LA TAIFAS

Aurora Liiceanu

POLIROM

Aurora Liiceanu

La taifas

Editura Polirom

2010

© 2010 by Editura POLIROM

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728
ISBN eBOOK: 978-973-46-2111-8
ISBN 978-973-46-1834-7

Foto autor: Artista/Revista Tango

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

CUVÂNT ÎNAINTE

> A trăi pentru a scrie cărţi este totuna cu a trăi halucinat de propria ta umbră. E fatal să laşi o umbră, când stai la soare.
>
> Andrei Pleşu

Cred în cuvânt, în cuvinte. Asist nedumerită, curioasă, incitată la înfruntarea surdă dintre cuvânt şi imagine.

Oamenii vor poze, nu vorbe, nu cuvinte. Textul scris este alb-negru, pozele sunt colorate. Dar poate spune cineva că pozele alb-negru nu ne mişcă, nu ne tulbură adânc, nu trezesc în noi ceva necuvântător, delicat, subtile simţăminte, adieri de impresii, ceva, aşa cum ar spune Caragiale, „mai ceva ca ceva“?

Ceva sunt pozele, imaginile, dar cuvintele sunt „ceva mai ceva ca ceva“.

Ce poze ne-ar putea spune acelaşi lucru precum cuvinte ca *zurbagiu*, *zbanghiu*, *zănatic* sau *zurliu*, asta dacă luăm doar câteva dintre atâtea atribute care descriu o persoană şi pe care doar cuvintele ne fac s-o gândim?

Imaginile nu fac poveşti, dar cuvintele o fac. Cuvintele se adună într-un univers din care răsare povestea.

Când scrii se spune că nu e la fel ca atunci când vorbeşti. Eşti mai atent, mai îngrijorat de urma pe care o lasă un cuvânt. M-am bucurat domol când cineva mi-a adus laude. Evident, nu oricine. Şi cine nu are o cât de mică sensibilitate la laude, cine este imun la flatare?

Un prieten, iubitor de lectură, mi-a spus să citesc ce a scris despre cartea *Patru femei, patru poveşti* o doamnă, Elisabeta Lasconi. N-o cunosc. Dar am fost curioasă să văd ce spune despre carte. Sunt sigură că, în situaţii de acest fel, cei care scriu cărţi caută avid să vadă dacă sunt lăudaţi sau nu. Am citit ce a scris această doamnă şi nu a fost important dacă a scris de bine sau de rău, ci faptul că a înţeles că astăzi oamenii caută să citească ceva care pluteşte între două tărâmuri, că lectura ficţiunii şi a biografiei capătă interes. Ce m-a bucurat este că această doamnă îmi spune că sunt „povestaşă“, înţelegând că se pot scrie poveşti de viaţă, dar şi povestioare sau istorioare. N-am ştiut acest cuvânt, dar o prietenă mi-a spus că se foloseşte. Poate că în lumea scriitorilor...

O prietenă, de formaţie sociolog, iubitoare de naraţiuni, mi-a spus, despre cartea *Prin perdea*, că mă mişc între observaţie de viaţă, literatură şi bibliografie de specialitate şi că psihologia „mea“ se

hrăneşte din biografie. Ceea ce doamna Lasconi numeşte „plutire între ştiinţă şi literatură“ ea vede ca pe un „amestec între chimie (formule, ecuaţii demonstrate) şi alchimie, care face ecuaţia psihologică să adere la evenimente reale şi oameni reali“. Nu este oare acelaşi lucru?

Toate aceste vorbe m-au bucurat. Asta am vrut să fac şi asta vreau în continuare. Vreau să scriu aşa cum îmi vine, chiar şi cu o uşoară maliţiozitate, cum mi s-a spus.

Şi dacă cele două sunt femei, l-aş adăuga pe Cristian Teodorescu, care are vorbe mai cu tâlc, unde ironia alunecă discret către cititor, iar cordialitatea, elegant, către scriitor. Când vrea el.

Şi ce să mai spun despre Adrian Neculau, cel care mişcă psihologia ieşeană, care simte atât de bine că psihologia este chiar viaţa, că biografiile nasc psihologiile sau că la psihologie ajungi, o simţi, când intri în viaţă, în întâmplările noastre, în viaţa noastră de toate zilele? El este un adevărat povestaş. El este, aşa cum se defineşte singur, un psiholog în agora. În lume.

Sper că voi reuşi să nu mă clatin, să rămân, aşa cum spune o prietenă de-a mea, sociolog, într-un „balans între concret şi concept“.

Deşi cam preţios ca exprimare, Andrei Pleşu scrie aşa: „Îmi este tot mai limpede, în orice caz, că rostul însuşi al scrierii de cărţi e *lăsarea lor în urmă*, nu ca lucruri inutile, dar ca pe nişte *Nebenphänomene*, ca pe nişte reziduuri centrifugale ale unui centru galactic care, el singur, contează: el singur dă măsura unei vieţi şi prestigiul unui bilanţ final.

Cartea ca urmă – iată igiena scrisului. Laşi urme: copii, iubiri, drame, amintiri, scârbe, cărţi. Dar a pune cartea ca scop şi conţinut de viaţă e tot atât de ridicol ca a lua drept ţel oricare din performanţele contingente ale unei existenţe“.

Aşa că, dincolo de „ridicolul“ de a scrie o carte, pe care-l înţeleg prea bine, luaţi această carte cât mai uşor.

> Lumea nu trebuie orânduită, lumea este ordinea întruchipată. Noi suntem cei care trebuie să ne punem la unison cu această ordine, cei care trebuie să înţelegem ce înseamnă ordinea lumii, în contrast cu acele alte ordini dorite şi gândite de noi şi pe care căutăm să ni le impunem unii altora.
>
> Henry Miller, *Sexus*

> O carte trebuie citită peste umărul autorului.

Un om serios are puţine idei. Un om cu idei nu e niciodată serios.

Paul Valéry

TIMPUL

Time is a thief,

Gladness and grief

Cling to the leaf

As it yelows1.

F. Scott Fitzgerald

Apucă grabnic timpul şi ţine-l strâns! Păzeşte-l, veghează asupra lui oră de oră, minut de minut. Nesupravegheat, îţi scapă şi se îndepărtează… Priveşte fiecare moment ca pe ceva sacru. Dă-i fiecăruia claritate şi sens, dă-i greutatea atenţiei tale şi adevărată, cuvenită împlinire.

Thomas Mann

Iubiri scurte, dar cotropitoare: 4 ani, 15 zile, 4 zile

O femeie îndrăgostită nu mai este în stare să ignore bărbatul privilegiat, să-l depărteze de atenţia ei anormală… în fiecare zi el va ocupa mai mult spaţiu în mintea ei…

Ortega y Gasset

Cel ce este „iubit“ este, prin definiţie, într-o oarecare manieră, necunoscut. Eu te iubesc, deci nu te ştiu. Deci eu te construiesc, eu te fac; şi tu te desfaci. Eu te fac locul meu, pânza mea, cuibul meu, un ţesut de imagini pentru a trăi, pentru a ascunde ce-am găsit, pentru a mă ascunde de mine. La sfârşit, pentru a mă ascunde… *în mine*.

Paul Valéry

Dragostea scurtă este cu suspin lung.

Prea adesea şi, probabil, pentru că este dificil şi neeconomicos, nu suntem prea receptivi la nuanţe, la diferenţe care sunt, uneori, foarte subtile. Odată, la o emisiune de televiziune despre iubire, s-a lansat ideea că relaţiile longevive, cele ale cuplurilor cu o lungă istorie, pot defini marea iubire. Deci timpul era cheia înţelegerii marilor iubiri. Nimic mai neadevărat. Există atâtea iubiri de o intensitate cumplită, în care emoţiile, trăirile sunt arzătoare, dar care, din diferite motive, nu durează mult. Nu putem lua ca variabilă importantă, definitorie, timpul, durata relaţiei. Mai există şi reciprocitatea. Pot exista relaţii lungi în care doar unul iubeşte, altele în care amândoi iubesc şi cele în care nici unul nu iubeşte, dar există stabilitate, care poate fi explicată în mai multe feluri: bani, copii, obligaţii, frica de schimbare sau frica de singurătate etc.

Există iubiri care nu durează mult din diferite cauze: unul sau amândoi iubiţii nu pot sta împreună, unul dintre ei moare, unul dintre ei nu iubeşte cu aceeaşi intensitate. Dar se întâmplă ca unii să trăiască o scurtă perioadă de mari inflamări ale minţii şi sufletului, de exaltări, de intense înflăcărări emoţionale.

Gândindu-mă la acest lucru, mi-am spus că acestor iubiri li se face o mare nedreptate. Nu le putem exclude, neglija sau chiar dispreţui doar pentru că nu durează mult. Proba rezistenţei în timp într-un cuplu nu este o probă de iubire, este un test care uneori nu are conţinut emoţional, aşa cum ne place sau ne-am dori să credem. Rutina, obişnuinţa nu sunt sinonime cu iubirea.

Dacă mă gândesc repede, cunosc trei asemenea iubiri, care au fost, într-adevăr, mari şi scurte şi care, totuşi, nu s-au sfârşit la fel.

Cine n-a văzut filmul *Podurile din Madison County*, în care personajele principale erau jucate de Meryl Streep şi Clint Eastwood? A fost difuzat şi la noi, şi la cinema, şi la televizor, probabil s-au vândut şi casete. Mi-a plăcut filmul, mai ales Meryl Streep. Clint Eastwood nu este un actor după care să mă dau în vânt.

Este un film despre o Ea, pe nume Francesca, şi un El, pe nume Robert. Despre iubirea teribilă de doar patru zile dintre Francesca şi Robert află copiii ei, ai Francescăi, după moartea acesteia, evident, la o vârstă înaintată, când ei erau oameni în toată firea. Cu stupoare, evident. Mama lor avusese, pe când ei erau copii, pe când ei formau o familie banală – tată, mamă şi copii –, o mare iubire, cu un bărbat care venise întâmplător în localitatea unde ei locuiau. Era fotograf de meserie. Întâlnirea lor a fost facilitată de absenţa de acasă atât a soţului Francescăi, cât şi a copiilor. Ea era deci singură. Între ei izbucneşte o

atracţie teribilă, o iubire pe care amândoi o simt ca pe cea mai mare iubire din viaţa lor. Era parcă o dragoste de „înfometaţi“, fiecare simţind absolutul. Doar patru zile a durat această flacără uriaşă şi s-au despărţit. Ea nu putea să-şi lase familia, iar dacă ar fi plecat totuşi, iubirea ei ar fi fost marcată de gestul făcut, de dorul de copii, de investiţia ei emoţională în timpul căsătoriei. Francesca l-a iubit însă toată viaţa. Robert a iubit-o toată viaţa. Filmul ne lasă impresia că acele patru zile nu se pot compara cu ceva care a durat mulţi ani. Ce contează că ai o relaţie lungă, dacă ea nu se ridică la o mare iubire? Şi, oare, se poate?

Într-un alt film ne este povestită de asemenea o iubire mare, dar aceasta de vreo patru ani. Actorul principal, care joacă rolul lui Pierre, este Daniel Auteuil. Filmul este francez. Pierre, un bărbat de 65 de ani, îşi consolează nora, înşelată de soţul ei, deci de fiul lui Pierre, încercând să-i alunge nefericirea. Ca să o ajute să depăşească această stare, el alunecă în amintiri, făcându-i confidenţe. Amintirile nu-i veneau din când în când, spune el, ci erau deja imagini şi trăiri care-l bântuiau de douăzeci de ani, de când cunoscuse o femeie tânără de care se îndrăgostise. Caut un cuvânt descriptiv pentru îndrăgostit şi nu găsesc, ar trebui să spun „îngrozitor de mult“, poate. El nu şi-a părăsit soţia – cu care avea o relaţie „anemizată“ de timp – şi copiii, dar viaţa lui a fost îngrozitor de tristă.

Ambele filme, vrând-nevrând, duc cu gândul la relaţia dintre adulter şi sacrificiul pe altarul legământului făcut la un moment dat. Pierre îşi descrie astfel starea când era împreună cu iubita lui „ilicită“: „M-am îndrăgostit ca atunci când te îmbolnăveşti“. Regretul lui este evident: „Am lăsat iubirea vieţii mele şi am rămas cu o femeie pe care am distrus-o definitiv“. „Îndrăgostit de dragoste“, ar spune Henry Miller. Stare în care, adaugă el, „te dăruieşti în întregime, te prosternezi în faţa imaginii divine, să mori o mie de morţi imaginare, să anihilezi orice urmă a eului tău, să regăseşti întregul univers întrupat şi sanctificat în imaginea vie a altuia“. Ei, da, chiar dacă nu am experimentat-o, ştim, simţim că această trăire există. Că unii trec prin această stare.

În comentariile şi recenziile acestui film francez apare insistent, deşi vag, discret, ideea lui principală: „să pleci din curaj şi să rămâi din laşitate“. Această idee îl obsedează pe Pierre, care îşi dă seama că a renunţat la ceva de care poate mulţi oameni nu au parte, ceva care poate fi doar bănuit, dar care până la urmă poate fi un mare noroc pentru unii. Şi el l-a avut, dar degeaba. Asemenea Francescăi, care, comparându-şi viaţa dinainte de a întâlni iubirea vieţii ei cu ceea ce trăia în cele patru zile, spune un lucru atât de real, de grav: „Viaţa ne face să-i urmăm

cursul, întâlnim pe cineva, ne unim, facem copii şi aşa viaţa începe. Dar nu este aşa, viaţa atunci se opreşte“. Cuvintele ei lasă aceeaşi impresie ca acelea spuse de Pierre femeii iubite: „Te iubesc, sunt viu, viu“, iar altă dată vorbeşte despre un dezgheţ. Să fie oare rutina, obişnuinţa un fel de moarte? Să fie oprirea vieţii, aşa cum spune Francesca?

Identificarea rutinei ca ucigaşă a relaţiei, ca aceea care omoară iubirea, o găsim adesea în literatură. Şi unul dintre personajele unei cărţi de David Lodge afirmă cu tărie că „rutina distruge totul“, că „obişnuinţa devorează obiectele, hainele, mobilele, soţia şi frica de război… Arta există pentru a ne ajuta să recuperăm senzaţia vieţii“. Este nevoie de ceea ce el numeşte „defamiliarizare“.

Ambele personaje, Pierre şi Francesca, îşi privesc retrospectiv viaţa cu durere stinsă şi regrete adânci. Ei par să fi obosit regretând. Dar această oboseală nu aduce linişte, acceptare. Şi totuşi, se spune că timpul vindecă rănile. Nu se spune că trebuie să faci pace cu trecutul dacă vrei să trăieşti prezentul? Diferenţa dintre Francesca şi Pierre este că Francesca priveşte trecutul cu o duioasă recunoştinţă faţă de destin – totuşi a trăit, a avut parte de marea, adevărata mare iubire –, pe când Pierre rămâne încrâncenat, cu o durere parcă nestinsă. Cazurile lor sunt asemănătoare. Aveau un soţ sau o soţie, aveau copii, singura diferenţă este durata. Nu putem compara patru zile cu patru ani. Ajungem din nou, oare, la timp? E posibil ca femeile să se consoleze, să mulţumească sorţii, vieţii pentru ce au trăit ca un dar, ca un noroc, iar bărbaţii să n-o poată face?

Pentru că în filme imaginea aduce foarte mult, gesturile exprimă ceea ce uneori este greu de descris, îi vedem pe Francesca şi pe Pierre aproape devorându-şi iubitul sau iubita. Sărutările, atingerile, mişcările corpului au o intensitate atât de mare, încât la fiecare întâlnire se năpustesc asupra celuilalt cu disperare, ca şi când prin contactul cu el/ea s-ar umple de viaţă. Pierre îşi sărută iubita însetat, ca un om care se repede să bea apă, de parcă şi-ar fi atins limita setei. Gura ei este pentru el ca un izvor la care alergi pentru a te salva, pentru a trăi.

Şi iată o altă iubire de câteva zile. Ne-o povesteşte Ortega y Gasset. Marchiza de Custine, „prima doamnă“ a Franţei, se trăgea dintr-una din cele mainobile familii şi era extrem de frumoasă. În timpul revoluţiei, când era o copilă, a fost condamnată la ghilotină, dar a fost salvată de dragostea pe care atrezit-o în inima unui unui cizmar, membru al tribunalului. Ea a emigrat în Anglia. La întoarcere, Chateaubriand tocmai publicase *Atala*. Ea l-a întâlnit şi s-a îndrăgostit de el. O pasiune nebună. Chateaubriand, fire capricioasă, îi dă ideea să cumpere castelul

Fervaques, o reşedinţă veche în care Henric al IV-lea petrecuse o noapte. Marchiza de Custine îşi vinde în grabă, dezavantajos, bunurile care îi fuseseră returnate după emigrare şi cumpără castelul. Dar Chateaubriand nu pare grăbit să alerge la ea şi să-i cadă în braţe. Sau s-o ia în braţe. Până la urmă, cei doi petrec câteva zile – după unii şapte, după alţii cincisprezece – de amor nebun, care pe ea au făcut-o să fie şi mai îndrăgostită de acel bărbat. Chateaubriand citeşte un cuplet pe care Henric al IV-lea l-a încrustat cu cuţitul lui de vânătoare pe şemineul castelului: „La dame de Fervaques/ mérite des vives ataques!“.

Clipele de extaz şi sublim amor s-au dus repede, nemairevenind. Chateaubriand a părăsit castelul, plecând spre alte insule ale iubirii. Anii au trecut, iar marchiza de Custine se apropie de şaptezeci de ani. Pe internet, apare o referinţă, într-un e-book, privind corespondenţa dintre Chateaubriand şi marchiză, în care se arată că ea a trăit doar cincizeci şi şase de ani. Dar acest lucru poate nu e important. La un moment dat, ea arată castelul unui vizitator, plimbându-l prin toate încăperile lui. Când au ajuns în încăperea cu şemineul, vizitatorul o întreabă: „Aici este locul în care Chateaubriand a stat la picioarele dumneavoastră?“, iar ea, uimită, ba chiar ofensată, i-a răspuns: „Oh, domnule, eu eram la picioarele lui!“.

Pentru Ortega y Gasset, Chateaubriand este un Don Juan, un bărbat care umbla din femeie în femeie aşa cum umblă albinele din floare-n floare, care afişa un excesiv amor propriu şi o orgolioasă exagerare a independenţei. Revenind la publicarea corespondenţei dintre cei doi iubiţi, găsim un punct de vedere diferit de ceea ce ne povesteşte Ortega y Gasset. Aflăm că Chateaubriand avea farmec, spirit şi era plin de bunătate, dar era şi impetuos, plin de bruscheţe, năvalnic. Nu-i plăcea să se simtă captiv, avea amante, dar era ataşat de ele, avea chiar o „supremă tandreţe a inimii“, un sentiment inalterabil, de afecţiune pură, şi delicateţe, duioşie. Când a întâlnit-o pe marchiză, el era amantul Paulinei de Beaumont, de care a rămas ataşat până în ultimele clipe ale vieţii ei, deşi nu mai erau împreună.

Marchiza era posesivă, poate îi cerea prea mult, el nesuporând „la vie de ménage“ nici măcar cu soţia sa, pe care o respecta de altfel. Marchizei îi spunea „Prinţesa Rozelor“, dar şi „Prinţesa Fără Speranţă“. Ea îi spunea: „Niciodată n-am iubit mai mult, niciodată nu am fost mai fericită…“.

Toate aceste iubiri scurte ne apar cu un exces de emoţii, cu tulburări care destabilizează, agită mintea şi sufletul, exces care îi face pe cei care le trăiesc să fie invadaţi de nerăbdări şi văpăi, ceva care

nelinişteşte, sperie, zăpăceşte. Chiar sminteşte...

Dar dacă protagoniştii acestor iubiri ar fi rămas împreună un timp îndelungat, dacă nu existau obstacole în calea iubirii lor – soţ, soţie, copii, amantă –, mai erau ele mari iubiri? Poate cineva să spună cu uşurinţă cine este „iubirea vieţii“ lui sau a ei? Iubirile nu au toate oare un început promiţător, invadându-ne, dându-ne de fiecare dată convingerea că am întâlnit „iubirea vieţii“? Este oare, aşa cum spune John Updike, adulterul o iubire adevărată, pentru că nu este contaminată de convenienţe sociale, de ceea ce îi leagă, nu tocmai confortabil, pe cei doi care, intrând în rândul lumii prin căsătorie, ies din lumea iubirii prin constrângerile acesteia? Este oare canapeaua mătăsoasă a amanţilor mai aproape de iubire – sau chiar iubirea – decât cearşafurile trainice de bumbac ale patului conjugal?

L-am citat pe Ortega y Gasset, care vorbeşte despre atenţie, despre faptul că atunci când eşti îndrăgostit ai o atenţie anormală, că eşti maniac, că persoana de care eşti îndrăgostit are parte de această atenţie anormală, că ea ocupă din ce în ce mai mult spaţiu în mintea ta. Undeva el vorbeşte chiar despre un soi de absorbţie, despre faptul că a fi îndrăgostit înseamnă a fi absorbit de cineva. Şi este adevărat. E o stare ciudată, asemănătoare obsesiei, foarte greu de controlat. Atenţia despre care vorbeşte el este anormală pentru că nu mai este o atenţie distributivă, care se poate îndrepta, aşa cum se întâmplă de obicei, în viaţa de toate zilele, în mai multe direcţii. Când am citit aceste vorbe, i-am dat dreptate pentru că m-am recunoscut în ele. Mi-am adus aminte de momentul când, fiind la mare, într-o grădină a unei cârciumi, la masă cu nişte prieteni, pe lângă gardul grădinii a trecut cineva de care eram îndrăgostită. Mâncam toţi, cei de la masă, fripturi şi beam bere. Era seară, toată lumea era în vacanţă. Şi ce poţi să faci seara? Te vezi cu prietenii, ars de soare, bucurându-te de briza mării, de vorbe, mâncare, bere. Eu tocmai îmi tăiam friptura, când el, cel de care eram îndrăgostită, a trecut pe lângă gard, poate nevăzându-ne, poate nevrând să ni se alăture. Nu contează. Eu însă m-am extras din atmosfera de grup petrecăreţ, iar privirea mea îl însoţea, ca şi cum ar fi mers în paralel cu el. Alături. Avansa odată cu trecerea lui pe lângă gard. Coordonarea dintre mâini şi ochi însă dispăruse. Nu mă mai uitam în farfurie, ci la el. Aşa că mâinile mele, separate de privire, au tăiat toată friptura în bucăţele mici. Dar nu mâncam. Că îmi tăiasem friptura mea, cum se spune, ca la raţe, nu interesa pe nimeni. Dar faptul că am trecut la friptura cuiva care stătea lângă mine, tăindu-i-o fără să-mi dau seama – doar eram ocupată cu privitul altundeva –, a stârnit reacţia celui care se

aştepta la orice, dar nu să-i tai carnea din farfurie. „Ce faci, dragă?“, i-am auzit vocea mirată. Am râs şi m-am întors spăşită la farfuria mea. Oricum, cel pe care-l privisem se depărtase, nu mai mergea pe lângă gard.

Da, aşa este, are dreptate Ortega y Gasset. Dar oare faptul că cineva, de obicei cineva care nu este lângă tine, aşa cum era iubitul Francescăi, te însoţeşte în gând, rămâne în inima ta, cum se spune, nu este o obsesie blândă, liniştită, tainică, ascunsă, care se insinuează în mintea ta şi nu mai pleacă? Iar această obsesie ar dispărea dacă obiectul ei ar fi în carne şi oase alături de tine? Dacă obsesia aceasta ar vorbi, ar spune ea oare că ţine locul celui absent?

1. Timpul este un hoţ,/ Bucurie şi mâhnire/ Atârnă pe o frunză/ Ce se-ngălbeneşte.

Mai bine mort decât cu alta!
Disperare şi recunoştinţă

> Şi ce strică dacă un bărbat mai calcă strâmb din când în când?
>
> Henry Miller, *Sexus*

> Ah, de ce oare femeile iau toate lucrurile în serios şi fac atâta tărăboi! De ce oare cer întruna definiţii, explicaţii?
>
> Poţi deveni fantezist atunci când încerci să scormoneşti adevărul.
>
> Iris Murdoch, *Marea, marea*

Am avut o prietenă care avea complexe din cauza fizicului ei oarecum nefericit. Nu păreau însă nişte complexe mari. Avea un chip frumuşel, chiar atractiv, avea acea luminozitate a feţei pe care o au fetele saxone sau slave. Ochi albaştri, păr şaten spre blond, faţa ovală, dar ceea ce o făcea plăcută erau ochii. Foarte vii, inteligenţi. Chiar iscoditori, uneori. Expresivi. Adesea zâmbitori. Probabil că din cauza unei poliomielite nu foarte grave din copilărie, avea o mână mai subţire. Dar nu era ceva foarte vizibil. Nici corpul nu era prea frumos. Talia era cam groasă şi nu se mişca graţios. În plus, avea astm, care uneori îi dădea stări de proastă dispoziţie, deşi, odată ce treceau crizele, era veselă şi plină de umor. Putea deveni adesea „nostimă“.

Era o persoană născută să nu ţină seama de convenienţe. Nu prea o interesa ce părere aveau alţii despre ea. Era ciudată, un amestec de contradicţii flagrante şi plină de trăiri întortocheate, rareori mărturisite. Părea romantică în esenţă, sentimentală, şi fizicul blonziu te făcea s-o asociezi cu scandinavii.

În mod paradoxal, avea momente în care precizia şi disciplina minţii se impuneau fără rezerve, fiind atrasă de tot ce era cât mai măsurabil şi mai tehnic în psihologie. Era croită dintr-o stofă trainică, era sârguincioasă. Perseverentă şi în acelaşi timp teribil de dornică de iubire. Mama ei era vieneză şi de la ea moştenise culoarea pielii, a ochilor, dar şi sensibilitatea pentru muzică şi amor.

Era foarte cultivată şi potrivită pentru munca de cercetare. Ultimii ani din viaţă – a murit destul de tânără – i-a trăit în Germania,

folosindu-se de originea mamei pentru a părăsi greu, dar legal, România, cu puţin înainte de a începe marea mizerie a anilor ’80. În Germania şi-a dat doctoratul, lucrând cu succes într-un institut de cercetare, se adaptase bine, ştia foarte bine limba, îşi publicase lucrările. O ducea bine.

Dar să mă întorc în timp. Marea ei problemă era nevoia devastatoare de dragoste. Era uscată de atâta lipsă de iubire. Dorea teribil de mult să fie iubită ca femeie şi nu ştiu cum se făcea că bărbaţii o ocoleau. Părea ciudată şi în acest aspect al vieţii ei.

Odată a venit la institut cu un pantof alb şi unul negru şi nu părea deloc jenată de situaţie, spunând foarte simplu că se încălţase în hol pe întuneric şi că pantofii pe care-i luase aveau tocurile la fel de înalte, deci nu a simţit că nu sunt la fel, iar de văzut nu văzuse. Deşi toţi colegii îşi puneau problema cum avea să meargă acasă în plină zi cu pantofi de culori diferite, ea era cu totul nepăsătoare. Aşa cum venise, le-a spus calmă.

Îşi dorea iubire, era devorată de dorinţa de a fi iubită, îmbrăţişată, sărutată, mângâiată de un bărbat şi faptul că era singură îi umbrea viaţa. Disperarea ei ajunsese la apogeu când într-o vară a făcut ceva care mi s-a părut incredibil. Să fi fost curaj, să fi fost disperarea atât de mare, încât nu o interesa nimic decât satisfacerea acestei nevoi cumplite? Nu ştiu. Ştiu doar că, întorcându-se de la mare, unde fusese în vacanţă, mi-a povestit ceva care m-a lăsat fără cuvinte.

La mare, spunea ea, seara era frumos, era briză, era lună, marea se pregătea de calmul nopţii, valurile veneau spre mal din ce în ce mai leneşe, zgomotul lor dădea încă pulsul vieţii potolit de monotonia plăcută care creşte odată cu întunericul. Părea că zgomotul valurilor era o şoaptă care te îndemna să te întorci la tine. Ca şi când ar fi zis: „Gata, am fost cu tine, du-te acum la tine!“. Pe străzi şi pe faleză treceau înlănţuiţi tineri cotropiţi de iubire şi de erotică tandreţe, fericiţi, plini de viaţă. Lanţurile dorinţei. Foşnea complicitatea lor, acordul tacit al corpurilor. Iar ea tânjea privindu-i.

Se plimba singură, roasă de disperare, jinduitoare şi neîmpăcată. I se părea că viaţa este nedreaptă cu ea. Vroia să-şi ia revanşa. Devenise războinică. Vroia răzbunare. Şi, mergând pe lângă faleză, a văzut înşirate corturi, în care stăteau tot felul de oameni, tineri, mai rar dincolo de vârsta tinereţii, români, cehi, polonezi, nemţi.

La un moment dat a văzut că dintr-un cort ieşeau doar nişte picioare de bărbat. Era deci singur. Toate stările ei de tristeţe adâncă se volatilizaseră, nu mai ştia nimic din ce-şi dorise, din complicaţiile minţii ei, nu voia decât să profite de ocazia pe care o avea. Ca şi cum în cale-i

ieşise prada. S-a apropiat de cort şi a intrat fără nici o şovăială în el. Era, aşa cum spun psihologii, pasiv-agresivă. Nu a urmat o scenă de iubire, ci o împerechere sălbatică, grăbită, animalică, şuierată. Apoi a ieşit şi a plecat să-şi continue plimbarea solitară, agale, digerându-şi trăirea. Mulţumită, sătulă. Era bine instalată într-o siestă sexuală. Ea, cu plăcerea ei.

Am rămas mută ascultând-o. Stăteam locului de parcă prinsesem rădăcini. Era brutal de sinceră. Devastator de sinceră. Cu repeziciune m-am gândit că era înfometată de lucrurile de care se simţea lipsită. Era, îmi ziceam, devorată de dorinţa de a le simţi.

Se lăsase, după ce ea îmi vorbise, o tăcere. O tăcere din care emana o nelinişte. Poate aştepta să spun ceva, poate că, pur şi simplu, considera că spusese ceea ce era de spus. Era convinsă că o credeam, că nici nu-mi trecea prin cap să văd în spusele ei născociri sau fabulaţii. Nu vroiam să par demodată, să arăt o naivă nedumerire, pentru că ea înţelesese că ceea ce făcuse era ceva real, deloc înăbuşit de bariere lăuntrice. Figura ei exprima, într-o amestecătură stranie, înjosire şi triumf şi ambele dădeau impresia unei victorii pe care n-o împărţea cu nimeni şi pe care n-o privea cum o gândesc alţii. Nu-i păsa că în bezna disperării îşi făurise un mic paradis, vremelnic, dar cu totul numai al ei. Transformat în aminitire, acest mic paradis îi dădea încredere în viitor şi o aşeza în rând cu lumea, cu cei care aveau experienţe asemănătoare.

Am întrebat-o cam aiurea şi simplu, prosteşte: „Ce era bărbatul acela?“, gândindu-mă că ştia. Era român, ceh, polonez sau ce? Mi-a răspuns tot atât de simplu, puţin absentă, probabil că încă îşi trăia amintirea, zaţul ei: „Habar n-am. N-am vorbit“.

Mă gândeam şi nu reuşeam să-mi dau seama ce mi se părea mai groaznic, faptul că acel bărbat era un necunoscut sau faptul că totul se petrecuse fără vorbe, într-o muţenie absolută. Nici măcar nu se priviseră, nu se văzuseră, pentru că în cort nu era lumină. Nici măcar nu ştia cum îi arăta faţa, ce vârstă avea, ce ochi avea. Am mai auzit de întâlniri între doi necunoscuţi, care făcuseră acelaşi lucru ca ea, poate nu din disperare, ci din dorinţă bruscă şi libertate a simţurilor, dar care măcar se priviseră, privirile lor se înţeleseseră într-un registru al dorinţelor, al pactului plăcerii. Un acord carnal, agreat, fără vorbe, care poate nici nu contau. Era o necunoaştere între cei doi, dar altceva este să vezi şi altceva este să se întâmple pe întuneric. Parcă fraudulos, parcă clandestin. Gândul m-a dus şi la spaţiu. Un cort mic. Mi se părea că-l pot compara cu o cuşcă şi de la cuşcă gândul mă ducea la animale. Poate că de aceea mi se părea o înfometată împreunare animalică. Analogia cu cuşca m-a făcut să mă

simt vinovată de gândurile mele. Analogiile, deşi ne ispitesc întotdeauna cel mai tare şi ne chinuie cel mai mult, ne frământă mintea, sunt adesea şi cele mai neadevărate dintre toate ispitele care ne fascinează spiritul.

Disperarea ei o făcea ieşită din comun, din acea banalitate confortabilă în care se scaldă cuplurile trăind o mutuală complicitate. Poate că din cauza firii ei neîmpăcate cu insuccesul la bărbaţi, din frustrările ei feminine.

La un moment dat, a fost cucerită de un bărbat mai vârstnic decât ea, un fel de playboy, foarte arătos, din lumea bună a Bucureştiului, cunoscut ca mare crai, cu un corp frumos, de sportiv. Când l-am văzut, mi-am dat seama că se mişca sigur pe el, că ştia că era un bărbat bine şi că acest lucru îl făcea să fie în largul lui printre oameni. Probabil că se gândea că femeile îl plac, iar bărbaţii îl invidiază. Îşi purta deci masculinitatea cu semeţie.

Cine n-a văzut filme cu Spartacus, cu Cleopatra, în care soldaţii romani îşi etalează corpurile, sumar acoperite, cu pectorali bine dezvoltaţi, bronzaţi atât cât trebuie, daţi cu cremă care să sugereze corpurile asudate de acţiune, lucind de sănătate şi virilitate? Cam aşa arăta el, ar fi putut să joace în filme din astea. Emana o masculinitate care impresiona femeile.

Ea muncea pe rupte ca să câştige bani. El era mai mult fără slujbă. Uneori trăia din diferite ocazii.

Aşa a reuşit ea să-i închirieze o garsonieră în centru, la Romană, într-un bloc mic, vechi, dar frumos, chiar elegant. Acolo îi ducea mâncare şi probabil el o recompensa din gratitudine cu momente de amor fizic, dorite de ea cu nesaţ. Nu era, cum se spune în folclorul erotic, nimfomană. Nici vorbă, vroia iubire. În prezenţa altora, îşi etala deschis o fericire nedisimulată, aproape neconfortabilă pentru cei care o priveau. Era clar însă că viaţa ei părea să aibă un sens. Adânc şi solid. Până să închirieze această garsonieră, după ce nu mai ştiu cum el o agăţase, l-a luat la ea şi, fiind vară, îl ţinea într-o magazie din curtea vilei în care locuia cu părinţii. Ca să nu dea de bănuit, legase o sfoară de la balconul ei la burlanul magaziei şi pe sfoară îi trimitea castronaşe cu mâncare.

Apoi el s-a plictisit de ea şi odată, când s-a dus să-l viziteze la garsoniera închiriată, l-a prins cu o roşcată, dubioasă ca aspect, iar când a ţipat la el, cerându-i socoteală, el i-a dat câteva palme, a deschis uşa şi a îmbrâncit-o pe scări. Roşcata nu mişcase un deget, asista la scandal, în pat, despletită, indiferentă. Avea valuri de păr roşcat, mi-a spus prietena mea care, deşi uimită de ceea ce vedea, nu se putuse abţine să nu-i

arunce o privire rivalei de moment. Faptul că bărbatul pe care-l iubea, bărbatul de care se legase, se lipise, se ataşase, bărbatul pe care îl crease cu propria ei imaginaţie ar putea să iasă brusc din viaţa ei, din posesiunea ei, era de neconceput.

Şi totuşi, supărarea şi disperarea ei nu au durat mult. I-a trecut. El a revenit la ea. Din proprie iniţiativă şi repede. Iar ea era atât de fericită, de parcă revenirea lui ar fi fost un dar. În loc să-i arate prin ce trecuse văzându-l cu altă femeie, ea îi arăta recunoştinţă. Parcă prezenţa lui, din nou, în viaţa ei ştersese cu buretele tot ce se întâmplase în garsoniera de la Romană.

Noi, colegii ei, înţeleseserăm această relaţie şi îi sugeram discret să-l lase, să se despartă, dar ea ne arunca priviri duşmănoase şi ne întorcea spatele. Fără vorbe. Nu vroia ca cineva să-i tulbure fericirea. Deveneai chiar, imediat, duşmanul ei. Ajunseserăm să credem că fericirea ei, etalată public – dar cui, unora care ştiau ce i se întâmplase –, părea obscenă. Şi asocierea cu obscenitatea devenea chiar o barieră pusă de noi, nu de ea. Aşa că am lăsat-o în pace.

Timpul trecea şi nenorocirea ei, ciudată pentru noi, dar omenească totuşi, s-a întâmplat când el a murit, brusc, pare-se foarte aproape de un spital. Totul se petrecuse atât de repede, de neaşteptat, pe stradă, încât fusese prea târziu ca să fie salvat. A urmat o transformare a ei într-o cucernică, cu mare respect pentru tradiţii. Comemorări, pomeni, parastase, vizite la cimitir, reproşuri dacă cineva nu-şi amintea data morţii lui. Ne beam cafeaua la institut în nişte ceşti închise la culoare, funebre, cărora le spuneam „parastase“, bineînţeles, nu în prezenţa ei, ca să n-o întristăm. Erau pomana ei.

La nişte prieteni comuni, povestea ea, plină dedurere, se dusese după ce la al nu ştiu câtelea parastas se trezise singură la cimitir. Nimeni nu venise. Era viscol, frig. O zi în care nu-ţi venea săieşi din casă. Era şi sfârşit de săptămână, când oamenii se adunau acasă. Ajunsă la pritetenii noştri acasă, furioasă că nu veniseră la cimitir, i-a găsit mâncând şi bând, simţindu-se bine, veseli. Când a intrat şi i-a văzut în acea dispoziţie, care ei i se părea un afront adus celui mort, a ţipat sălbatic, s-a repezit la masă şi a răsturnat-o cu tot ce era pe ea, apoi a ieşit vijelios din cameră, sub privirile înmărmurite ale mesenilor. Ajunsese să aibă drept criteriu al apropierii de cineva faptul că acea persoană împarte cu ea regretul morţii iubitului ei. Dacă simţea că o înţelegi, că-i eşti aproape, că nu-i spui că viaţa merge mai departe, atunci devenea simpatică şi liniştită.

După moartea lui, în viaţa noastră, la institut, ea nu se manifesta cu tristeţe, era împăcată. Adesea mă gândeam, în mod vinovat, că

„împăcarea“ ei avea o raţiune, avea ceva care nu-mi plăcea, dar, mă rog, oamenii sunt atât de ciudaţi. Mi se părea că era mulţumită ştiindu-l în mormânt, la loc sigur, fără tentaţii, nemaiputând s-o înşele. Era doar al ei şi ea era cea care se ocupa de el. În vizitele ei la cimitir erau doar ei doi. Şi erau singurele ocazii în care el era cu cineva. Mersul singură la cimitir devenise un ritual.

Odată a simţit nevoia să-şi amintească de el când eram împreună, deşi eu nu-l agreasem, dar nici nu-i spusesem vreodată să se despartă de el. Atunci am îndrăznit s-o întreb de ce l-a iubit atât de mult, ce-o lega de el cu atâta patimă, răbdare, supunere. Nebunie, până la urmă. Mi-a spus cam aşa: „A fost singurul bărbat care la mare, pe malul mării, spre noapte, singuri pe nisip, culcaţi, m-a mângâiat, m-a sărutat şi mi-a spus că mă iubeşte. Asta a fost“. Apoi, pentru că scosese dopul sticluţei cu destăinuiri, mi-a spus că rămâneau după-amiaza, seara la institut şi se iubeau – probabil la început, când nu aveau unde să se ducă – pe covorul de pe jos, chiar în biroul meu. Era la subsol, o cameră mică, având pe jos un covor persan roşu, banal. Mi-a mai spus că în sicriul lui pusese toate casetele cu muzică pe care le ascultau împreună şi tot ce avea din Diana Washington, care le plăcea amândurora foarte mult.

Să fi avut acea secvenţă de neuitat de la mare, când erau singuri pe plajă, pe nisipul cald încă al serii, vreo legătură cu intrarea ei neşovăitoare în cortul acelui bărbat necunoscut? Să fi fost ieşirea ei tămăduitoare din cort doar un preludiu al vorbelor spuse de celălalt bărbat pe plajă? Să fi fost doar coincidenţa cu marea? Să fi fost faptul că, în cort, ea şi acel necunoscut fuseseră muţi, iar de la acest bărbat, cel preaiubit, auzise vorbe de dragoste, spuse duios pe o plajă goală, ca şi când ar fi fost singuri pe lume? Să fi fost prestigiul strict al vorbelor, ceva mai ceva ca gesturile, o nevoie a ei, ceva care a închis un cerc? Să fi fost scena cu cortul un efect Zeigarnick, al unui lucru neterminat, incomplet? Că doar nu erau muţi de-adevăratelea!

A plecat apoi în Germania şi nu s-a lăsat până nu a reuşit să-i aducă acolo pe fiul acestui bărbat iubit şi infidel şi pe soţia acestuia – el nu se prea sinchisise de fiul său –, i-a ajutat, le-a botezat copilul şi, până la sfârşitul vieţii ei cam scurte, a fost aproape de ei. Ritualul ei de devoţiune, de bună organizare a vieţii, funcţiona cu o punctualitate nemţească. Doar avea sânge german.

Trecutul ei era activ, încărcat de amintiri superficiale. Exista însă şi un alt trecut, atât de profund, de fluid, de curgător, de sclipitor, care nu demarca nici o separaţie între el, prezent şi viitor. Era un trecut topit într-un timp fără rupturi, care ei îi ajungea şi cu care trăia împăcată, plină de

devoţiune.

Există momente în care tristeţea, compasiunea alunecă spre ludic şi umor. Am aflat la un moment dat că şi un alt coleg ştia despre covorul roşu. Şi uneori, stând cu picioarele pe el, mă gândeam la ea, la ei, la scenele de iubire năvalnică petrecute acolo, pe acel covor pe care eu îl călcam cu picioarele aproape zilnic. El, colegul meu, a venit odată în birou şi, când ne-am amintit cu drag de ea, s-a uitat îndelung la covor şi a spus deodată: „Putea să pună şi covorul în sicriu!“. Ştia că ştiu la ce se referă. Ştiam prea bine că el îi dădea tot felul de înregistrări de muzică, la acea vreme casete. Amândurora le plăcea muzica la nebunie. Apoi, fără să mai adăugăm ceva, amândoi am simţit că parcă nu trebuia să facem bancuri, că eram cinici, că nu aveam dreptul să vorbim despre ea în absenţa ei. Dar recunoşteam că orice gândeam era însoţit de o reală tandreţe, de multă căldură faţă de ea, cea care iubise atât de mult un bărbat. Doar unul.

Tristeţea trecerii timpului

> Cine spune că prezentul nostru nu este deja scris în trecutul nostru?
>
> Afaz Nafisi

> Cel mai bun lucru care rezultă din faptul de a fi trist constă în a învăţa ceva… A învăţa de ce se agită lumea şi ce o agită.
>
> T.H. White

Mă gândesc adesea la diferenţele de vârstă din unele cupluri care au decis să-şi petreacă viaţa împreună. Legal, prin căsătorie. M-au mirat declaraţiile făcute de femei – ele par să fie totdeauna mai tinere, aşa este tradiţia –, care se arătau mulţumite, bine aşezate în relaţie, fără a suferi din cauza diferenţei de ani, a faptului că el, bărbatul, era cu mult mai în vârstă. Uite, îmi spuneam, diferenţa de vârstă nu este totdeauna un obstacol în calea longevităţii şi calităţii unei relaţii.

La un moment, hotărâsem că nu există o regulă, că nu se poate spune că acest tip de cuplu va naufragia într-o relaţie pe care unul dintre cei doi fie o va regreta, fie o va pune la îndoială. Şi asta pentru că am cunoscut o femeie care se căsătorise cu un bărbat bine „aşezat“ profesional, un om mai în vârstă decât ea, recunoscut ca mare specialist într-un domeniu academic. Nu contează în ce domeniu. El era respectat, admirat, se bucura de privilegii, nu era deloc un om politic, era, pur şi simplu, un om cu prestigiu, recunoscut internaţional. Făcuse studii în multe ţări străine, avea un doctorat în străinătate. Ea era frumuşică, feminină, emana un fel de linişte, fără a fi plicticoasă, era mereu aranjată, fără a fi scoasă din cutie, şi era mai tânără decât fiul lui dintr-o căsătorie anterioară. Au făcut şi un copil, dar asta nu e important. Avea ceea ce se numeşte o frumuseţe de româncă. Parcă era din tablourile lui Grigorescu, dar într-o versiune urbană. Pentru că ea era mai doritoare să stea împreună într-o casănouă, pentru că ea credea că viaţa lor era un început minunat, şi-au făcut un apartament superb într-o zonă bună, într-un bloc mic, cu doar câteva apartamente.

Aveau un living primitor, un balcon larg, plin de flori, o bucătărie aerisită, bine organizată, în care puteai bea o cafea fără să-ţi doreşti să treci în livingul plin şi el de lucruri frumoase, de fotolii

confortabile, de perne moi, ademenitoare, covoraşe şi lămpi care dădeau un aer de intimitate. Mobila era florentină – şi toţi recunoaştem că o asemenea mobilă dă impresia de stabilitate, de familie burgheză, aşezată, cu o temelie dorit solidă. Erau şi cristaluri, gândit expuse privirii, porţelanuri care bucurau ochiul. Totul reflecta ideile ei, ce credea ea că ar fi un spaţiu unde eşti fericit. Părea că sunt fericiţi în acel apartament. Şi chiar erau.

S-a întâmplat ca el să moară, fiindcă era un om vârstnic, de aproape optzeci de ani. Ea a suportat această pierdere, a suferit, dar a continuat să fie o femeie frumoasă, plăcută, pe care nu o puteai ocoli, aşa cum se întâmplă cu cei care în situaţii similare plâng şi „confiscă“ oamenii apropiaţi pentru a-şi exprima marea durere. Era deci bine. Acest lucru nu m-a mirat, ba dimpotrivă, m-a făcut să apreciez decenţa ei.

Şi totuşi, odată, vorbind cu ea despre oameni, despre viaţă, despre cum se trăieşte în doi, mi-a spus lucruri care m-au pus pe gânduri. Mi-a spus că şi-a iubit mult soţul, cu acea iubire care nu mai este a unei adolescente. O iubire în care celălalt este privit cu tandreţe, multă înţelegere şi bucuria de a fi împreună. El, spunea ea, era un om atât de calm, de apropiat, de atent la cei din preajma lui. Dar odată ochii ei, care exprimau atâta linişte şi acceptare a sorţii, s-au schimbat aşa cum se schimbă marea. Aţi văzut vreodată o mare liniştită, cu acele culori minunate, când verde, când gri-albăstrui, când chiar albastru mai închis, pe care o apucă ceva, un fel de sminteală, şi devine nervoasă, tulbure, amestecându-şi minunatele culori, devenind parcă o altă mare, altceva? Aşa s-a întâmplat cu ochii ei. M-am întrebat după ce ne-am despărţit: oare de ce mi-a spus ce mi-a spus? După ce mi-a descris viaţa atât de bună pe care a dus-o cu el, fără conflicte, fără certuri sau nemulţumiri, fără frustrări, o viaţă ca o linie dreaptă, mi-a mărturisit că niciodată diferenţa de vârstă nu a fost o problemă pentru ea. Între ei probabil că era o diferenţă de vreo treizeci de ani, m-am gândit eu. Ochii ei erau aşa cum îi ştiam când mi-a spus aceste lucruri. Dar, la fel ca marea, odată şi-au schimbat, parcă, culoarea, intensitatea privirii părea diferită.

Mi-a mai spus că nu şi-a dat seama că stă, ea, tânără, cu un bărbat bătrân decât atunci când, într-o vară – probabil că nu cu mult înainte de a se prăpădi el –, se uitau amândoi la televizor, bând ceva, ceai poate sau un suc de fructe, iar el s-a ridicat din fotoliu şi s-a dus în vestibul. De acolo a revenit îmbrăcat cu un pardesiu, pe care-l purtase primăvara. Şi fără nici o altă vorbă, fără sfială vinovată, fără acel sentiment pe care îl ai când îţi percepi slăbiciunea, mizeria fizică, decăderea umilitoare a corpului, s-a aşezat în fotoliu, la loc, şi i-a spus

simplu: „E cam răcoare!“.

Ochii ei, cum am spus, deveniseră ca marea înainte de furtună când mi-a spus vorbele lui. Parcă nu trecuse timp de la acest fapt care o tulburase atât de mult. Parcă privirea ei era a cuiva care face un reproş celui pe care l-a iubit. Ca şi cum ar fi spus că el ar fi putut să nu facă acest lucru. Oare de ce liniştea, buna ei viaţă au fost lovite de un asemenea gest, oare nu a realizat că trăieşte cu un bătrân, oare viaţa ei ar fi putut fi alta dacă-şi dădea seama de un lucru pe care nu-l simţise – şi nu exista sau nu-l percepuse? –, dar pe care el a făcut-o să-l vadă, să-l afle? M-am gândit că acest gest al lui a pus-o pe gânduri, a făcut-o să-şi revadă viaţa, să caute şi alte gesturi pe care poate nu le sesizase, dar care existau. Şi atunci, mi-am spus, cum se poate ca un singur eveniment perceput brusc drept ceva care a despărţit apele a făcut-o să iasă din relaţia ei şi s-o privească cu ochii deschişi, altfel decât o făcuse până atunci? Am avut impresia că ea îşi trăise viaţa „în paşi mărunţi“ şi brusc a făcut un salt mare, iar aceasta din cauza unui simplu gest.

Trecând „din mână-n mână“, îţi treci viaţa

Draga mamei, ce să-ţi dau?

Un bărbat să-mi dai, mămico,

Da, da, da, da, da, da…

Cântec popular

Dacă o femeie e în stare să inspire iubire unui bărbat, va fi capabilă să o inspire şi altora. Lucrul cu adevărat criminal este să faci o persoană să creadă că e unica pe care o vei iubi vreodată.

Henry Miller, *Sexus*

Tinereţea este o manieră de a te înşela care se schimbă destul de repede într-o manieră de a nu te mai putea înşela.

Paul Valéry

Mulţi părinţi nu se gândesc dacă copiii lor, crescând, învaţă ce trebuie despre viaţă. Şi poate că cel mai important lucru în acest sens este cum se echilibrează o legătură în viaţa lor, cum înţeleg ei că în viaţă trebuie să ştii ce vrei, cine eşti, să nu te laşi, cum se zice în popor, „la cheremul cuiva“, crezând că eşti apărat.

Fetiţele cresc, băieţii cresc, dar ce învaţă ei despre cum să trăiască printre oameni nu prea ne interesează sau, mai degrabă, nu ne dăm seama cât de important este.

Mă voi referi la fete, pentru că ele sunt mai dependente de alţii, de prieteni, de părinţi sau de iubiţi. În plus, trăiesc asimilând modelele de devoţiune, apetitul pentru sacrificiu şi dorinţa de stabilitate a mamelor, cu gândul că viaţa lor va arăta la fel. Vor avea o familie, vor avea copii. Mamele de fete transmit fiicelor lor propriile aspiraţii, nevoia de ataşament şi de aşezare în stabilitatea unei relaţii, chiar dacă nu o fac explicit. Adesea, foarte adesea, ele nu vorbesc despre asta, ci doar prin felul în care trăiesc, prin gesturile lor, transmit fiicelor aceleaşi idei despre viaţă şi despre viaţa în doi. Alteori, fiicele resping modelul de acasă, se revoltă, devin rebele, privesc cu ochi critici relaţia dintre

părinţii lor.

Probabil că în primul fel gândea, cu totul simplu, o tânără singură la părinţi, frumoasă şi inteligentă. Fusese, probabil, un copil cuminte, fără să le provoace părinţilor griji sau spaime. Avea prietene, era veselă, studia la facultate, totul părea simplu. A cunoscut un băiat în ultimii ani de facultate şi au devenit iubiţi. El era un tânăr frumos, deştept, cultivat şi, parcă, fără nici un defect. Desigur că nici unul dintre ei nu se gândea prea departe, prezentul îi consuma şi le era bine. Şi după aproape patru ani, timp în care au fost împreună, fiind văzuţi de prieteni ca un cuplu, el o anunţă că doreşte să se despartă. Nu pentru că era prins de-o nouă atracţie, nu pentru că dorea o altă femeie, ci pur şi simplu pentru că vroia să fie liber, să simtă viaţa de capul lui. Iubirea lor fusese pentru ea o lungă linişte, multă siguranţă şi un gând bine înşurubat în minte că aşa va fi mereu.

După o perioadă de ieşit împreună, de întâlniri, ea înclinase către mutarea împreună. Şi, aşa cum se întâmplă de obicei, a rămas să doarmă la el, să stea cu el, să-şi aducă nişte lucruri la el. Nu totul, dar lucruri care îi asigurau confortul cotidian. Le era bine şi ea nu se gândea prea mult cum să-şi gestioneze nici timpul petrecut cu el şi nici timpul în care erau despărţiţi. Decizia lui a zdruncinat-o din temelii.

Năucă de surpriză, nu înţelegea cum va fi dacă nu va mai sta cu el, ce va face el când nu vor mai fi împreună, aşa cum se obişnuise, nu înţelegea nici ce vrea el de la viaţă. Brusc, îl privea de la distanţă, dureros de speriată că el iese din fuziunea care devenise regulă de viaţă pentru ea, deşi nu se gândise deloc că se crease deja o rutină cotidiană, obişnuinţa. Ştia că nu exista o „intrusă“ şi asta îi dădea speranţe că el îşi va reveni. Îşi va reveni, ea se gândea la cât îi fusese ei de bine, fără a se gândi prea mult la ce era în mintea lui şi de ce îşi dorea el atât de mult libertatea. Era mai degrabă devorată de propriile spaime şi mai puţin aplecată asupra lui. Era convinsă că binele ei fusese şi binele lui.

El era prima ei iubire, era cel către care ea se îndreptase cu deschidere, încredere, curiozitate, explorând plăcerea apropierii, minunăţia intimităţii, splendoarea diferenţei dintre sexe, gustul subtil, adânc al loialităţii, confortul dulce al obişnuinţei şi câte şi mai câte trăiri descoperite în această relaţie destul de rar atât de lungă la asemenea vârstă.

Aici aş dori să adaug ceva doar pentru a arăta ce este gustul profund al loialităţii, care la un moment dat în cursul unei relaţii de iubire, probabil la început, poate avea un efect fondator. Fixează temelia relaţiei de iubire. Am trăit-o şi eu şi am înţeles-o pe această fată. Aveam

un iubit şi vârsta era potrivită pentru un anume fel de iubire. Cea de tinereţe, de foarte tinereţe. Eram la mare cu câţiva prieteni. La acea vârstă băieţii fac bancuri fizice, te trag de picioare pe nisip ca să te târască în mare, chiar dacă nu doreşti acest lucru. Nici eu n-o doream. Sălbăticia entuziasmului tinereţii este uneori prea mare. Eu mă opuneam, căutam să rămân pe cearşaful pe care făceam plajă. Era un cearşaf alb, nu existau prosoapele atât de colorate şi de pufoase – deşi nu mă omor după ele – de astăzi, care se găsesc în comerţ. Mişcându-mă pe cearşaf, am observat că îl pătasem şi se vedea. Fetelor li se întâmplă aşa ceva în anumite zile ale unei luni. Cu o privire deznădăjduită şi disperată să nu fiu trasă de picioare fără să pot ascunde cearşaful, m-am uitat, cerând din priviri ajutor iubitului meu. M-am mişcat cât să vadă şi să înţeleagă situaţia mea. El a înţeles. S-a repezit spre mine, m-a împins spre nisip – părând că şi eldoreşte să ajung în apă, că participă la joaca celorlalţi – şi, cu un gest rapid, a smuls cearşaful atât de abil încât a reuşit să şi-l pună în jurul gâtului şi să fugă râzând ca după o glumă bună spre apă, aruncându-se în valuri. Eu m-am abandonat dorinţelor acelor băieţi – fetele nu fac aşa ceva, ele nu au asemenea idei – de a mă trage în mare, alunecând fără grijă pe nisip. Iubitul meu sălta în valuri, aruncând cearşaful în apă, punându-l la gât şi renunţând iar la el, aruncându-l în valuri. Când am ajuns în apă şi ne-am privit, am simţit o complicitate atât de mare între noi, o recunoştinţă pentru gestul lui, pe care l-am pus pe seama ataşamentului, a loialităţii lui faţă de mine. Fusese uman, înţelegător. Îmi sărise în ajutor, dincolo de frontiera care există între ce i se întâmplă unei fete şi ce i se întâmplă unui băiat. Asemenea complicităţi întăresc apropierea, legătura dintre cei care sunt pe cale să se iubească sau chiar se iubesc. Se prea poate ca din asemenea complicităţi să se nască şi iubirea.

Acum revin la fata despre care vorbeam. Sigur nu a avut experienţa loialităţii pe care am avut-o eu, dar sigur a simţit şi ea acele momente nevorbite, subtile ale loialităţii într-un cuplu. Tot ce a trăit, tot ce a simţit, toate au făcut-o să nu înţeleagă despărţirea propusă de el. Ea fusese mereu în umbra lui, mereu alături de el, admiratoarea lui, ocrotită şi mulţumită de prezenţa lui, deloc doritoare să se exprime mai mult decât în rolul de iubită a lui. Îi ajungea, îi plăcea această postură. Nu vroia nimic mai mult, vroia un prezent continuu.

Când el a pomenit de separare, ea s-a gândit doar la rărirea momentelor petrecute împreună, sperând din toată inima că el îşi va reveni, iar ea nu va intra în disperarea absenţei, a acelei stări când cineva din viaţa ei, atât de apropiat, a dispărut. Nici el nu se dădea dus uşor. De

ce? Poate se simţea vinovat că o lasă singură, poate o ştia atât de lipită de el şi dorea o dezlipire lentă, poate o iubea, dar în alt chip.

Ea suferea, dar spera, îl admira în continuare şi era convinsă că, indiferent ce alt partener îi va aduce viaţa, acela nu va mai fi ca el, ar fi fost un nimeni pentru ea. Nu era posibil, credea ea, ca cineva să se ridice la nivelul lui, la farmecul şi inteligenţa lui, la talentul lui. În suferinţa ei nu se agăţa de nici o limită, de nici un defect al lui care s-o îndepărteze de el. Pur şi simplu, el era perfecţiunea întruchipată.

Totuşi, speranţa nu avea forţa de a o invada total. Ceva-ceva o făcea să simtă că drumurile lor se despart şi atunci a lovit-o o disperare blândă, insidioasă, cotropitoare, o tristeţe atât de adâncă încât nimic n-o mai bucura. Nu mai vroia să mănânce, să se îmbrace frumos, să iasă în oraş, nimic nu o mai anima, în ciuda vârstei pe care o avea.

Când am întâlnit-o, avea o paloare de fildeş, atât de frumoasă în lumină, dar şi atât de specifică melancoliei. Paloarea făcea să iasă în relief văpaia ochilor ei întunecaţi, cu unde tăioase de deznădejde, dar şi de neclintită convingere că trăia o mare nedreptate pe care o punea când pe seama sorţii, când pe seama lui, a iubitului. Privirea i se alina când se gândea la soarta ei, dar devenea aprigă atunci când îşi amintea de băiatul care se depărtase de ea.

Era obsedată de această pierdere, de această separare, nu se mai putea „ţine pe picioare“. Starea ei, simptomele păreau s-o facă să creadă că este într-o stare de deprimare, şi aşa şi era. Nimic mai obişnuit atunci când oamenii se despart. Pe vremuri se folosea expresia „dezamăgire sentimentală“ şi era adesea folosită pentru a ne face să înţelegem chinul şi suferinţa unuia dintre cei doi, pentru că doar unul suferea astfel. O suferinţă care spunea un „adio vieţii“ fără cel sau cea cu care erai şi nu mai eşti. Această stare ducea uneori – astăzi mai rar, mi se pare – la sinucidere.

Numesc această stare „doliu erotic“, pentru că seamănă cu moartea. Mecanismele mentale sunt apropiate. Cineva dispare din viaţa ta şi grozăvenia este că pleacă cu ceva din tine. Momentele în care cei doi au fost absolut singuri, fără martori, acele momente pe care nimeni nu le poate cunoaşte – cel mult, ele pot fi bănuite doar în linii mari – nu mai pot fi amintite împreună. Doar unul dintre cei doi şi le poate reaminti şi doar în singurătatea tristă. Unul nu mai poate spune şi întreba: „Ţii minte…“, pentru că celălalt nu răspunde. Este mut. Acel crâmpei din viaţă nu mai are coautor.

Printre multele lucruri care ne diferenţiază unii de alţii este şi felul în care trăim acest doliu erotic. Pentru unii mai scurt, pentru unii

mai lung, pentru unii toată viaţa, iar pentru foarte puţini imposibil de trăit.

Tânăra despre care vorbesc priveşte cu groază doliul erotic, iar cei apropiaţi ei o urmăresc ca pe cineva în comă. Va ieşi din ea? Şi cum va ieşi? Şi cine va fi după această încercare a vieţii?

Dându-şi seama că el este coautorul acestui episod din viaţa ei – cu propria lui versiune, totuşi –, ea a ales apoi ura. Da, el este cel care a adus-o în această stare, el este cel care a făcut ca ea să fie astfel, să trăiască această nefericire. El este vinovat. Din cauza lui ea este o invalidă, o persoană care are sub picioare un teren mişcător, nesigur. Nu-l mai vrea. Nu-l mai vrea nici din orgoliu, ca să n-o vadă în halul în care este, în halul în care a ajuns.

În acelaşi timp, ea nu a realizat că ura ei era determinată şi de faptul că el o făcuse, prin comportamentul lui, prin decizia lui de separare, să se cunoască pe sine. Ea credea sau chiar aflase în acest fel că are o predispoziţie anume, aceea de a „nu mai avea chef de viaţă din cauza unui om“. Odată ce a găsit un nume pentru această stare, se întreabă neliniştită dacă este doar o etapă, un episod, dacă va trece, cât va dura, dacă va rămâne... E firesc, nu? Dar mai grav este că întrebările ei continuă cu altele: va mai veni oare cândva?

Aici lucrurile devin complicate, pentru că nu ştim cum arată viitorul şi odată ce ai cunoscut o stare te gândeşti că ea deschide un şir de experienţe. Ea este prima după ce destinul, viaţa „taie panglica“, eliberând o cohortă de experienţe, unele frumoase, fericite, altele grave, nefericite. Frica acestei tinere a devenit o frică de viaţă, de asumare a amestecului de bine şi rău pe care soata ni-l dă. A devenit frica de a nu fi părăsită, frica de a se încrede în iubirea cuiva. Ba mai mult, a devenit frică de frică, pentru că apare gândul ascuns, acel gând că structura ta este predispusă la suferinţă, că în firea ta intră prea multă suferinţă pentru un rău pe care alţii îl suportă mai uşor sau mai puţin timp. Acea teamă că o convalescenţă va dura întreaga viaţă. Că viaţa va fi o convalescenţă nesfârşită.

Ce se va întâmpla cu ea? Nu ştiu. Ştiu doar că lungile iubiri – să le spunem iubiri – din perioada când tinerii trebuie doar „să dea rotocoale“ vieţii, să simtă gustul dulce-amar al iubirii, să înveţe viaţa nu sunt bune.

A suferi în ignoranţă este ceva oribil. Dar a suferi conştient, pentru a înţelege natura suferinţei şi a o suprima pentru totdeauna, este cu totul altceva. Pentru că a suferi nu este necesar, ne spun unii filosofi. Dar nu ne spun că pentru a înţelege acest lucru trebuie să suferi. Doar

atunci devine limpede adevărata semnificaţie a suferinţei omului. Se întâmplă adesea ca într-un moment de disperare să apară lumina, liniştea, acceptarea şi, aşa cum spune Henry Miller, arborele vieţii să fie viu, nu udat de lacrimi care nu-l lasă să se usuce, ci prin înţelegerea adâncă că libertatea este ceva real, că există, că este perenă.

Unii oameni înclină să vadă binele, frumosul şi splendoarea vieţii, alţii înclină să vadă răul, partea întunecată a vieţii. Pentru cei din prima categorie a fost inventat sindromul Polianei. Să vezi „viaţa în roz“.

Marele exponent al literaturii germane, Goethe, a publicat în 1774, la Leipzig, în octombrie, celebra carte *Suferinţele tânărului Werther*. La numai trei luni de la apariţia cărţii, Goethe, la doar 25 de ani, era cel mai faimos, deşi nu şi respectabil – vârsta, probabil –, scriitor din Germania. În anii care au urmat şi datorită acestei cărţi, tradusă mult, el a devenit cel mai cunoscut scriitor german în Europa. Cartea a trezit un apetit teribil al publicului, a devenit o modă. Succesul ei s-a datorat nu numai subiectului – cine nu este fascinat de iubire? – şi stilului atractiv al scriiturii, ci şi faptului că subiectul avea puternice accente autobiografice. Napoleon Bonaparte a iubit mult această carte şi a luat-o cu el în campania din Egipt. Ea a inspirat drame, a mişcat suflete, căci i-a urmat un val de sinucideri din amor. Fenomenul s-a răspândit atât de mult, încât este un bun exemplu de sinucideri „la indigo“. Tinerii se îmbrăcau imitând vestimentaţia lui Werther, aşa cum o descria Goethe. Se vorbea mult despre suferinţele din iubire ale tinerilor, ca aceea a lui Werther, care, ca să-şi curme suferinţa, şi-a curmat viaţa, iar această suferinţă a fost numită „febra lui Werther“. Apăruseră şi parodii, ca *Bucuriile tânărului Werther*. Goethe însuşi a scris o carte mică intitulată *Bucuriile lui Werther*, în care Werther, cel îndrăgostit fără noroc de o jună, a fost lovit nu numai de refuzul ei, dar şi de căsătoria ei cu altcineva. A încercat uitarea, depărtarea în spaţiu, dar degeaba. Iată deci triunghiul, format din doi bărbaţi şi o femeie. În această carte mică, Goethe, plin de umor, schimbă soarta lui Werther, care nu se omoară, ci doar se răneşte la un ochi şi-şi arde sprâncenele. Celălalt bărbat, soţul, îi cedează femeia iubită şi cei doi, Werther şi Lotte – aşa se numea iubita –, sporovăiesc singuri despre cartea *Suferinţele tânărului Werther*, întrebându-se: „Îţi aminteşti ce se întâmpla la pagina 29?“.

Revenind la tânăra noastră: a lovit-o oare pe ea febra lui Werther? Se pare că da. Dar cât de mare ar fi febra ei? Deşi timpurile s-au schimbat, suferinţele din iubire există încă. Ele sunt o certitudine la fel de reală ca şi faptul că iubirea nu moare şi că ea este atât de greu de

înţeles.

Simţea şi ceva ca o ciudă, nu numai împotriva lui, dar şi a vieţii; îmi descria starea ei: „Iar gândul la iubirea noastră copilărească şi la el, la iubitul meu, care încă nu este bărbat, gândul la acest fapt ireversibil m-a epuizat total ieri. Şi îmi pare rău după iubirea noastră copilărească… creştem, vor urma numai iubiri mature, serioase, sobre, adulte. El poate va mai avea iubiri copilăreşti, bărbaţii îşi pot alege fete mai tinere, oricât de tinere, ei se pot simţi mai tineri şi oricum poate el nici nu se grăbeşte la asta… dar eu, care trag cu dinţii de tinereţe şi de faptul de a ne bucura de corpurile noastre tinere…“.

Spaima de a-şi percepe golul interior... Faptul că s-a întâmplat să nu-i mai placă nimic, să devină lipsită de speranţă, plină de teamă a făcut ca tânărul să dispară din mintea ei în favoarea acestei spaime care i-a dat mult mai mult de gândit. Să fie acest lucru un germen al instinctului ei de conservare?

La ce gânduri a ajuns această tânără până la urmă? La întoarcerea către sine, la faptul că trebuie să privească în faţă viaţa care curge, că trebuie să-şi abată mintea spre propria persoană, că nefericirea care a cuprins-o este problema ei. Că viaţa nu o poţi trăi decât acceptând că ea curge, că te schimbă, că te face să suferi, dar şi să te bucuri. Cred că, în cele din urmă, a înţeles că doar ea se poate ajuta pe sine.

Aceste gânduri sunt bune. Aceste gânduri o vor face să intre într-o convalescenţă din care va ieşi. Căci înţelege ce înseamnă să fii viu. Şi la bine, şi la rău.

Problema ei mi-a adus aminte de un băiat care nu vrea să-şi asume faptul că trebuie să trăiască, să-şi trăiască timpul său. Rămas acasă, nedorind să aibă o slujbă, să facă ceva, deşi a terminat o facultate, stă singur şi declară ferm că nu este pregătit pentru viaţă. Mereu trist şi deprimat. Nu-i poţi spune că trebuie să trăieşti printre oameni, să ai relaţii, să-i vezi, să-i iubeşti sau să-i deteşti, deci să cunoşti. Desigur, nu are nici o experienţă de viaţă cu cei de vârsta lui sau asemenea celor de vârsta lui, nu are nici un trecut, nu are decât un singur prieten, care este la fel ca el. Singur, acasă la părinţi. Oare cum poţi să animi un asemenea tânăr căruia îi este frică de viaţă? Cum poţi să-l faci să înţeleagă că viaţa trăită este cea care te învaţă să trăieşti mai departe? I-am spus acest lucru folosind cea mai banală comparaţie posibilă, şi anume că nu poţi învăţa să înoţi dacă nu intri în apă, în piscină. Dar el nu are curajul s-o facă, dă rotocoale vieţii, dar nu intră în ea. Sincer, nu ştiu cum aş mai putea să-l ajut. Mi-am pus problema că poate o fată l-ar putea anima, l-ar mobiliza, l-ar aduce spre viaţă, ar putea fi pentru el o sirenă. Dar sirenele sunt şi

ele în apă, nu pe uscat. Sirenele pot vrăji, pot atrage un bărbat printr-o seducţie măiestru folosită, şi odată ce el cade în plasă se va zbate pentru a ieşi la liman.

Marea iubire: este adâncă, este îndelungată, este unică?

> Când te simţi plin până la margine de propria viaţă, când te simţi angajat, dăruit, complet, toate astea te fac să te simţi şi liber.
>
> Iris Murdoch, *Marea, marea*

Cine n-a vorbit despre iubire? Cine n-a comentat iubirile celor din jur, ale celor pe care-i cunoşti sau despre care ai auzit că, pasămite, se iubesc? Cine nu a povestit despre propriile iubiri, pe care adesea, fiind mai multe, a găsit de cuviinţă să le compare? În termeni de timp sau de intensitate a trăirii...

Poate că fiecare înţelege prin iubire altceva decât alţii sau decât cei pe care îi comentează, fie cu indulgenţă, fie cu invidie, fie cu răutate sau cu indiferenţă mondenă.

Dar, când la cuvântul „iubire“ se adaugă un altul, devenind o „mare iubire“, lucrurile parcă se schimbă. O nuanţă de diferenţă apare şi între „o mare iubire“ şi „o iubire mare“. „Mare“ pus înainte de iubire pare mai mare decât pus după iubire.

Unii cred că orice iubire este mare – în fond, este iubire, ea există pur şi simplu –, alţii cred că iubirea începe prin a părea mare, dar nu este chiar atât de mare. Alţii cred că iubirea începe prin a părea mare, dar ea se consumă şi prin acest consum devine doar iubire, ceva micşorat de timp, diferit de starea iniţială. Şi, în sfârşit, unii cred că iubirea este mare sau este percepută ca mare atunci când ea nu se consumă, când rămâne un vis, o dorinţă nerealizată, ceva intangibil. Ca în *Romeo şi Julieta*.

Pentru mulţi, iubirea este un sentiment privit cantitativ, în timp, în numărul de ani cât stau împreună cei care se presupune că s-au iubit de la început, şi mai puţin în intensitatea emoţiei. O iubire mare este deci ceva de lungă durată, durata fiind sinonimă cu iubirea.

În lumea iubirilor, atât de vastă, în multitudinea de iubiri de care auzim, rămân două lucruri pe care toţi le percepem consensual. Le simţim. Le admitem. Dar, pentru a mă referi la ele, ar trebui mai întâi să stabilesc câteva lucruri adevărate, ca nişte afirmaţii la care toţi am ajuns şi pe care le acceptăm. Viaţa ne spune că o putem face. Ele sunt acestea: unii nu au avut parte de o mare iubire; unii au stat într-o relaţie în care unul iubea nespus, iar celălalt mai puţin sau chiar deloc; unii au avut o singură iubire şi pentru că a fost singură, unică, cel care iubeşte o

confundă cu marea iubire; unii au avut multe iubiri şi inerent le compară; pe una o consideră mai mare, alţii le consideră pe toate doar iubiri.

Şi acum să vedem care sunt cele două lucruri pe care le privim cu toţii drept mari iubiri. Primul se referă la obstacole, la învingerea a ceva care pare imposibil, la dificultatea celor doi de a se aşeza în iubire. Psihologic, se spune că obstacolul mobilizează dorinţe mari, inflamează emoţia, tocmai pentru că ce-ţi doreşti pare să nu se poată realiza. Imposibilitatea îi aruncă pe cei doi unul în braţele celuilalt şi ei devin atât de uniţi pentru a salva iubirea. Adică a transforma imposibilul în posibil, iar dacă acest lucru se face prin depăşirea obstacolului, ceilalţi şi chiar şi ei sunt convinşi că acolo, ei bine, da, acolo este vorba despre o mare iubire. Şi ce sunt obstacolele? Ele sunt atât de variate... Obstacol poate fi o interdicţie socială – vezi mezalianţele sau apartenenţa la două familii în situaţia de duşmănie acerbă –, o diferenţă de statut social – ea săracă, el bogat –, de vârstă – unul tânăr, celălalt vârstnic – etc.

Poveştile, miturile ne-au băgat în cap acest lucru. Ele au asociat obstacolul cu iubirea. Iubeşti mult când treci obstacolul, ca acel rege englez care a renunţat la tron pentru iubire. În poveşti, seria de obstacole este lungă, nu este niciodată unul singur, şi adesea ele cresc ca risc şi pretind un surplus de vitejie. Balaurul căruia i se taie capul este, de obicei, ultimul obstacol. Cel ce iubeşte trebuie să iubească atât de mult încât iubirea să-l facă neînfricat. Frica este asociată cu puţinătatea iubirii.

Al doilea lucru este legat de altă lume, cea a imaginarului. Iubeşti doar cu mintea, iubirea devine o obsesie, te ţine toată viaţa, se împleteşte cu trăirile cotidiene, este ceva ce te însoţeşte cu o nemărginită loialitate a emoţiei. Această iubire nu se consumă, ci se sedimentează în timp, devine trainică, dar rămâne doar în mintea şi sufletul celui care iubeşte. Este o iubire care creşte în umbra realului, într-o intimitate ascunsă şi secretă şi care plăteşte permanenţa cu nerealizarea în real. Şi oare mai este nevoie de aşa ceva? Mai este nevoie să te iubeşti cu cineva „la propriu“, când libertatea imaginarului este infinită? Poţi face ce vrei în imaginaţia ta, poţi depăşi orice gest din real.

Adesea, parcă înţelegem că cineva îşi poate trăi viaţa într-un registru comun, relativ banal al ei, fără a refuza ceea ce îi oferă ea, dar care, paralel cu aceste experienţe şi trăiri, undeva în minte foşneşte cu încăpăţânare imaginea fantazată a unei mari iubiri. Este ca atunci când mergi pe pământ, vezi multe lucruri care te înconjoară, dar deasupra capului, în văzduh, zboară o pasăre. Ea este intangibilă, dar există. Uneori pasărea te vede, te ştie, alteori ea îşi vede de zbor, neştiind că tu exişti.

Poate că iubirea, marea iubire, construită ca ficţiune, ca „nebunie“ a minţii, este cel mai uşor de înţeles dacă ne gândim la Dulcinea del Toboso, iubita lui Don Quijote de la Mancha, personajul principal al cărţii lui Miguel de Cervantes.

Dulcinea este numele dat de Don Quijote unei ţărănci simple, pe care el o consideră însă cea mai frumoasă femeie, deşi a văzut-o doar în trecere şi nu i-a vorbit niciodată. Prea multele cărţi citite şi interesul pentru întâmplările cavalereşti l-au făcut pe Don Quijote să creeze o imagine, o ficţiune, care devine iubita lui. Descrierea lui este o compoziţie din care nu lipseşte nici un element nespus de frumos: o vede ca pe regina şi doamna lui, de o frumuseţe răpitoare, fără nici un cusur, cu părul de aur, fruntea ca nişte câmpii elizee, sprâncenele ca două curcubeie, ochii ca doi sori, obrajii ca trandafirii, buzele de coral, dinţii ca perlele, gâtul de alabastru, mâinile de fildeş… Acest tablou reuneşte tot ce poate fi mai frumos pentru a compune un chip femeiesc. Dulcinea a inspirat la distanţă de mai bine de două secole un tablou celebru, al lui Charles Robert Leslie. Dar acesta şi-a imaginat-o cu părul negru, pe care şi-l aranjează cu mâinile.

Ideea de ficţiune, de imaginaţie este asociată iubirii. Stendhal susţinea cu tărie că iubirea este o ficţiune prin însăşi esenţa ei. Oamenii se îndrăgostesc atunci când imaginaţia proiectează perfecţiuni inexistente asupra altei persoane. Apoi, într-o zi, iubirea moare pentru că „fantasmagoria“ – expresia lui Ortega y Gasset – dispare. Nu, iubirea nu este oarbă, ci mai rău, ea este imaginară. Nu numai că nu ne dăm seama că nu vedem ceea ce este real, ci luăm drept real ceea ce nu este real. Orice bărbat când întâlneşte marea iubire este un Don Quijote, iar ea este Dulcinea, în foarte multe cazuri bănuind sau chiar ştiind de iubirea lui.

În acest fel, o mare iubire este numai atunci când ceea ce nu este real continuă să fie trăit, să fie perceput ca real. Şi cum acest lucru nu se poate întâmpla, coborârea în real transformă acel moment, scurt de obicei, din marea iubire în „mica iubire“ sau în iubirea obişnuită. Pur şi simplu iubire. Doar atunci când această trecere nu e posibilă – prin separare, prin moarte, ca în *Romeo şi Julieta* – putem vorbi de o mare iubire. Şi aşa ajungem la intangibila iubire sau la definiţia marii iubiri, şi anume la intangibilitate, la imposibilitate.

Dacă facem apropierea între realitate – ceea ce ni se întâmplă nouă, ceea ce trăim în mod real – şi imaginaţie – ceea ce se întâmplă în mintea noastră –, vedem că lumea imaginară este infinit mai largă, mai vastă, mai nemăsurată decât cea a realului, mai periculoasă. Aşa se întâmplă şi cu sentimentele şi emoţiile noastre care, mutate în lumea

imaginarului, sunt altfel, mai puternice, mai variate, mai incredibile, mai stranii. Astfel, putem gândi că marile iubiri, odată ce cad în real, nu mai sunt atât de mari, sunt pentru toţi, nu au personaje cu totul diferite de noi, cei care trăim în real. Don Quijote a ieşit din fantasmagoria lui, a devenit „sănătos“, a coborât pe pământ şi atunci a devenit melancolic, nu mai avea trăirile care-l făceau să vadă viaţa, realitatea altfel decât era.

Lumea virtuală de astăzi, cea pe care o caută atâţia oameni, nu este oare născută din dorinţa de a trăi altfel decât în realitate? Nu este lumea virtuală o ofertă mult mai largă, mai departe de realitate, nu ne transportă ea într-o lume imaginară care satisface frustrările, dorinţele irealizabile, identităţile dorite ale acestor oameni?

Filmele, literatura, poveştile, miturile ne arată măreţia iubirii pentru că în ele iubirea este „confecţionată“, devenind o mare iubire, o iubire în absolut. O iubire perfectă. Dar, în viaţă, iubirea este parcă altceva. O ştim cu toţii, o înţelegem, o îndurăm cu modestie neîmpărtăşită, adesea cu o dulce ipocrizie. Pentru că viaţa nu e perfectă şi pentru că este adevărat şi că „filmul, povestea, literatura bat viaţa“.

Să aibă oare dreptate Schopenhauer când spune că „orice om care este îndrăgostit va trăi o dezamăgire extraordinară după ce plăcerea va fi, în cele din urmă, atinsă şi va fi uluit că ceea ce fusese dorit cu atâta intensitate nu a adus nimic mai mult decât orice altă satisfacţie sexuală, astfel că nu i se va părea că a avut prea mult de câştigat prin asta“? Să credem oare că dorinţa îşi pierde din splendoare îndeplinindu-se?

Timpul se bate cu iubirea: sindromul Karin

> Nu noi alegem, nu noi, ci viaţa, viaţa este cea care alege pe cine iubim…
>
> René de Chateaubriand

> Evenimentele se joacă cu gândurile noastre ca şoarecele cu pisica. Ele sunt cu totul altceva decât gândurile. Şi când pare că le realizează totuşi, ele sunt altele. Previziunea este un vis din care evenimentul ne trage.
>
> Paul Valéry

Se vorbeşte adesea şi devenim curioşi când vedem femei şi bărbaţi care se iubesc şi între care există o diferenţă mare sau chiar foarte mare de vârstă. Adică, timpul cronologic este mare. Ne gândim apoi dacă nu cumva un aspect al timpului psihologic sau al unei compatibilităţi secrete între ei anulează timpul cronologic. Marele pianist şi compozitor Arthur Rubinstein – considerat cel mai mare pianist al secolului XX – a cunoscut-o pe ultima lui iubită şi apoi soţie când avea 83 de ani, s-a căsătorit cu ea când avea 90 de ani şi a trăit cu ea până la moartea lui, la 95 de ani. Pablo Casals, marele violoncelist catalan, şi-a întâlnit ultima iubită şi apoi soţie la vârsta de 76 de ani, s-a căsătorit cu ea când avea 81 de ani şi, la fel, a trăit cu ea până la sfârşitul vieţii.

Desigur, diferenţele de vârstă erau imense, dar şi vârsta la care s-au îndrăgostit şi au decis să-şi schimbe viaţa este foarte înaintată. Să fie acestea ciudăţenii? Raritǎţi ale destinului? Ce i-a apropiat şi a stabilit o legătură între ei? Pentru că istoria lor cronologică era atât de diferită. Ei trăiseră un timp îndelungat când ele nici nu existau, când habar nu aveau cum era viaţa în tinereţea lor, a bărbaţilor. Din auzite, din povestite, da. Dar nu aveau experienţe comune mult timp, poate prea mult.

Problema timpului când apare o iubire sau când cineva, măcar unul dintre cei doi, se lasă cotropit de emoţiile iubirii, de văpăile ei, este misterioasă. De ce la unii se poate, iar la alţii nu?

Am cunoscut în Canada o fată şi ceea ce mi-a povestit ea aş putea numi sindromul Karin, după numele ei. Era studenta mea. Era fiica unui suedez care se căsătorise cu mama ei, româncă. Când am cunoscut-o, avea douăzeci sau douăzeci şi unu de ani. Evident, era blondă, foarte

blondă. Avea acea nuanţă de blond pe care cineva o are din naştere şi pe care, oricât ar dori-o o fată neblondă genetic, nu i-ar putea-o obţine nici cea mai genială coafeză. Pentru că părul nu este singur, nu lucrează singur în percepţia feţei, a capului. El merge mână-n mână cu culoarea feţei, mai mult sau mai puţin „luminoasă“, deschisă la culoare. Părul blond al unei femei neblonde face ca faţa ei să fie mai închisă la culoare decât cea a unei blonde adevărate. De aceea, când oamenii cu părul negru şi cu faţa mai închisă la culoare, adică persoanele brunete adevărate – se vede acest lucru la ţigani şi la negri –, albesc la păr, faţa lor pare mai închisă decât atunci când aveau părul negru.

Dar să revin la Karin. Ea era blondă, sigur datorită tatălui, care, fiind suedez-suedez, era blond. De fapt, avea ceva care imediat te făcea să spui că este nordică. În mod ciudat, deşi era născută în Suedia, fusese crescută de o mamă nesuedeză, aşa că în mod sigur mama îşi pusese amprenta asupra personalităţii ei, mai ales din punct de vedere psihologic, şi atunci când am cunoscut-o era puţin rătăcită pentru că tatăl ei murise şi rămăsese cu mama ei, care se adaptase la noua ei ţară, trăise cu un suedez, făcuse un copil, pe Karin, cu el, dar rădăcinile ei nu erau acolo.

Karin era o fată frumoasă, sportivă – ca multe nordice –, cam masivă, cu articulaţii puţin graţioase, dar totuşi plăcută – tinereţea aduce mult unui fizic poate nu extraordinar –, sociabilă, prietenoasă. Era o fire deschisă. Într-o zi am văzut-o meditativă, preocupată de ceva, într-un fel în care nu era de obicei. Atunci mi-a spus că a avut prima întâlnire cu timpul. Cu ideea de timp, cu gândul aplecat asupra a ceea ce este timp. Cunoscuse un tânăr cu zece ani mai mare ca ea. El o plăcuse şi se ţinea după ea. Şi ea îl plăcuse. Se potriveau la multe lucruri, la preferinţe, la gusturi, la felul în care îşi petreceau timpul liber. Relaţia lor dura de puţin timp, doar de câteva luni. Ceva însă, deşi nu-şi dădea seama ce anume, o neliniştea. Şi într-o zi a realizat de ce şi a avut cu el o discuţie, după care a urmat despărţirea lor.

Dar de ce s-a produs despărţirea? Pur şi simplu pentru că ei au avut o discuţie. Ea i-a spus că nueste pregătită pentru o relaţie stabilă, de lungă durată. Asta pentru că a simţit nevoia lui de aşezare, de liniştire a nevoii de a cunoaşte lumea. Într-adevăr, el îşi dorea aşa ceva. Îşi dorea să se distanţeze de frenezia pe care o au cei foarte tineri de a trăi viaţa şi de a o cunoaşte. Acest lucru ea l-a simţit şi a neliniştit-o, fără să-şi dea seama însă ce se întâmplă cu relaţia lor. Discuţia lor a fost foarte onestă. Ea i-a spus că nu este pregătită pentru o relaţie stabilă, că vrea să fie liberă ca să cunoască lumea femeilor şi lumea bărbaţilor. Nu dorea

experienţe carnale, ci vroia doar să ştie cum sunt bărbaţii şi cum sunt femeile. Ea nu era femeie, era doar o fată care trebuia să devină femeie, iar el era deja un bărbat.

S-au despărţit frumos. Ea i-a spus că regretă faptul că este aşa, că e păcat să piardă un bărbat atât de potrivit pentru ea în acel moment, dar că nu se poate altfel, că dacă peste câţiva ani el nu va găsi pe altcineva care să-l stabilizeze, ea ar fi fericită să reia relaţia lor şi să o facă să dureze. Dar acum nu putea.

Atunci a intrat în discuţia mea cu Karin – ea avea umor – ideea de banană verde. Eu îi povestisem absolut întâmplător că în comunism nu existau banane, că cei mici îşi doreau banane şi că părinţii, când le cumpărau, le găseau uneori prea verzi. De aceea le înveleau în ziare şi le puneau pe calorifer sau le ţineau în casă – oricum nu erau prea calde nici caloriferul şi nici aerul din casă – şi că uneori ele nu se îngălbeneau, nu deveneau bune de mâncat, ci rămâneau verzi. Acest lucru însemna că fuseseră culese mult prea devreme.

Karin a spus că ea vrea „să se coacă“. Că el este copt, dar ea nu, că are nevoie de un timp pentru a se coace. Am înţeles-o prea bine pentru că ea pusese şi problema coacerii ei lângă el, dar aducea ca argument că nu e bine, riscul că, odată devenită coaptă, putea fi altcineva, cu alte gusturi, valori, aspiraţii, preferinţe. Ideea era că ea se va schimba, că viaţa o va schimba şi că nu era sigură că putea rămâne cu el.

Acum, spunea ea, eu îl găsesc grozav, dar peste câţiva ani oare cum îl voi vedea? Susţinea că nu e atât de matură încât să se întâlnească la jumătatea drumului. Adică ea cu câţiva ani în plus, nu cronologic, el cu câţiva ani în minus, tot nu cronologic. Aceste gânduri au făcut-o să spună simplu, ferm şi cu o notă de amărăciune: „Ah, timpul, nu e bun!“. Şi totuşi, amărăciunea ei era şi ea a unei persoane necoapte, amărăciunea unei fete foarte tinere, care privea viaţa cu bucurie, cu dorinţa de a o trăi, cu dorinţa de a urca, ca şi cum viaţa ar fi un munte pe care trebuie să-l urci, să ajungi în vârf. El era în vârf, ea încă urca.

Şi, cum spuneam, Karin avea umor, era robustă psihic şi îşi analiza bine starea. La plecarea mea din Canada, când m-am despărţit de ea, a fost extrem de simpatică. Mi-a spus, binedispusă, că da, este o banană verde şi că „mai vrea să stea în pom“. În pomul vieţii.

Ea vrea cu orice preţ. El vrea, ezită şi pleacă

> Amintirea este o prezenţă insuportabilă. Nimic nu explică inegalitatea destinului impresiilor noastre.
>
> Paul Valéry

> Renunţă să tânjeşti după trecut, renunţă să tânjeşti după viitor, renunţă să tânjeşti după ceea ce se află între cele două şi traversează pe malul celălalt.
>
> Buddha

Fără îndoială, timpul este ceva pe care-l simţim, cum am spus undeva, ca pe un obstacol sau ca pe un ajutor. O piedică, un duşman sau un aliat. Aceasta a fost tema unui film despre ultima iubire a lui Chateaubriand. Despre el am scris. Despre filmul care se referă la această ultimă iubire, nu. Ce este interesant este faptul că există şi astăzi, ca în cazul lui Karin, problema timpului, dar parcă altfel decât ceea ce pare mai accentuat, mai ciudat pentru zilele noastre, în iubirea ultimă a lui Chateaubriand.

O fată frumoasă, foarte frumoasă, care spunea că are douăzeci de ani, dar de fapt avea douăzeci şi cinci, citea mult, cânta la pian şi, evident, visa. Mai mult ca astăzi. Explicabil, nu? Nu exista televizor, nu exista această grabă şi nu existau nici atâţia oameni pe care îi cunoşti astăzi.

La vârsta de cincisprezece ani, această tânără aristocrată se îndrăgosteşte de Chateaubriand doar citindu-i operele, citind cu aviditate tot, tot ce scria el. O tulburau cuvintele lui, tot ceea ce el scria, descrierile de natură, trăirile lui exaltate. Ea citea cu înflăcărare, trăind tot ce trăia el, lipindu-se de el ca cineva care îi simte emoţiile, mişcările inefabile ale sufletului. După opt ani de iubire, de tainică admiraţie, de exaltare romantică, ea începe să-i scrie scrisori de dragoste, îi descrie stările ei, se analizează, i se confesează. Viaţa ei secretă era viaţa alături de el. Totul se petrecea în mintea ei. Ea îi scrie cum îl însoţeşte oriunde se duce el, fie în Anglia, fie în Italia, îl face să-i simtă prezenţa oriunde, pentru că simţea şi trăia tot ce simţea şi trăia el. El îi răspunde la scrisori. Între ei se stabileşte o corespondenţă intimă. Pasională. Treptat, treptat, între cei doi se creează o relaţie profundă. Dar nici unul nu încearcă mai

mult.

Întâmplarea face ca să se cunoască la un hotel de lux, undeva într-un „târguşor din Pirinei“, o staţiune termală, unde el venise pentru o cură, iar ea venise cu mătuşa ei, cam surdă, probabil pentru acelaşi lucru. Evident, nu pentru ea.

Întâlnirea s-a petrecut într-o noapte în care o furtună violentă se desfăşura dramatic, când ea îi declară iubirea ei constantă şi profundă, doritoare să plece cu el în lume, să-i facă un copil. Faptul că el era căsătorit n-o interesa câtuşi de puţin. Vroia să trăiască până la capăt marea ei iubire, tăinuită atâta timp şi declarată doar în vorbe înălţătoare.

O noapte întreagă el îi vorbeşte despre timp, despre tinereţea ei năvalnică, despre frumuseţea ei şi despre distanţa de timp care-i separă. Între ei erau aproape patruzeci de ani. Îi vorbeşte de părul lui cărunt, de mâinile lui îmbătrânite. Îi spune că este bântuit de gândul morţii. Ea nici nu vrea să audă. I se oferă fără să clipească, desfăşoară un întreg arsenal de seducţie, îl atrage spre pat, sumar îmbrăcată, îl imploră să facă amor chiar atunci, să plece dimineaţa împreună. În lume. Emoţiile ei erau năvalnice, aşteptarea o exaspera. Vroia iubire, vroia să nu piardă clipa întâlnirii lor. Înflăcărarea ei, tentaţia corpului ei tânăr şi aprig doritor de el, frumuseţea ei îl fac să o urmeze, aproape de a-i ceda.

Dar nu, el rezistă pasiunii la care ea îl chema cu atâta forţă. Şi mereu se trezea din această stare, aducându-i argumente. Scena ajungerii lui spre cedare se repetă, dar argumentele sunt diferite. Vârsta a folosit-o ca prim argument. Îşi descrie corpul, însemnele timpului. Dar ea îl înfruntă. El îi vorbeşte atunci de moartea lui, poate nu foarte îndepărtată. Ea îi promite un copil, o prelungire a lui. El îi aduce argumentul iubirii perisabile, va iubi alte femei, îl vor atrage alte femei. Ea rezistă, încăpăţânată. Îi vorbeşte despre nevoia prezentului, despre faptul că este sfâşiată de dorinţă, pentru care, dacă va trebui, va plăti cu orice, chiar cu despărţirea. Nimic însă nu-l face să-şi petreacă noaptea cu ea în îmbrăţişări în care pasiunea dizolvă timpul şi nici să plece cu ea în lume, la Roma, să vadă natura împreună, să fugă de lume.

O ajută să se îmbrace, o sfătuieşte să se mărite cu un conte, despre care ea îi scrisese, să uite nebunia care i-a adus împreună o noapte alcătuită doar din vorbe şi gesturi neterminate, o roagă să-şi spună adio. Şi aşa se şi întâmplă. El a mai trăit douăzeci de ani după această întâlnire.

„Vei scrie despre iubirea noastră?“, îl întreabă ea ca ultimă consolare. El pare să-i promită, dar în memoriile lui publicate, la dorinţa lui, după ce va muri, acest episod al vieţii sale, al întâlnirii cu ea, al

acestei iubiri neconsumate, ultima lui iubire, există doar ca un mic pasaj. Se referă la ea, dar fără să-i dea numele. Vreo cincisprezece rânduri erau despre iubirea lor. Ea era doar o „occitană“, o femeie dintr-o geografie, dintr-un loc din Franţa. Léontine, numele ei, pe care îl pronunţase de multe ori în extazul atracţiei, topit de dorinţă, dar lucid, stăpânit de raţiune, nici măcar nu e pomenit.

Léontine a devenit contesă. Aşa cum o îndemnase şi el înainte de a-şi spune adio. Ultimele lui cuvinte erau: „Vreau să te păstrez ca vis“. Când ea a citit, în memoriile lui publicate postum, acel pasaj evaziv, lipsit de încărcătură emoţională, s-a simţit rănită şi a dorit dreptate. A dorit să iasă din anonimatul în care Chateaubriand a exilat-o jignitor. Nemeritat, gândea ea. Suferea pentru că, din ceea ce rezulta din scrierea lui, ea nu părea să se fi ridicat la rangul de persoană importantă în viaţa lui.

Dreptate îi face nepoata ei, care publică, după douăzeci şi şapte ani de la moartea Léontinei, scrisorile de dragoste trimise de Chateaubriand, multe, şaptezeci, înşirate pe cei doi ani cât a durat corespondenţa lor şi care, deşi atât de pasionale, de înflăcărate, nu au dus la împlinirea dorinţei Léontinei de a-şi uni viaţa cu cel pe care-l visa de zece ani. Sau, cel puţin, de a trăi cu el pasiunea ei devastatoare, chiar dacă ar fi fost scurtă.

Este şi aici problema timpului. Dar, dacă încerci să-l vezi pe cel care era bărbatul Chateaubriand, tinzi să crezi că argumentul lui a fost legat de felul în care el se cunoştea. Era un aventurier al inimii, se îndrăgostea des, vijeliile lui amoroase erau puternice, la fel şi fluctuaţiile dorinţei erotice, exaltările sentimentale, dar ele nu durau. Poate că acesta era argumentul pe care nu a putut să-l folosească pentru a o respinge. Poate că era, aşa cum spune un gânditor francez, în viaţă, dar foarte vârstnic, în „menopauza eroticului“.

Iată că timpul e timp, dar şi disponibilitatea erotică, dorinţa de noi şi noi trăiri năvalnice pot face ca iubirile să îngheţe, să moară, să fie şterse aşa cum apa mării netezeşte nisipul pe plajă. Inima cere ceva nou.

Chateaubrianzi există şi astăzi. Slavă Domnului! Iubirile seamănă, natura omului este aceeaşi. Astăzi însă nu disecăm atâta trăirile. Îi putem numi „îndrăgostiţi serial“. Aşa cum se spune „serial killer“.

Pentru biografi rămâne însă o enigmă. Ei compară scrisorile lui cu acel scurt pasaj nesemnificativ din memorii. Scrisorile şi memoriile sunt scrieri, nu vorbe, şi nici nu se pune problema de a compara o scriitură cu nişte vorbe.

Léontine îşi cere dreptul de a rămâne ultima iubire a lui Chateaubriand, scrisorile lui o arată fără drept de apel. Dar diferenţa dintre înflăcărarea lui din cele şaptezeci de scrisori şi evaziunea, lipsa de importanţă, anonimatul din rândurile scrise în memorii rămâne de neînţeles. Parcă două persoane diferite au scris scrisorile şi memoriile. Am observat însă o replică peste care s-a trecut uşor în film – poate că aşa a şi dorit regizorul –, atunci când ea, dezbrăcându-se, îşi revendică dreptul de a fi iubită, de a i se arăta iubirea, de a se iubi cu el.

Ea îi cere socoteală, graţios, nu sălbatic, dar încăpăţânat, pentru cuvintele pline de iubire pe care el i le scrisese timp de doi ani şi el se retrage, parcă apărându-se. Vag stângaci, vag jenat, aruncă vorbele care cred că explică enigma: „Ce este adevărat, ce este minciună când scrii? Ce este adevărat, ce este minciună când scrii…“. Întrebare şi afirmaţie. Cred că uneori gesturile, deşi sunt adevărate, le trăim cu toată intensitatea, dar ulterior ne lepădăm de ele. Sau ele se leapădă de noi. Ca şi cum altcineva le-a făcut, le-a trăit. Nu jucăm teatru, ci viaţa ne trage spre teatru.

Când am auzit această replică, m-am gândit că lumea este aceeaşi. Repet ideea iubirilor care seamănă. Şi m-am gândit la episodul amoros al prietenei mele Eleni, despre care am scris, iubirea ei scurtă cu un grec total anonim. Un om oarecare care i-a aprins simţurile şi mintea şi pe care, un timp scurt, l-a dorit cu înverşunare. Şi totul era patetic, adevărat. Aşa cum era Chateaubriand în scrisori. Dar a trecut, nelăsând nici o urmă. Şi, credeţi-mă, timp de peste douăzeci de ani – ceva mai mult decât timpul trăit de Chateaubriand după acea noapte cu Léontine şi după scrisorile lui –, eu şi Eleni nu l-am pomenit niciodată pe grec. Dar, cum Chateaubriand era Chateaubriand, a pomenit-o pe Léontine. Ca pe ceva mic, neînsemnat, cu totul trecător. Léontine şi grecul n-au lăsat urme. Există iubiri care nu lasă urme. Problema este că, uneori, între cei doi apar diferenţe: pentru unul există urmă, pentru altul nu.

Fidanakis

În memoria lui Eleni şi a Irinei Nicolau

Ce este timpul? Ceva ce fiecare ştie când nimeni nu-l întreabă, dar despre care nu mai ştim când cineva ne-o cere. Este ceva ce trebuie să ne reamintim despre noi. Ceea ce nu este uşor.

Ludwig Wittgenstein

Atunci străbunicul chefalonit le-a adus supremul argument: „Unde vă duceţi veţi fi străini, iar când vă veţi întoarce tot străini veţi fi“.

Irina Nicolau

Am cunoscut un grec pe care-l chema Fidanakis. Acesta este numele de familie. Numele mic nu-l ştiu şi nici nu are importanţă. L-am întâlnit o singurădată, dar gândul la el m-a bântuit mult. Şi chiar şi acum încă mă gândesc la el. Am scris despre el. Aici vreau să revin, după câţiva ani, pentru că m-am hotărât ca numele lui să fie dat unui sindrom. Sindromul Fidanakis.

Voi scrie pe nerăsuflate despre acea întâmplare când l-am văzut. Acest grec venise cu familia lui în România ca refugiat politic, probabil undeva între 1946 şi 19492. Nu era singurul refugiat politic. Mulţi greci care au intrat în mişcarea de rezistenţă au ajuns în acea perioadă în ţări comuniste, printre care şi România. Ideologul mişcării de rezistenţă, Manolis Glezos, ajunsese cunoscut în toată lumea pentru gestul lui curajos de a da jos steagul german de pe Acropole, în timpul ocupaţiei germane a Greciei.

Grecii veniţi în România erau în majoritatea lor oameni simpli. Erau şi tineri, iar dacă aveau copii, aceştia erau foarte mici la venirea în România. La fel veniseră şi părinţii prietenei mele Eleni, despre care am scris în *Prin perdea*. Familia ei, asemenea altor familii de greci, fusese iniţial plasată la Ştefăneşti, lângă Piteşti. Apoi plecaseră la Fălticeni. Fidanakis însă rămăsese la Ştefăneşti.

De la Eleni am aflat că mulţi dintre grecii veniţi au suferit cumplit, deoarece copiii mai mărişori au fost duşi în tabere şi ţinuţi

departe de familiile lor. Evident, de către comunişti, mi s-a spus, ca un gaj al supunerii lor. Nu ştiu dacă aceşti copii au fost plasaţi în tabere în diferite ţări comuniste, dar ştiu că sora ei, care avea vreo patru ani, a fost ţinută în Bulgaria împreună cu alţi copii, tot greci, şi apoi, după o vreme, a fost redată familiei. Eleni, pentru că avea puţin peste un an, a fost înfăşată în scutece, ca sugarii, şi de aceea a fost lăsată părinţilor ei. Cei care organizau totul erau bărbaţi, iar bărbaţii, ştim prea bine, nu prea se pricep să aprecieze vârsta unui copil foarte mic.

O singură dată, cum am spus, l-am întâlnit pe Fidanakis. Eleni mi-a spus că vrea să meargă la Ştefăneşti să-l vadă. O cunoştea pe fiica lui Fidanakis, Fanula, care se repatriase de puţină vreme în Grecia, în 1975. Probabil că o rugase şi Fanula să meargă să vadă cum se simte tatăl ei, cum se descurcă singur.

Imediat după ce s-a terminat războiul civil din Grecia, grecii au început să se repatrieze, să plece în ţara lor. Erau plecaţi de peste treizeci de ani. Dar plecau cei tineri. Părinţii celor care plecau fie nu mai trăiau, fie erau bătrâni, pensionari. Statul român nu le plătea pensia în drahme, moneda grecească, ci în lei, şi nici nu exista o lege de echivalare a pensiei. Ca atare, pensionarii nu puteau să se repatrieze, nu aveau cu ce trăi în Grecia. Copiii lor, care plecau, unii născuţi în România, se duceau cu inima strânsă, în necunoscut. Ei crescuseră visând la Grecia, în casă vorbeau greceşte, priveau cu jind cărţile poştale cu peisajele atât de frumoase ale Greciei, se emoţionau privind albastrul – marea, desigur –, simţeau nostalgia dureroasă a părinţilor lor. Ei îşi luau viaţa în piept, părăsind România. Suferinţa de a-şi părăsi părinţii umbrea însă mult bucuria de a se duce în Grecia, ţara lor, dar o ţară nevăzută, neştiută. Din ce puteau trăi părinţii lor, care nu mai erau tineri? Nimic sigur nu-i aştepta acolo, în Grecia.

Aceste lucruri mi le spusese Eleni şi probabil că ea dorea să-l vadă pe Fidanakis din mai multe motive. Două sunt sigure. Să-şi ajute prietena, pe Fanula, care deja plecase, tristă şi cu gândul la tatăl ei, rămas singur în Ştefăneşti. Acesta era un motiv. Ar trebui să adaug aici că, mult mai târziu, atunci când Eleni lupta cu boala şi a fost internată în spital, Fanula a stat cu ea câtă vreme Eleni a mai trăit.

Mai era un motiv. La Ştefăneşti stătuse şi ea, când fusese foarte mică, în acelaşi bloc sărăcăcios în care stătea Fidanakis şi, deşi nu prea ţinea minte mare lucru, vroia să mai vadă acele locuri. Poate că în memoria părinţilor ei, care muriseră pe pământ românesc, fiind îngropaţi tot în pământ românesc. Dacă ar fi trăit, ar fi avut soarta lui Fidanakis.

Aşa că, împreună cu ea, am plecat la Ştefăneşti. Luase câte ceva

pentru Fidanakis, cred că *lokoumi*, rahat grecesc, în cubuleţe parfumate şi tăvălite prin zahăr pudră şi fistic. Grecisme deci. Dar nu chiar grecisme, îmi spune Zoe Petre. Şi are dreptate. Grecii mănâncă *lokoumi* şi-l consideră grecesc. El este făcut în Grecia, dar *lokum* este cuvânt turcesc, ca şi *rahat*. *Rahat* înseamnă „excelent“, iar *lokum* este ceea ce numim noi rahat, înseamnă „pastă dulce“.

Aşa cum am spus, mulţi greci care veniseră ca refugiaţi politic erau oameni simpli. Tatăl lui Eleni era cizmar. La Ştefăneşti lucrase într-o fabrică de încălţăminte; cred că Fidanakis lucrase împreună cu el. Mama ei era croitoreasă. Toţi erau veniţi de la ţară, din sate greceşti. Dar asta nu contează pentru ceea ce vreau să scriu.

Am ajuns la Ştefăneşti şi Eleni nu mai ştia unde sunt blocurile grecilor. Aşa le zicea ea. Am întrebat şi am găsit locul. Erau blocuri atât de sărăcăcioase, cu o zugrăveală stricată de vreme, plasate pe un loc cu iarbă neîngrijită, fără garduri. Cred că era la marginea localităţii. Printre blocuri, care nu se aflau pe o stradă, erau găini, gâşte. Se jucau copii. Ca la ţară şi nu tocmai ca la ţară, aşa arăta locul. Am găsit blocul în care locuia Fidanakis. O intrare neîmbietoare, o scară rece, nu era lift. Blocul avea doar patru etaje. Nici lumina de pe scară nu funcţiona.

Totul era atât de trist, părăginit, posomorât. Am bătut la uşă şi n-a răspuns nimeni. O vecină însă a auzit, a ieşit şi ne-a spus că Fidanakis ieşise puţin şi se va întoarce repede. Chiar aşa a fost. Nu a trecut mult timp şi a apărut. Un om vârstnic, dar care se mişca bine. Arăta a grec. Sau poate că în mintea mea, acum când scriu, se trezesc imagini din filmul *Zorba* şi găsesc asemănări. S-a bucurat, s-a luminat la faţă de plăcere. Era surprins şi emoţionat. Se vedea clar că nu se aşteptase la o vizită.

Ne-a poftit înăuntru. Am stat într-o cameră. Nu mai ţin minte dacă erau mai multe camere. Dar această cameră o văd şi acum perfect. Psihologii numesc aceste imagini eidetice, pentru că sunt vii, cu detalii, cu o extraordinară veridicitate. Adică, memoria vizuală are ceva aparte. Nu s-a aşezat praful peste imagine, nu au dispărut detalii şi nici noaptea rece a uitării nu s-a instalat peste acel episod.

Era o cameră mare, luminoasă. Geamurile dădeau spre terenul cu iarbă crescută la întâmplare, cu păsări, din faţa blocului. Nu avea perdele. Nu avea tablouri. Doar o icoană lângă un pat simplu, ca de închisoare. Un pat de metal. Pe el era întinsă o pătură. Lângă pat era o ladă mare de lemn. O altă ladă de lemn era spre uşă. În mijlocul camerei se afla o masă de lemn nelustruit, o masă veche. Erau şi trei scaune, tot de lemn. Pe masă, un castron smălţuit, gol. Atât. Dar ce mi-a atras

atenţia a fost becul, atârnat de un şnur, pus în mijlocul tavanului. Doar un bec. Nu avea nimic altceva, nici abajur, nimic. Parcă era un bec de pivniţă, de pod, de culoar, de puşcărie.

Fidanakis ne-a pus să stăm la masă, pe scaune, şi a început să se agite. A adus de nu ştiu unde o sticlă cu vin roşu şi a umplut castronul cu nuci. Cred că era toamnă şi nucile erau noi, proaspete. Le spărgea în mâini şi le punea pe masa goală.

Am avut o stare ciudată. Parcă eram clandestini, împărtăşind ceva comun. Un secret. Eu ar fi trebuit să fiu în afara jocului, dar m-am simţit asimilată unui simţământ atât de straniu, în care se amesteca dorul lui de ţară cu dorul de necunoscut, dar atât de dorit şi de Eleni, apropierea dintre cei doi, relaţia dintre cei doi – el vroia dureros de mult ce pierduse, ea vroia ce nu avusese –, privirea lor când el a venit cu cărţi poştale trimise de Fanula, toate cu marea lor. Marea este cea care locuieşte sufletul grecilor foarte adânc, de nespus, doar de trăit.

Această senzaţie de comuniune nemărturisită – nici n-ar fi fost necesar – am mai trăit-o. Să fie legat de spaţiu, de proximitate, de apropierea trupurilor, fără atingere însă? Am trăit-o odată când, fiind cu nişte prieteni la o mănăstire din Dobrogea, ne-am aşezat sub o boltă de viţă-de-vie, la o masă. Erau cohorte de ţânţari care roiau cu disperare în jurul nostru, dezordonat, haotic, înnebuniţi. Nu se putea sta, eram o pradă neajutorată. Atunci unul dintre prietenii mei a scos o chestie care arăta ca o brichetă şi care cică emitea ceva, unde sau ultrasunete, pe care noi nu le simţeam, dar pe care ţânţarii nu le puteau suporta. Ei se depărtau de masa pe care stătea, ca un salvator, acel obiect. Era pus în mijlocul mesei. Şi, brusc, ţânţarii s-au deplasat, roind în jurul mesei, formând un fel de cerc mişcător. Noi stăteam ca sub o cupolă, iar ei se roteau în jurul cupolei. Eram în lumea noastră, toţi, separaţi de lumea în care se agitau ţânţarii. Ne exilaserăm spre binele nostru.

Aşa s-a întâmplat şi la Fidanakis, deşi comparaţia pare nepotrivită. Eram toţi trei, eu asimilată celor doi, în altă lume, într-o lume a dorinţelor, a amintirilor, a nostalgiei, în care Fidanakis reuşise să ne facă să-l urmăm. Deşi eram împreună, totul era gradat. El vorbea de o lume paradiziacă pentru el, o cunoscuse, Eleni era purtată în acea lume prin memoria părinţilor ei, prin ce ştia ea de la ei, iar eu eram o necunoscătoare, care doream să cunosc această lume. Această gradaţie nu funcţiona însă. Eram toţi, fără să ne-o spunem, complici la ideea de paradis.

Da, mi-am zis. El este bolnav de dor nestins. Ea este la rândul ei bolnavă de dor. Dar boala fiecăruia avea altă cauză. Şi amândoi trăiau

simptomele bolii la vederea cărţilor poştale. Ca diabeticul care face o criză dacă mănâncă ceva dulce.

Am stat să-i ascult. El vorbea despre satul lui, despre trecut. Eleni vorbea şi ea, dar nu era vocea ei, ci vocea părinţilor ei. Părinţii ei trebuiau să stea la masă cu Fidanakis, nu ea.

Ceea ce a povestit Fidanakis – el vorbea perfect româneşte – era uşor de înţeles. El nu stătuse în România decât ca să aştepte să se întoarcă acasă. Toate lucrurile lui erau în lăzi. Nu le scosese nici când trăia soţia lui. Amândoi, şi el, şi soţia lui, trăiau ca în gară, aşteptând să vină trenul. Sau, mai modern, ca cineva pe aeroport în tranzit. Dar gară este mai potrivit. Mai simplu. Erau amândoi siguri că trenul trebuie să vină. Dar când? El, atunci, nu trăia prezentul. Mintea lui, trăirile lui alergau între trecut şi viitor. Nu conta nimic altceva. Nu investiseră în nimic cei doi Fidanakis, iar lucrurile lor le păstraseră ca să le scoată când aveau să ajungă înapoi, acasă. De aceea nu avea nimic pe pereţi, nici perdele, nici covoare. Ei nu locuiseră în acel apartament. Ei aşteptaseră. Iar acum, când rămăsese singur, el continua să aştepte în acel apartament. Ca în gară.

Te poţi gândi şi la *Marile speranţe*, romanul lui Charles Dickens. La acea fată bătrână, Miss Havisham, care oprise ceasul la nouă fără douăzeci de minute, stând îmbrăcată în rochia ei de nuntă, o nuntă care nu avusese loc, având pe masă tortul de nuntă, din care se înfruptau şoarecii, şi un singur pantof. Şi nici n-ar fi avut nevoie de doi pantofi, pentru că ea aştepta aşezată într-un fotoliu. Şi această femeie aştepta. Oprise timpul. Numai că ea nu avea un trecut pe care să-l dorească, ci un viitor care nu mai venea.

Putem „delira“ mult pe această temă, pe raportul dintre timp şi identitate, pe relaţia noastră cu timpul, dar pe mine Fidanakis m-a impresionat atât de mult, încât nu-l pot uita.

Viaţa lui la Ştefăneşti a fost trăită între paranteze. Mi-l imaginez cum zilnic se scula cu gândul că odată şi odată, poate chiar mâine, se va întoarce în Grecia.

Nu s-a întors. A murit la Ştefăneşti. Aşteptând să plece. Nu este oare un sindrom ceea ce a trăit el? Nu se poate ca acest sindrom să capete expresii diferite: o iubire – ne putem gândi la Gatsby –, un loc…? Şi cred că nu iubita sau locul este esenţial, ci cine eram noi în acel timp. Al trecutului. Pentru că prezentul nu este al nostru, ci pare să fie al unui străin. De aceea nu-l putem trăi.

Şi totuşi, trăim. Fidanakis mă trimite cu gândul la bunicul Irinei Nicolau, acel Spiru, plecat din insula Chefalonia pe la 1915 – deci în alt

timp –, dar ce contează treizeci de ani?

Bunicul Irinei, Spiru, a plecat fără să clipească din Chefalonia să facă bani în România. Era fecior de chefalonit, ca şi fraţii lui, care i-au spus tatălui că părăsesc Chefalonia ca să trăiască altundeva mai bine. Lasă măslinele, lasă caprele, lasă insula şi, mai ales, lasă marea. Dar au ajuns la Dunăre, unde este apă câtă vrei. Nu e marea, dar e apă. Deci Spiru şi toţi fraţii săi au venit la Brăila, spune Irina, „să se umple de bani“. Bunicul a murit sărac şi fraţii lui s-au întors săraci în insulă după câţiva ani. Dar înainte să plece erau plini de speranţe. Tatăl lor, care era primar în sat, când şi-a văzut feciorii hotărâţi să plece în România, le-a spus, unde vă duceţi?, aici aveţi pământ, avem măslini, avem mare câtă vrem, sunteţi marinari.

Feciorii parcă nu l-au auzit. Atunci străbunicul chefalonit le-a adus – spune Irina – supremul argument: unde vă duceţi veţi fi străini, iar când vă veţi întoarce acasă tot străini veţi fi. Doamne, Dumnezeule, şi feciorii n-au clipit. Bunicul Irinei, Spiru, nu a uitat vorba tatălui său. Rămas la Brăila şi ajuns căpitan de apă dulce pe Dunăre, o repeta mereu.

Nici Fidanakis, nici Spiru n-au mai plecat de unde au venit. Nu s-au mai întors în locul pe care l-au părăsit. Primul n-a vrut să plece din Grecia, a fost silit de împrejurări, celălalt a vrut să plece. Trăirile lor sunt sigură că seamănă la fel de mult pe cât se deosebesc momentele plecării lor din locul de baştină. Fidanakis a plecat cu capul întors către acel loc, bunicul Irinei, Spiru, cu capul înainte, cum spune ea, urmând istoria familiei ei, „plin de speranţe“. Şi iar încerc să-i pun aproape unul de altul. Fiecare a avut speranţa întoarcerii. Viaţa nu a vrut.

Şi revin la el, gândindu-mă la legătura lui cu marea. O bănui că exista. Că era adânc în el, că se formase încet, încet, în şi din copilărie. Poate că şi el se uita la cărţi poştale cu multă mare şi mult albastru, poate că şi lui îi spusese cineva, aşa cum li se spusese lui Spiru şi fraţilor lui, „avem marea“. Mai mult, poate că „marea“ şi „acasă“ sunt legate între ele.

Poate că acesta a fost motivul pentru care Iris Murdoch şi-a numit o carte, de mare succes, *Marea, marea*, carte care în esenţă se construia pe o obsesie.

Mă mai gândesc că poate Fidanakis ar fi strigat, dacă soarta ar fi fost bună cu el, „Marea! Marea!“, aşa cum au făcut cei 10.000 de mercenari-soldaţi greci când au revăzut marea. Despre strigătul3 lor, n-am cuvânt să-i dau un epitet, povesteşte Xenofon, care a fost cu ei şi i-a văzut cum s-au năpustit, au dat năvală când au văzut marea, la întoarcerea din Babilonia, după incursiunea făcută de Cyrus cel Tânăr,

atât de demult. Găsim şi în *Ulysses*, cartea lui James Joyce, ceva care ar sprijini legătura dintre greci şi mare, când un personaj spune: „Ah, Daedalus, Grecii! Trebuie să te învăţ. Tu trebuie să-i citeşti în original. *Thalatta! Thalatta!* Ea este mama noastră cea mare şi dulce“.

Thalatta[4] este un cuvânt grecesc vechi pentru „mare“, ca şi *thalassa*. Îmi place să cred că preafrumosul cuvânt românesc *talaz* vine de la *thalassa*. Dar Zoe mi-a tăiat puţin din plăcere, amintindu-mi de relativismul etimologiilor şi de faptul că nu e sigur că această credinţă a mea are vreun temei. Şi totuşi, eu aşa vreau să cred.

În cuvinte minunate, Arthur Schopenhauer descrie şi legătura dintre mare şi timpul vieţii unui om, aşa cum a fost viaţa lui Fidanakis: „Privită din perspectiva tinereţii, viaţa este un viitor nesfârşit de lung, din cea a bătrâneţii, pare un trecut foarte scurt. Atunci când plecăm pe mare, obiectele de pe ţărm devin din ce în ce mai mici şi tot mai dificil de recunoscut şi de distins; la fel e şi cu toţi anii trecuţi, cu toate evenimentele şi activităţile lor“.

Dar, vorbind de timp, pot aminti ceea ce psihologul francez Pierre Janet a spus atât de simplu: „Omul este o fiinţă temporală şi una dintre primele experienţe pe care el le realizează este cea a timpului ca obstacol sau ca ajutor“. Timpul devine deci o unealtă a destinului, o unealtă bună sau rea.

Toate obstacolele par ziduri. „Problema – afirmă Andrei Pleşu – e să le tratăm ca oglinzi sau ca ferestre: să ne răsfrângem, analitic, în ele sau să vedem *prin* ele zarea care le transcende. Dar nu numai obstacolele sunt ziduri. Totul poate deveni zid, dacă funcţionează ca blocaj: şansa cea bună, reuşitele, fericirea însăşi. Binele şi răul sunt, nediferenţiat, ziduri latente. Trebuie să le şlefuieşti până la reflex şi transparenţă.“

Dar vine oare cineva să te avertizeze că nu şlefuieşti, că te-ai aşezat într-un blocaj?

2 Aici am să adaug unele sugestii şi precizări făcute de Zoe Petre, pentru că de ce sunt buni prietenii? Să te ajute să nu greşeşti, chiar dacă ei exagerează, scuzându-se că sunt pedanţi. Refugiaţii politici din Grecia – comunişti sau simpatizanţi comunişti – au fost relocaţi în România şi în alte ţări cu democraţie populară sau în republicile sovietice din Asia din 1946, cu un vârf în 1948. Eleni a fost la Taşkent să-şi viziteze nişte rude în 1974, familia ei fiind relocată în România, ca Fidanakis. Războiul civil, din cauza căruia se refugiaseră, a avut loc între 1946 şi 1949, dar comuniştii nu erau deloc acceptaţi în Grecia nici după războiul civil, în care cei rămaşi acasă, în frunte cu Manolis Glezos, săvârşiseră nenumărate crime. Glezos a fost trimis în judecată în 1948, pentru multiple omoruri, sentinţa fiind dată în 1950. Datorită campaniei internaţionale, a fost condamnat la închisoare pe viaţă. În 1951, deşi se afla în închisoare, a fost ales membru în Parlamentul grec. Până la urmă, a făcut unsprezece ani şi patru luni de puşcărie şi patru ani şi şase luni de exil. Îl vedem şi astăzi prezent şi activ în viaţa politică a Greciei, la 88 de ani.

3 Aici aş adăuga unele precizări, pe care eu le-am neglijat, dar pe care Zoe Petre le consideră interesante pentru a înţelege contextul, împrejurarea în care s-a auzit strigătul grecilor.

Întâmplarea era, de fapt, o încercare eşuată a lui Cyrus cel Tânăr de a-l îndepărta de la putere pe fratele său Artaxerxes. Nucleul dur al armatei lui Cyrus era de 10.000 de mercenari din Grecia, aşa cum am scris în text, mai sus. Înfrântă la Cunaxa, armata lui Cyrus s-a risipit şi cei 10.000 au trebuit să se descurce singuri, străbătând imperiul ostil, şi au ajuns din nou la ţărm după aproape doi ani de peregrinări disperate. Strigătul lor când au revăzut marea este uşor de scris, uşor de înţeles pentru că este greu de descris.

4 *Thalatta* e forma atică a cuvântului *thalassa*; se folosesc concomitent în diferite regiuni din Grecia antică. Cuvântul *thalassa/thalatta* este, de fapt, pregrecesc, preluat de veneticii indo-europeni, viitorii „greci", de la populaţia pe care au găsit-o în Grecia pe la 1900 î.Hr., când s-au instalat acolo. La ei în stepă nu exista mare. Termenul grecesc de origine indo-europeană pentru mare este *hals*, *sărată*, cum îi zic şi acum, sau *pontos*, care înseamnă *câmpie*, *stepă*. Această notă este adăugirea care explică mult, făcută de Zoe Petre.

Chiar şi aşa, rămâne limpede, până şi în scriitura lui Proust, că un bărbat este teribil de stânjenit şi de părtinitor în cunoştinţele lui despre femei, lucru vizibil şi în ceea ce priveşte cunoştinţele unei femei despre bărbaţi.

Dar am face o mare nedreptate unor bărbaţi iluştri dacă am persista în a crede că, de pe urma acestor legături (cu femeile), nu s-au ales decât cu mângâierile, linguşirile şi desfătările trupeşti. Este limpede că ceea ce primeau era ceva ce propriul lor sex nu putea să le furnizeze…

Virginia Woolf

O făcătură?

Visătorul caută degeaba o formă sau un contur care să se potrivească esenţei sale eterice. Ca un croitor celest, încearcă un trup după altul, dar nici unul nu e pe măsura lui. În cele din urmă e nevoit să se întoarcă în propriul său trup.

Henry Miller, *Sexus*

Se poate controla realitatea prin imaginaţie.

Vladimir Nabokov

Cineva, o doctoriţă, mi-a spus că are probleme cu un tânăr nefericit din cauza sexualităţii lui, pe care nu o cunoaşte şi nici nu o înţelege. Nu se mai putea descurca cu el şi vroia să-l „predea“ unui psiholog, zicând că nu este un caz medical. Nu ştia ce să mai facă pentru ca el să nu mai fie atât de deprimat.

L-am cunoscut pe acest tânăr, care, într-adevăr, era foarte nefericit şi nu ştia ce să facă şi cum să facă pentru a-şi alunga disperarea. Era un tânăr prezentabil, cu un corp atletic nativ, dar nu era sportiv, avea

trăsături frumoase, pur şi simplu, avea un chip fără cusur. Era la începutul meseriei lui de inginer, avea o slujbă la stat, nu era nici prea motivat, dar nici nu dorea o schimbare. Era greu de găsit o poziţie profesională în domeniul lui. Locuia în centru, cu părinţii, pensionari, şi ei cumpăraseră o maşină pe care el o conducea.

Părinţii nu îi erau apropiaţi, mai ales tatăl. Ajunsese la o vârstă la care ei aşteptau ca el să aibă o iubită. Dar nu avea. Şi acest lucru se simţea în casă. Se instalase o tăcere, chiar o atmosferă nefericită. Părinţii lui aveau rude sau cunoştinţe ai căror copii erau la casa lor şi începuseră din ce în ce mai mult să-i reproşeze faptul că el nu era în stare să aibă o iubită şi să-şi gândească viitorul.

Avea prieteni cu care mergea la discotecă, la cluburi, chiar la mici petreceri, dar venea singur şi pleca singur. Era nefericit pentru că simţea că ceva era în neregulă, din moment ce încerca să atragă atenţia unei fete, s-o invite la dans, dar nu ştiu cum se făcea că, după ce schimba câteva vorbe cu ea, fata se îndepărta ca şi cum i-ar fi spus „lasă-mă în pace“. Prietenii lui aveau relaţii destul de stabile, iar dacă se despărţeau de iubitele lor, nu trecea mult şi veneau cu alte fete.

Tatăl său era un om simplu, care îl dispreţuia şi îl umilea, considerând că fiul lui nu este bărbat. Că nu-i seamănă. Că nu e în stare să fie cu o fată, că este ceva cu el şi, în prezenţa mamei, îi striga: „Îţi dau, băi, bani, să te duci la curve! Nu eşti în stare, bă, să ai o gagică!“. Cu asemenea cuvinte şi cu altele, mai dure, era primit ori de câte ori se întorcea de la întâlnirile cu prietenii lui. Telefoane de la femei nu primea, acasă era o linişte deasă, tatăl bombănea nervos, iar mama, neputincioasă, se retrăgea în bucătărie să gătească. Se simţea vinovată, deşi nu avea de ce. Ea se uita la telenovele, lăcrima la scenele sentimentale şi ofta tot timpul, înţelegându-şi fiul, dar neînţelegând de ce are soarta asta.

Din toate aceste motive şi pentru că nici o fată nu-i dăduse atenţie vreodată, pentru că era virgin şi, deşi dorea să aibă o iubită, oricum ar fi fost ea, nu avea, pentru că nimic nu se lega în viaţa lui, pentru că era ocolit de fete, avea tot timpul o figură tristă, deprimată.

Totul până într-o zi când s-a întâmplat ceva care l-a nenorocit şi mai mult. Fiind la o discotecă, împreună cu prietenii, o fată foarte frumoasă de la masa lor a dat semne că ar dori să plece acasă şi i-a aruncat o privire ca şi cum ar fi vrut să nu plece singură. Să mai plece şi altcineva. Nimic special deci, nimic altceva.

El era cu maşina, era deja plictisit de faptul că ritualul nepăsării fetelor avusese loc ca de obicei şi s-a ridicat să plece, spunându-i că,

dacă vrea, o poate duce acasă. A făcut acest gest fără să-şi facă speranţe că acea fată îi va schimba cumva soarta. Şi, într-adevăr, nu i-a schimbat-o. Sau i-a schimbat-o în rău.

Când au ajuns unde locuia ea, ea l-a invitat sus cu o voce oarecare, probabil că mai vroia să tragă de timp, era plictisită. Şi el a urcat. Ea i-a oferit ceva de băut, poate o cafea. El era nu atât timid, cât mai degrabă resemnat cu soarta lui de bărbat ocolit de femei. Nu încerca nimic, se purta ca un bărbat amabil. Nimic mai mult.

La un moment dat, ea i-a aruncat o privire şi probabil că, plictisită cum era, s-a gândit să facă ceva, să încerce ceva nou. A început să se dezbrace. Rămasă goală, sub privirile lui înspăimântate, aştepta ca el să facă ceva. Speriat, el s-a dus în pat lângă ea, dar faptul că totul era neaşteptat, că ea era atât de frumoasă – la discotecă nici măcar nu îndrăznise s-o invite la dans sau s-o privească – a făcut ca totul să fie un fiasco. A plecat în timp ce ea era în baie să-şi pună un halat.

A plecat umilit, convins că totul în viaţă este pentru el o cale închisă. Oferta ei a contat cel mai mult şi nici nu s-a gândit vreo clipă că ea era genul care nu avea nimic în minte în afară de dorinţa de a se distra, de a pierde timpul.

Aşa era el în momentul în care l-am cunoscut. L-am văzut mergând pe stradă, cu umerii căzuţi, cu privirea în pământ, închis în el. Întâmplarea cu frumoasa care l-a invitat în pat, în modul cel mai simplu, fără cuvinte, a pus capac oricărei speranţe că ar putea face faţă unei întâlniri cu Femeia.

În fond, nici nu era nevoie să vorbească. Cum prea bine spune Henry Miller, „limbajul începe numai în punctul în care e periclitată comunicarea“. „Dacă n-ar exista lucrul care se numeşte vorbire, ar fi foarte dificil să diferenţiezi acel maelstrom de carne de alte forme de viaţă animală. Chiar şi aşa, divinul dar al vorbirii abia constituie o diferenţă“, adaugă el. De ce să-i fi spus acea femeie frumoasă ceva? Se dezbrăcase, deci el trebuia să înţeleagă ce vroia ea.

Probabil însă că şi părinţii lui, atât de şterşi, atât de conservatori – „conservele“ părinţilor nu aveau nici o legătură cu viaţa – şi de lipsiţi de deschidere faţă de lume, faţă de dificultăţile fiului lor de a se confrunta cu ceea ce îi cerea vârsta, îl făceau pe acest tânăr să fie neinteresant, absent la ce-l înconjura. El privea mereu în jos. Părea, aşa cum spun unii despre anumiţi tineri, un „fătălău“.

S-a întâmplat însă că nişte cunoscuţi ai unor prieteni, oameni mai în vârstă ca el, dintr-o ţară străină, români, cu o poziţie socială şi profesională bună, au venit în România şi au spus că doresc să angajeze

un tânăr; printre altele, au pomenit şi că şi-ar dori ca fiica lor să cunoască un român. Nu era obligatoriu ca acelaşi tânăr să se angajeze acolo şi să fie împreună cu fiica lor. El a fost sfătuit să-i cunoască, să vadă ce posibilităţi profesionale are. Şi a făcut-o. Lucrurile nu erau însă bătute în cuie, urma ca discuţiile să continue şi ca dorinţele ambelor părţi să se contureze cu precizie, dar discret.

După un timp, a primit un telefon de la fiica lor care venise în ţară să-şi vadă rudele şi prietenii – avea încă prieteni aici –, iar el s-a dus s-o cunoască. Nu i se părea frumoasă şi nici interesantă. Dar părea bine crescută, serioasă, cam timidă, cam ştearsă. Atunci el, resemnat cum era, şi-a zis că poate acesta este un semn al destinului, că poate doar o fată ca aceasta i se poate potrivi.

Au plecat împreună la munte, s-au plimbat, au vorbit, ea s-a apropiat de el, dădea semne că-l place şi aştepta ca el să iniţieze o relaţie mai intimă. El i-a spus că este foarte timid, că nu are curaj în prezenţa unei femei şi că această spaimă îl face să fie rezervat, deşi are dorinţe. Ea l-a înţeles şi l-a păsuit un timp, după care a devenit mai îndrăzneaţă şi între ei s-a încropit o oarecare relaţie sexuală. El era încurajat de ea, ea era răbdătoare şi convinsă că în timp vor evolua. Nu-l grăbea însă.

După un timp fata a plecat, şi-au scris scrisori, iar ulterior ea a revenit. Avea cadouri frumoase pentru el de la ea şi de la părinţii ei, care probabil vedeau un viitor pentru relaţia fiicei lor cu acest tânăr. Ea era optimistă. El nu o prea plăcea ca femeie, nu avea un corp atrăgător, avea un mers lipsit de graţie, nu avea experienţă în relaţiile cu bărbaţii, dar el se simţea relaxat în prezenţa ei, nu era crispat de frica unei evaluări care să-l umilească. Îi simţea dorinţa de apropiere şi îngăduinţa plină de speranţă.

Lucrurile păreau că, încet-încet, merg pe o cale bună. Nu erau în culmea extazului, nu îi cuprinseseră înălţimile erotice, dar complexele ei de fată însingurată se îmbinau bine, coexistau confortabil cu complexele lui de băiat lipsit de curaj. Dorinţele lor, faptul că fiecare râvnea ceva în care ei se puteau întâlni păreau că pot fi o punte a înţelegerii între ei doi, nerăsfăţaţi de soartă. Apoi, ea a plecat din nou şi în scrisori apărea vag ideea venirii lui atât ca angajat la compania tatălui, cât şi ca logodnic al ei. Părinţii lui erau foarte încântaţi de acest proiect, pe care ea doar îl sugera, discret, dar ferm.

Din acest moment nu l-am mai văzut. Credeam că-şi luase zborul şi acceptase faptul că oferta vieţii lui nu era grozavă, dar altceva mai bun nu apăruse, iar el nu era genul de om care caută, nu avea curajul că aplice strategia „viaţa ca o pradă“. Nu era un vânător, nu era un

luptător.

Ce a urmat în viaţa lui, ceea ce el mi-a povestit părea, în opinia unui prieten căruia îi spusesem despre acest tânăr, un vis al lui. Ceva ireal, ceva ce-şi dorea, dar care nu avea nici o umbră de adevăr.

Dar ce i s-a întâmplat, de i s-a părut amicului meu ceva inventat, o ficţiune?

Rămânând singur, ieşind din nou cu prietenii şi, probabil, având o dispoziţie mai puţin pesimistă şi posomorâtă, unei fete i-a plăcut de el. Nu cred că s-a îndrăgostit de el, pentru că era, după descrierea lui, o persoană viscerală, cu propriile ei năbădăi, carnală, care exista doar de la mijloc în jos. Părea o „golancă“ a simţurilor. Era foarte frumoasă, extrem de carnală, extrem de senzuală, pasională, cu mulţi bani, cultivată şi răsfăţată de părinţi, cu o casă somptuoasă, cu maşină, cu călătorii în străinătate, haine excentrice şi scumpe. El nu-şi dădea seama ce o apucase. De ce se uita la el? De ce îl vroia? Şi, deşi era cu un picior în relaţia cu fata din străinătate, a cedat şi a început să iasă cu această fată.

Părinţii, fericiţi că băiatul lor este, în sfârşit, un bărbat normal, i-au dat cheia unei garsoniere pe care o aveau, ca să poată locui acolo. Tânăra superbă, care cucerea bărbaţii imediat ce o vedeau, a venit să stea cu el. În timpul săptămânii, se vedeau mai rar, el avea slujbă, ea era studentă, dar în weekend ea îl trăgea în pat, venea cu un coş cu caviar, şampanie şi alte bunătăţi, nu multe, dar grozave, şi nu se dădeau jos din pat. Acolo făceau dragoste, acolo mâncau, acolo dormeau. Ea era lascivă, senzuală, dar cotropitoare, devoratoare.

Lunea, la slujbă, el era terminat de oboseală, iar ea era din ce în ce mai vie şi dornică de amor. În timpul săptămânii mergeau în cluburi şi restaurante scumpe, ea comanda lucruri incredibil de costisitoare, pierdeau uneori nopţile. El era din ce în ce mai obosit şi mai îngrijorat de banii cheltuiţi şi de posibilităţile lui financiare reduse, dar şi de ritmul de viaţă impus de ea.

Ea avea o maşină scumpă şi mulţi bani, nu era niciodată atentă la sumele cheltuite şi uneori noaptea îşi dorea ceva de la localuri deschise până târziu. Plătea oricât când vroia ceva. El credea că îşi va găsi sfârşitul în stilul de viaţă dus, în excesele sexuale şi imprevizibilul care-i guverna viaţa. În acelaşi timp, coresponda fără prea multă plăcere cu fata din străinătate, dar nu avea curajul să-i spună cum i se schimbase viaţa.

Era sigur că la începutul relaţiei cu această femeie dezlănţuită, care iubea viaţa de dragul vieţii, când ea s-a aruncat avidă asupra lui, pe el îl apăsa o senzaţie de disconfort. Pentru că ea etala cu naturaleţe o

fericire trupească nedisimulată, rareori ascunsă în public.

Ea le lăsa celor din jur să înţeleagă, atunci când nu erau singuri, această fericire. Nu era o deosebire prea mare între expresia ei când era fericită în intimitate şi cea pe care o avea când făcea o demonstraţie publică a fericirii. Lui, atât de crispat şi cu un trecut atât de încărcat de frustrări, i se părea că ea se comportă îndrăzneţ, aproape obscen. Totuşi, capitulase, credul până la lipsa totală de rezerve, o urma în toate gesturile ei, debarasându-se de temeri şi reţineri. Nu mai credea că trebuie să se abţină de la ceva, găsea că nu există vinovăţii pentru ceea ce făcea. Totul părea fără limite. Făceau împreună lucruri nemaipomenite, incredibile, pe care nu şi le imaginase niciodată, dar pe care poate că le bănuise.

Când era singur, îl apucau nelinişti, insatisfacţii pe care nu şi le dorea, dar nici nu vroia să le cunoască mai bine, şi care dispăreau când erau împreună.

Între timp devenise gelos, o urmărea, înnebunea când vedea cheful ei de viaţă, simţea acut că el nu-i ajunge, că era un simplu ingredient al vieţii ei agitate, îi percepea tumultul dorinţelor sexuale, mondenitatea agitată, lipsa de oprelişti.

Aşa a văzut că odată, după ce el a dus-o acasă fiindcă, susţinea ea, avea de învăţat pentru un examen, fata a ieşit după scurt timp, îmbrăcată într-o rochie roşie ca focul, cu pantofi cu tocuri înalte, cu părul încă umed ca după baie, aruncându-se în maşina ei şi plecând în trombă. Părea o flacără mişcată de o boare puternică de vânt. Pleca, sigur, în lume, viaţa şi cheful de viaţă o trăgeau spre lume.

Gelozia lui o lăsa rece, n-o mişca deloc. I se părea ceva neglijabil, de neînţeles. Apoi, a găsit la ea în cameră fotografii cu scene de amor în care era înconjurată de câţiva ţigani goi, în picioare, trecând-o de la unul la altul, într-o frenezie consimţită de toţi. Părea că ea se lăsa fără nici o reţinere. Se livra cu simţurile aprinse. Complet posedată de plăceri, ca în transă. Asta l-a îngrozit, dar l-a şi excitat. Ea era ceva fascinant, ceva ce viaţa lui nu-i dăduse. Când, turbat şi probabil penibil, aşa cum arată timizii când îi apucă furia, i-a cerut explicaţii, ea i s-a plâns că a fost abuzată sexual de tată, că aşa este ea, imprevizibilă, vulcanică, doritoare de necunoscut, de nou, atrasă de extreme, de excese. Totul i se trăgea de la dezorientarea din copilărie. Şi el era mereu atras de ea, slab, incapabil să o părăsească.

Nici când ea i-a dat o boală, când s-a dus la doctor şi i s-a spus cum se ia această boală ruşinoasă, nu a putut s-o înfrunte şi să-i spună că n-o mai vrea. În mintea lui ştia totul, dar nu era în stare să plece. Ştia că,

dacă i-ar fi spus foarte serios, ea ar fi râs. Şi-ar fi dat capul pe spate şi ar fi râs cu poftă.

Fata din străinătate i se părea versiunea cea mai simplă şi cea mai elementară a sexualităţii lui. Cu ea, el era versiunea cea mai neinteresantă a sexualităţii. Se întreba de ce nu poate ieşi din această comparaţie în care se înfruntau nebunia sexuală a unei femei şi simplitatea bazală a alteia.

Cea prezentă, complet nesăbuită, nebună, îl ridica pe culmile desfrâului, îl făcea să facă ce niciodată nu gândise. Îl atrăgeau la ea şi jocul riscului în care ea intra cu desfătare, clocotitorul ei mod de a trăi. Se gândea la cele două femei ca la două extreme ale sexualităţii.

Pasiunea fetei cu o sexualitate bezmetică nu ştiu dacă s-a stins vreodată. Dar pasiunea ei trăită cu el a trecut. El a fost un accesoriu al episodului de pasiune firească a ei. Dar nu s-a mai putut întoarce la fata din străinătate. În capul lui locuia, bine instalată, cealaltă femeie, căreia el i-a înţeles până şi felul în care l-a părăsit. A înţeles însă atât de bine, de sigur, că el avusese nevoie de ea mult mai mult decât avea ea nevoie de el. Şi ce era ciudat era faptul că nu regreta deloc că fusese în „ţinuturile exotice ale sexualităţii“, aşa cum botezase experienţa lui cu acea femeie.

„De ce?“, a fost întrebarea mea pusă prietenului care susţinea că acest episod din viaţa acelui tânăr nu era real. Pentru că, susţinea acest prieten al meu, „el te-a minţit, aşa ceva nu se putea întâmpla“. A urmat un alt „de ce“ al meu. Răspunsul a fost mai detaliat, iar cel mai important argument care mi s-a adus era că treaba cu ţiganii, cu boala pe care i-a dat-o, cu stilul ei de viaţă nu mergea. El nu putea avea o astfel de aventură. Deci mi s-a spus simplu: „Te-a păcălit!“.

Este adevărat că treaba cu ţiganii şi mie mi s-a părut suprarealistă. Mi-aduc aminte că atunci când el îmi povestea, descriindu-mi scenele ei de amor colectiv cu ţiganii, ceea ce văzuse în acele poze, mi-au venit în memorie scenele dintr-un film cu Ava Gardner, superbă şi clocotind de viaţă, o brunetă pasională, mistuită de dorinţe, care juca rolul unei văduve, proprietară a unui hotel plasat exotic, în Mexic, undeva pe malul mării sau al unui lac, într-un peisaj care părea să fie de la capătul lumii, într-un loc cam pustiu. În acel film juca şi Richard Burton.

Femeia interpretată de Ava Gardner era boemă, petrecăreaţă, plină de viaţă. Ea avea doi angajaţi foarte tineri, sud-americani, probabil, care la un semn al ei începeau să cânte dintr-un instrument numit maraca. Cântecul era începutul unui dans, un preludiu, pentru că pe

sunetele acelui instrument – erau ca două tărtăcuţe pline cu seminţe – ea, femeia, se ducea să se îmbăieze în mare împreună cu cei doi tineri. Scena era încărcată de un erotism profund, de o naturaleţe care nu avea nici o legătură cu vulgaritatea.

Scena părea să exprime natura pură a omului. Complicitatea femeii şi tinerilor era o scenă care te punea pe gânduri. Nu exista nici un tabu, nici o interdicţie. Interesant este că regizorul sau cel care scrisese scenariul plasa scena de „erotism în trei“ nu într-un dormitor, ci în mare, în natură, ca şi cum personajele urmau natura, erau ca marea, natură pură. Nu existau uşi, clanţe, cearşafuri.

Faptul că totul se petrecea seara, la lumina lunii, în marea fără valuri făcea ca scena să şocheze, dar nu să fie vulgară. Nimic nu era vulgar. Părea un ritual al împerecherii libere, fericite, neimpuse. Interesant este că, dacă cei trei ar fi fost, mă gândeam când am văzut filmul, nişte delfini, oare oamenii care se uitau la acea scenă ar fi fost la fel de stânjeniţi ca atunci când văd scene de acest fel cu oameni?

Aşa am gândit faptul că totul se petrecea în apa mării, cei trei zbenguindu-se fericiţi. Şi poate că era doar o scenă erotică, şi nu împerechere, sau poate că ea, femeia, alegea pe unul dintre cei doi bărbaţi. Nu era nevoie să se precizeze ce se întâmplă, nu se arăta nimic, doar se sugera eroticul.

El, acest tânăr de la care am plecat în discuţia de faţă, s-a dus apoi în străinătate, unde poate mai lucrează şi acum şi unde nu reuşea să se implice într-o relaţie cu vreo femeie. Avea încercări care arătau a aventuri, deşi el îşi dorea o relaţie stabilă. Dar mereu, când era în pat cu vreo femeie, apărea ca o fantomă cealaltă, care se mişca nebuneşte într-o rochie roşie ca focul, râzând, exaltată de bucuria şi ispitele vieţii. Totul, tot ce trăia cu vreo femeie i se părea prea şters, prea palid, prea lipsit de ceva căruia nu-i găsea numele.

Nostalgia lui părea să nu fie legată de scenele lor de amor dezlănţuit, ci de cel care era el cu ea, de cel pe care ea reuşea, parcă făcându-i cu degetul – hai, vino! –, să-l cheme în lumea poftelor fără limite. Imaginea ei, care-l urmărea uneori, părea atât de vie şi în acelaşi timp atât de diferită de ce-i oferea viaţa, încât tot uneori i se părea ireală, ceva născocit de el.

Dar chiar era născocită, susţinea amicul meu. Nu era un vis, îi spuneam eu, pentru că oricine ştie să distingă între vis şi realitate. Era o lume pe care el a descoperit-o datorită ei. El trăia după o perdea, iar ea, cu prezenţa ei, cu felul ei de a fi, de a se mişca în viaţă, a dat această perdea la o parte şi astfel el a văzut ceva despre care nu avea habar.

M-am gândit că fiecare om are propriile lui graniţe, că uneori în relaţia cu altul poţi să treci aceste graniţe şi să intri în lumea celuilalt, că odată ce ai trecut dincolo nu mai eşti la fel, că se întâmplă ca celălalt, asemenea unei sirene, să te aducă pentru totdeauna în lumea lui, deci să devii altcineva.

M-am gândit şi la un alt film, nu-i mai ştiu titlul, în care iubirea dintre o surdomută şi un vorbitor a rezistat, dar el a acceptat să intre în lumea ei, care era ca un ocean unde ea se mişca asemenea peştelui în apă.

O lume fără graniţe, o lume în care toţi se mişcă fără a avea teritorii bine marcate. Nu exista pentru ei altă soluţie. Ea încercase să intre în lumea lui, a vorbitorilor, dar nu putuse. Pentru el nu existau decât două soluţii: ori o părăsea, ori trecea în lumea ei. Evident, nu de tot, ci doar în relaţia lor, când era cu ea. Atunci când ei erau doar ei, el trecea în lumea ei.

Dar tânărul despre care vorbesc eu, fie prin originea sa, fie prin ceea ce moştenise de la părinţi, avea o minte ca grădinile în care există alei, există mici demarcaţii, în care există o organizare a spaţiului. Diferite de ele sunt acele grădini sălbatice în care plantele, florile cresc la întâmplare, în care ele nu se aseamănă, ci trăiesc împreună într-un amestec ciudat, aşa cum se spune că erau curţile Bucureştiului de altădată.

Poate că el şi-a inventat acea lume, ca ceva care nega prezentul şi realul lui trăit cu insatisfacţie, frustrare, nemulţumire, sau poate chiar a cunoscut acea lume. Poate că acea femeie l-a luat de mână şi l-a dus în lumea ei, a dezordinii, a libertăţii absolute, o lume a unei femei roabe a imediatului negândit, necenzurat, când acesta îi stârnea dorinţe şi trăiri.

Mi s-a întâmplat, altă dată, ca un alt tânăr, speriat de viaţă, disperat că nu are nici o iubită, să-mi spună că visează că biciuieşte femei superbe, că ele se zbat la picioarele lui, că le umileşte, le înrobeşte. Că ele stau şi nu se revoltă, pentru că simt că el are putere, că el este stăpânul. Dar, în acest caz, totul este simplu. El, în vis, era cine nu putea să fie în realitate. Îşi lua în vis revanşa unei existenţe în care domnea frustrarea. El însă ştia că este vis şi-l povestea ca pe un vis.

Nu ştiu, pentru că amicul meu mi-a înfipt un cui în minte. Acest cui este posibil, fără îndoială, deci nu ştiu dacă este adevărat acel episod al relaţiei tânărului cu frumoasa roşie ca flacăra, dar admit că poate să nu fie adevărat. Să mă fi păcălit.

Totuşi, ce mă face să cred că poate fi real? Tot un film. Era cu Lino Ventura şi Brigitte Bardot şi se numea *Bulevardul romului*, iar rom

aici nu înseamnă ţigan, ci băutura. Filmul este ca o şedinţă de psihanaliză. Începe cu Lino Ventura care stă pierdut, cu coatele pe spătarul scaunului din faţa lui, într-o sală de cinematograf, după ce filmul s-a terminat.

Era un film cu o femeie divină, un film mut parcă, în care femeia era mereu victima, până la un moment dat. Frumuseţea ei o salva până la urmă.

Nu erau decât două părţi în film. Ea, o femeie care putea să cotropească mintea şi imaginaţia oricărui bărbat, şi ei, bărbaţii. La un moment dat, în filmul la care se uita acest bărbat, ea era legată de un stâlp înalt, pe o plută, în mijlocul mării, pedepsită, nu părea că e important de ce, iar undeva mai jos, sub picioarele ei, era un foc. Deci urma să fie arsă. Parcă acest lucru era opera unor piraţi. Aşadar, ea, superbă, îmbrăcată extrem de sumar, în piele de leopard, cu nişte picioare ca vasele de flori cu lujer, se zvârcolea cu mişcări tulburătoare, răstignită pe acel stâlp.

Până la urmă era salvată de nişte marinari care apăreau din senin. Ea, această femeie, jucată de o Brigitte Bardot tânără, era de o frumuseţe rară. Iar personajul principal, Lino Ventura, un om al mărilor, rămânea în transă chiar şi după terminarea filmului. Şi peste tot unde se ducea în lume, ajungea într-o sală de cinema ca să vadă un film cu această femeie frumoasă. Şi mereu era rugat de femeile care măturau sala cinematografului pentru a-l pregăti pentru altă reprezentaţie, nişte metise, să părăsească sala. El nu se dădea dus, deşi filmul se terminase.

Nu ar mai trebui decât să spun că el, acest marinar, mergând pe o plajă pustie, se întâlneşte cu femeia, cu diva din film, o celebritate, care se plimba ca şi el, căutând scoici, privind marea.

Asta era realitate, chiar dacă era în film. Deci el nu mai era la cinematograf, ci era chiar în viaţa reală. Pentru o clipă a crezut că nu vede bine, că are o halucinaţie, că nu este ea, că poate soarele îi juca feste. Probabil că atunci când au ajuns unul în faţa celuilalt, când el s-a convins că ea este vie, că este în carne şi oase, că nu este o iluzie, s-au plăcut, adică probabil ea l-a plăcut, pentru că el arăta ca unul care intră într-un basm. Întâlnirea cu ea i s-a părut ceva de vis, ceva la care nu se aştepta, oricât de mult şi-ar fi dorit. Sau poate nici nu-şi dorea, pentru că ştia că acest lucru este cu totul imposibil. Şi ei se duc la micul lui vapor, unde nu exista prea mare confort, unde el aproape că nu vorbea de uimit ce era, uluit de surpriză – era oare ea cu el? –, unde ea se simţea bine, punându-şi după baie cămăşile lui, aşa cum era moda pentru amanţi. Amanţii nu-şi pun pijamale.

Şi au petrecut câteva zile minunate pe mare, acolo unde era ancorat micul lui vas. Apoi ea le telefonează prietenilor şi le spune unde este. Evident, prietenii sunt uimiţi de nebunia ei şi o cheamă în lumea lor, unde femeile erau elegante, unde bărbaţii erau curtenitori, seducători, bine îmbrăcaţi, mondeni, dispuşi să trăiască fără limite. O lume a plăcerilor, a lipsei de griji, a desfătării, a unei mondenităţi în care orice dorinţă părea realizabilă. Erau pe un vapor, undeva pe mare, şi petreceau. Erau oameni cu bani, care trăiau în lux, cu şampanie, muzică... Ea nu rezistă chemării şi el, marinarul, o duce la acest vapor, spre lumea ei. Ea se întoarce acolo fericită, invidiată pentru aventura ei, savurând privirile curioase şi invidioase ale femeilor, simţindu-se dorită de prietenii de petreceri. Episodul ei amoros s-a sfârşit.

Dar el? El rămâne să se oprească în toate porturile unde ajunge, s-o vadă în filme, să o admire şi să fie răpus de o vrajă fără saţ. Fusese oare ea cu el? Acea femeie superbă fusese oare pe vasul lui, în braţele lui?

Poate că acest film se apropie mai mult de ceea ce credeam eu. Că femeia în rochie roşie, venită ca din altă lume, fusese un timp împreună cu tânărul despre care vorbeam. Nu era un vis, sigur, dar nu era nici un scenariu inventat de el. Eu l-am crezut.

Fie că trăim cu ochii deschişi, ca el, sau cu ochii închişi, ca acel tânăr care-şi contabiliza visele – toate cu femei –, nu facem decât să gândim graniţele, acele demarcaţii pe care le simţim între dorinţă şi realitate. Se poate, oare, ca dorinţele noastre să devină realitate?

Întâmplarea cu acest tânăr, deşi pare învăluită în ambiguitate, aduce în mintea oricui relaţia dintre cele două personaje ale piesei *Steaua fără nume* de Mihail Sebastian, după care s-a făcut şi un film.

Şi în acea piesă o femeie frumoasă, bogată, dezamăgită în dragoste apare neaşteptat într-un oraş de provincie, unde întâlneşte un profesor rătăcit în lumea gândurilor, pasionat de cele mai nepământene trăiri ale minţii. Ajungând să locuiască cu el într-o lume lipsită de luxul cu care era obişnuită, de confortul adus de bani, ea vede că există şi alte lumi, vede minunăţia stelelor noaptea, a florilor din grădină. Dar această vrajă care-i cuprinde pe cei doi se destramă.

Ei coboară în lumea lor, în acea lume cu care erau obişnuiţi, care-i cheamă prin puterea trecutului, a cunoscutului îndelungat. Despărţirea lor nici nu mai contează. Contează, mai degrabă, întâlnirea lor scurtă, ca o clipă, aşa cum se întâmplă în galaxii. Nu timpul contează, ci întâlnirea şi distanţa incredibilă dintre lumea unuia şi lumea celuilalt, care dă întâlnirii caracterul unei întâmplări incredibile.

Banul: vise, realităţi, obiceiuri, legende

Azi banul e totul. Cu cartea nu faci nimic.

George Călinescu

Toţi se plâng de bani, dar de minte nimeni.

Proverb românesc

Uităm adesea faptul că banii au ceva dincolo de ceea ce credem că sunt ei. Adică doar bani. Ei fac legende, ei ne marchează viaţa şi tot ei devin un „amănunt biografic“ – termen folosit de Adrian Neculau în cartea lui *Un psiholog în agora* – care poate întoarce pe dos viaţa cuiva sau poate explica ceva din ceea ce este viaţa lui.

Am spus că întâlnirea cu cineva neaşteptat, dar dorit, visat, aşa cum s-a întâmplat cu marinarul din filmul *Bulevardul romului*, poate modela viaţa într-un fel adânc şi definitiv. În acel film, un bărbat care era obsedat de o femeie frumoasă, o divă care juca în filme, o întâlneşte în realitate, trăieşte cu ea câteva zile, chiar pe micul lui vapor. Femeia pleacă în lumea ei, dar el rămâne nostalgic cu gândul la ea, o caută ca imagine, văzând filme în care joacă ea. Dar ceva îl face parcă să creadă că poate nu era adevărat, că întâlnirea lor fusese un vis. Chiar trăise cu ea, în realitate, o poveste de amor?

Şi întâlnirea cu banii poate schimba viaţa unui om. Dar se poate şi ca întâlnirea cu banii să fie doar un episod, un simplu episod, fără o nostalgie ca aceea a marinarului.

Acum vreo douăzeci şi cinci de ani, în comunism, se spunea că cineva, un om obişnuit, a câştigat un milion la Loto. Erau bani mulţi. Sigur că avea speranţe că va câştiga, pentru că altfel n-ar fi jucat. Dar speranţele erau palide, mici, deşi existau. Era un om simplu, cu o viaţă cu totul banală. Locuia undeva în provincie, într-un oraş mic, stătea la curte, avea cişmea, o casă modestă, o nevastă modestă, un trai modest, o viaţă care curgea fără evenimente deosebite.

Lozul câştigător l-a găsit nepregătit pentru o asemenea sumă de bani. De fapt, pentru o asemenea aventură. Ciudat este că, aflând de câştig, s-a detaşat complet de familie, de nevastă, de tot. A anunţat că este câştigul lui şi că vrea să trăiască altfel, că, fiind bogat, dorea să trăiască exact ca un om bogat. Dar singur. Doar el. Şi-a luat o valiză, şi-a

pus în ea lucruri personale şi a plecat lăsându-şi nevasta aiurită, nedumerită, incapabilă să-l oprească. Fără să-i spună multe vorbe, deşi trăiau de ceva vreme împreună, ea l-a însoţit la plecare până la poartă şi l-a urmărit cu privirea o vreme. Cine ştie ce era în sufletul ei! Şi el a plecat fără să se uite înapoi. Lumea era a lui, o altă lume. S-a dus la singurul hotel din localitate. Un hotel aşa cum arătau hotelurile în comunism.

Şi aşa a început noua lui viaţă. Mânca la restaurantul hotelului. Nu grozav, dar el, care habar n-avea ce-i aia un hotel, era încântat. La masă îl serveau oameni care mergeau aplecaţi, cu respect pentru bani, aşteptând bacşişuri mari – se aflase, ca în orice lume mică, ce era cu el, ce noroc îl lovise. Aceştia erau foarte diferiţi de nevasta lui, pe care o ştia de-o viaţă şi care probabil nu-l mai răsfăţa de mult. Dădea bacşişuri mari. Nu observa că cei din jurul lui întăreau jocul grandorii în care intrase.

A cunoscut lume. În jurul lui au apărut mulţi „peştişori“, oameni fără căpătâi, ca prietenii bărbatului acelei femei care umbla cu pieptenele uitat în cap, care-l adulau, îi ţineau isonul, bucurându-se de mesele plătite de el, de gesturile lui de nabab. Se bea şi se mânca mereu şi nu era singur deloc. Poate că se şi distra jucând cărţi cu „peştişorii“. Oricum, începuse să înţeleagă că poate cere orice: să fie tuns în cameră, să i se facă masaj, să mănânce în cameră, dimineaţa să-i dea târcoale cineva ca să aducă micul dejun, ştiind că-l aştepta un bacşiş mare. Ce nu face omul pentru bani?

Seara se întindea la vorbă, bucătăria hotelului era închisă, dar el le oferea angajaţilor bani mulţi, plătea o chiflă cât făcea o pâine. Şi, uite-aşa, banii s-au dus. Nu i-a cheltuit singur. Adică i-a cheltuit singur, dar nu numai pentru el. Devenise un om care plătea un „tratament“ de excepţie. Pentru el nu erau nici reguli şi nici obstacole.

Într-o lună, se spunea, s-au dus banii. Şi, fără nici un regret, omul nostru a rămas singur, şi-a făcut valiza şi s-a întors acasă. Liniştit, mulţumit.

Totul a redevenit imediat aşa cum fusese înainte de a câştiga lozul cel mare. Nevasta l-a primit fără să-i reproşeze ceva, ca şi cum nici nu plecase, iar elspunea mereu că a trăit ca un rege. Traiul la hotelera pentru el cel mai bun trai posibil, era vârful abundenţei şi fericirii pe pământ. Paradisul pe pământ.

M-am gândit la acest om de două ori. O dată, când am citit undeva că Aristotelis Onassis şi Jacqueline Kennedy aveau reşedinţe în şase capitale sau mari oraşe ale lumii, printre care Londra, Paris, Atena,

New York. În fiecare seară, la toate aceste reşedinţe se făceau pregătiri pentru venirea lor, se gătea, se decorau camerele, ca şi când ei ar fi urmat să vină. Se făceau aranjamente florale, totul părea ca la o recepţie simandicoasă. Nimeni nu ştia dacă vin sau nu, dar totul îi aştepta. Acest lux este de înţeles doar gândindu-ne la felul în care trăiesc unii oameni foarte, foarte bogaţi. Pentru ei, ceea ce exista în realitate corespundea unei imagini asupra luxului. Era maximul pe care îl puteau avea de la viaţă.

Dacă comparăm această imagine cu imaginea acelui om simplu asupra luxului şi a maximului de bine, ne apucă o milă nesfârşită faţă de acest om care a trecut bariera, dintr-o viaţă banală, simplă, de om sărac, către bogăţie, care l-a bucurat nespus, i-a creat momente nostalgice când banii s-au dus, dar care nu era decât un hotel nenorocit dintr-un oraş de provincie dintr-o ţară ca vai de capul ei, încercată de mizerie, de lipsuri şi de sărăcie.

A doua oară m-am gândit la acel om când o colegă care a vizitat China mi-a spus, iar eu nu am căutat să aflu dacă ce spunea ea era chiar adevărat, că în China, dacă întrebai pe cineva ce ar face cu un milion de bani – adică, în moneda lor, mult de tot –, nu putea răspunde, pentru că la chinezi nu există expresia „aş face…“, ei răspunzând mereu cu voce fermă şi sigură: „Dar nu am această sumă de bani“. Dacă insistai, degeaba o făceai. Ei aveau acelaşi răspuns. Deci ideea era că ei nu au imaginaţie, trăind numai în realitate. Nu ştiu însă dacă este adevărat.

Omul nostru simplu avea imaginaţie, dar imaginaţia sa nu era prea departe de realitatea lui. Imaginaţia chinezilor poate nu există, iar cea a omului simplu despre care vorbesc eu era săracă rău, ca realitatea în care trăia. Nu văzuse nimic altceva, nu ştia nimic altceva, capul nu-l putea duce prea departe de realitate. Şi din nou mă gândesc câtă dreptate are Goethe când spune că „omul vede ceea ce ştie“. El dorea ceva extraordinar, dar numai din ceea ce ştia.

Acum la noi nu mai există bariere, oamenii pot vedea multe, pot imita ce văd în străinătate, în alte locuri, pot copia vedetele, stilul lor viaţă sau preferinţele lor. Dar am convingerea că toate aceste gesturi le fac uitându-se doar la preţul lor, la bani, şi nu la obiecte. Gustul nu se poate cumpăra, este drept. Preţul este pentru ei, noii noştri îmbogăţiţi, valoarea, singura valoare a unui obiect, fie că e casă, avion, maşină, rochie, telefon mobil, ceas, geantă…

Banul este folosit uneori şi ca un simbol al fericirii. El poate fi calea către fericire sau măcar o fericire. Din cartea amintită a lui Adrian Neculau aflăm că descendentul unei familii de boieri, pe nume Costea

Romano, a dat o nouă strălucire conacului de la Tăuteşti, în Moldova, construind o clădire în 1883. Când s-a construit clădirea, tatăl său i-a dat o monedă de aur pe care a pus-o la temelie. Petimpul copilăriei lui Adrian Neculau „se vorbea despre această piesă de aur, ba se credea că e o mică comoară îngropată acolo. Poate această legendă i-a determinat pe cârmuitorii de mai târziu să radă din temelii această impunătoare clădire. Cine ştie, oare, dacă s-a găsit ceva?“. Oricum, banul putea fi pus pentru a aduce norocul, aşa cum în baia copilului mic, când i se taie moţul, se pune un ban, o monedă măcar de argint. Alţii o pun în vasul în care copilul este botezat. Nimeni nu se îmbogăţeşte cu o monedă, dar ea simbolizează bogăţia, calea spre lipsa grijilor, spre fericire.

Alteori, banul reprezintă statutul omului. Am fost odată la Craiova şi, printre altele, am vizitat Muzeul de Artă, palatul lui Jean Mihail, lăsat statului prin testament în 1936. Palatul a fost dat în folosinţa familiei în 1908, construcţia durând doar opt ani. Era construit extraordinar, pentru că atât tatăl său, boier de origine macedoneană, mare, foarte mare negustor, şi apoi şi el, ca fiu, au fost consideraţi cei mai bogaţi oameni din România la un moment dat.

Dacă vrem să aflăm despre acest palat, citim că a fost construit după proiectul unui arhitect francez, din cele mai bune şi scumpe materiale, cu scări de marmură de Carrara, stucatură aurită, oglinzi veneţiene, candelabre de cristal, sticlărie şi lămpi de Murano, pereţi tapisaţi cu mătase de Lyon, tavane pictate. Constructorii, decoratorii erau italieni. Palatul era acoperit de ardezie şi dotat de la început cu instalaţie electrică şi încălzire centrală. Avea o pinacotecă – şi astăzi cele mai multe opere ale lui Brâncuşi de la noi din ţară se află acolo –, bibliotecă şi săli de muzeu. Sunt date despre cine a locuit în acest palat, de la Carol I – de mai multe ori, cu familia şi suita – la Iosif Broz Tito şi multe alte delegaţii de străini.

Dar nicăieri unde am citit – curioasă fiind în legătură cu ceva ce pare legendă – nu apare un amănunt pe care îl uiţi greu şi care ne-a fost spus de ghidul muzeului, cu o voce uşor şoptită, aşa cum se spun legendele, cu un aer de parcă ne destăinuia un secret adânc. Vocea lui ne-a făcut să ne apropiem, să ne adunăm cu toţii lângă el, fără să ne dăm seama.

Pe un ton coborât, ne-a spus că, atunci când tatăl lui Jean Mihail a vrut să înceapă construcţia, i-a cerut regelui încuviinţarea de a face un palat, spunându-i că are cu ce, că e bogat, şi oricum cred că şi regele ştia acest lucru. Regele i-a dat încuviinţarea, iar Constantin Mihail, tatăl lui Jean, ca răspuns, i-a zis că poate să facă pardoseala palatului din monede

de aur. Când regele a venit să vadă minunăţia de palat, să-i admire somptuozitatea şi gustul neasemuit şi a cerut să vadă pardoseala – probabil că nu în tot palatul, ci în camerele de oaspeţi –, nu a văzut monedele de aur, deşi pardoseala strălucea. Atunci Jean Mihail i-a spus că monedele au fost puse în picioare, nu culcate, lipite una lângă alta. După ce ne-a spus aceste lucruri, ghidul s-a uitat mândru la noi, vizitatorii, aşteptând să vadă pe figurile noastre surpriza, şi a încheiat povestea cu vorbele: „Vă daţi seama ce bogat era?“.

Oricum, acea pardoseală nu mai există, dar palatul este minunat şi povestea – reală sau doar legendă – nu aduce decât mai mult farmec acelui loc. Legenda aduce emoţie, iar emoţia face să hoinărească imaginaţia. Legenda ne face să visăm.

Cu un ban la gât eşti altcineva: băncuţa

> Armonia ascunsă este preferabilă armoniei vizibile. Armonia ascunsă sau profundă este cea care rezultă din conflict, armonia vizibilă sau de suprafaţă rezultă din acord.
>
> Rabindranath Tagore

> Cel ce-şi lasă taina vederii, din ispită nu-şi va zări vreodată dorinţa împlinită
>
> Ci-n inimă secretul să-l strângi, oricât te arde ascunzătoarea strâmtă, încinsă ca o plită
>
> Prieten să nu-l ştie, duşmanul să nu-l afle.
>
> Abu Shokur Balkhi (915)

Am citit demult o scurtă poveste, scrisă de Al.I. Brătescu-Voineşti. Nu-i mai ştiu titlul. Poate se numea *Băncuţa*.

În această poveste, personajul principal este o femeie. Tânără, frumoasă, distinsă, delicată, dar născută într-o familie săracă, dintr-un mic oraş de provincie. Chiar foarte săracă. Era instruită, cultivată, cânta la pian, avea bun gust, dar degeaba. Nu avea zestre, nu se putea mărita cu cineva de nivelul ei, cultivat ca ea. Aşa că s-a căsătorit cu un militar lipsit de cultură, urât, nu prea tânăr, probabil burtos şi sigur grobian, care nu aprecia – n-avea cum – nimic din fineţea şi cultura ei.

Erau specii diferite. Ce putea face ea? Nimic, decât să accepte această căsătorie. Dar a sperat că, fiind împreună, el va putea înţelege ce-i oferea ea. Adică o locuinţă decorată cu gust, cu mobile bine alese, cu un pian la care ea cânta bine, exersa zilnic, avea preocupări cărora el nu le dădea nici o importanţă sau atenţie. Deci el nu vedea nimic, trăia cu totul în afara lucrurilor care îi plăceau ei. Trăia în altă lume.

Într-o zi, primeşte o carte poştală. Scrisul era al unei persoane care nu ştia să scrie nici frumos, nici corect. Literele erau o mâzgălitură, dificil de înţeles, ale unei analfabete. Numele celei care îi scrisese soţului ei era cel al unei femei simple, gen Tincuţa: Miţa. Nu mai ţin minte. Aceasta îi scria soţului ei, reproşându-i pe un ton cam obraznic şi teribil de intim că nu mai trecuse pe la ea de ceva vreme.

Soţia, acea femeie minunată, născută într-un loc mizer, şi-a dat seama că cea care scrisese era o femeie foarte vulgară, o curvă de mahala. S-a necăjit mult, şi-a dat seama ce femei preferă soţul ei, şi-a dat seama că nu putea face nimic ca să-l schimbe şi că eforturile ei nu au avut vreun efect asupra lui. De aceea a simţit nevoia să vadă dacă este adevărat, dacă există o asemenea femeie aflată într-o relaţie atât de familiară cu soţul ei, şi a plecat în căutarea ei.

A găsit locuinţa femeii într-o mahala, într-o curte mizerabilă, cu cişmea, cu o casă vagon, cu multe camere; probabil că acea femeie nu era singura care se prostitua pe bani. Totul era de o promiscuitate dezgustătoare. A întrebat vecinii din curte unde este femeia, i s-a arătat camera ei, dar i s-a spus că nu era acasă. Soţia minunată a decis s-o aştepte, a intrat în cameră şi s-a aşezat pe pat fără să-şi scoată jacheta. A aruncat o privire prin cameră. Era modestă, sărăcăcioasă, patul era ca vai de el, lângă pat era o noptieră. Nimic mai mult.

La un moment dat a auzit o bătaie în uşă şi cineva a pronunţat numele femeii cu care trăia bărbatul ei. Ea a răspuns şi, când cel care a intrat i-a spus din nou numele, ea a dat din cap, asumându-şi identitatea celei absente. Dar cine intrase?

Un tânăr, poate licean, slab, încă necrescut, cu mâini lungi şi slabe. Timid, sfios. Speriat de ce urma să facă. Ea s-a dezbrăcat şi l-a invitat s-o urmeze. Nu avea emoţii, pentru că tânărul nu avea experienţă, se vedea, nu-i putea aprecia gesturile. S-a culcat cu el, absentă, rece şi cu mintea ocupată de ceea ce făcea. Era mirată c-o face, ca şi când nu ea o făcea. Nu-şi punea problema de ce o face. Pur şi simplu a făcut-o. S-a îmbrăcat apoi repede, fără să fie speriată că cea pe care o înlocuise putea să o găsească acolo. La plecare, tânărul i-a lăsat pe noptieră o băncuţă – o monedă. Probabil că aflase preţul, cine ştie, de la colegi, de la prieteni.

După plecarea lui, ea a s-a dus grăbită acasă. Nu i-a spus nimic soţului. Problema aceea nu o mai interesa. Oricum nu era geloasă, ci doar umilită. Ceea ce făcuse nu era o răzbunare. El habar nu avea. Atunci a luat o decizie. A suferit o fractură a identităţii, o cotitură. Ca atunci când cineva îţi ghiceşte în palmă şi-ţi spune: uite, aici se schimbă linia vieţii. Ea a decis să fie altcineva.

Lumea spunea că devenise extraordinar de mondenă, îşi deschisese casa pentru petreceri şi întâlniri cu lumea bună din acea localitate, se vizita cu notabilităţile oraşului, avea relaţii, avea putere, reuşise să-şi avanseze soţul în posturi cât mai înalte, prezida evenimente importante, era elegantă şi bogată. Soţul ei era un om ajuns, era creaţia ei şi el ştia acest lucru. Poate că o mai vizita pe acea femeie în mahalaua ei,

dar pe ea nu o mai interesa. Nu-i păsa deloc.

Devenise cea mai cunoscută, bogată şi frumoasă femeie din elita oraşului. Oamenii se întrebau însă de ce, fiind atât de bogată, având cercei scumpi, superbi, purta mereu la gât, pe un lănţişor, o băncuţă. O monedă modestă, din tablă.

Ea ştia însă de ce, nu dădea explicaţii. Era o schimbare în viaţa ei. Devenise altcineva după acel „amănunt biografic“ care a făcut-o să fie ea, aşa cum era, doar cu ea. Cu lumea era altcineva.

Băncuţa era secretul ei, era un ban care ţinea locul unui nou act de identitate, ştiut numai de ea.

Credeţi-mă, a murit frumoasă!

Trădate suntem de-astă îngrădire,

Bufoni prin creştere şi nu prin fire;

Lipsite de-ale minţii jocuri faste,

Ni-i scris să fim pe veşnicie proaste.

Lady Winchilsea (1700)

Mi-e inima o pasăre ce cântă,

Din cuibul din vlăstar scăldat de apă.

Mi-e inima ca mărul ce ne-ncântă

Cu ramuri pline ce de fruct se crapă.

Christina Georgina Rossetti

Am scris despre prietena mea cea mai bună, grecoaica Eleni. Pot spune grecoaică, deşi era româncă, pentru că şi-a petrecut copilăria şi tinereţea în mediul românesc. Mă gândesc acum cum poate arăta o femeie de 60 de ani frumoasă. Dar, cu mâna pe inimă, păstrând distanţa de ceea ce se numeşte iubire, iubirea faţă de ea, deci ceea ce te face să nu vezi chiar bine ce vezi, pot spune că era frumoasă. Cândva, înainte şi chiar când a murit. Avea sâni androgini, coapse robuste, atât de rotunde, de femeie făcută să nască, după cum spun zicătorile din lume, picioare ferme, graţioase, dar puternice. Când îşi trăgea colanţii, păreau sculptate, şi mersul, ah, mersul unei femei care se aventura într-o lume pe care ea o credea mereu ostilă. Îmi plăcea nespus, când era gata îmbrăcată, „pusă la punct“, cum se spune, pentru că trebuia să se înfăţişeze în faţa inamicului teribil, şi anume viaţa. Avea tot ce trebuie pentru a fi veşnic câştigătoare, cu un singur punct slab. Bărbaţii. Îi era frică de bărbaţi. Pentru că toţi, toţi bărbaţii pe care ea i-a cunoscut au fost, să zic, profitori. Ea era prea deschisă, prea onestă, prea sinceră în relaţiile cu bărbaţii. Prin comportamentul ei am fost silită să văd că această totală sinceritate nu este bună. Nu, nu trebuie să fii aşa cum eşti, să te livrezi bărbatului cu toate slăbiciunile tale, chiar aşa cum eşti.

Ah, ce însemnă că fii îndrăgostită!...

Am asistat la vieţile de îndrăgostite ale prietenelor mele. Deşi se spune că îndrăgostiţii se aseamănă prin trăirile lor, felul în care-şi

manifestă ei trăirea nu este mereu acelaşi. Una dintre prietenele mele radia de bucuria de a se simţi frumoasă, dorită, asaltată de complimente şi urmărită cu o admiraţie înflăcărată. Asta o bucura peste măsură. O altă prietenă, Eleni, se purta ca şi cum cel care zicea că o iubeşte îi făcea o mare favoare. Avea o postură supusă, părea că orice i-ar fi cerut el ea trebuie să facă, că a lovit-o norocul, deşi i se spunea mereu că nici vorbă de aşa ceva. Dimpotrivă, el o manevra ca pe o marionetă şi o făcea mereu să fie ca un căţel care vrea să-i intre în voie stăpânului. Când vorbeam cu ea despre relaţia ei cu acest bărbat, şi adesea mai era o prietenă comună cu noi, parcă o văd, lăsa ochii în farfurie, privea în jos, tăcută, dar în sinea ei parcă spunea: „Ce ştiţi voi, fraierelor!“. Parcă deţinea un secret la care noi nu puteam ajunge, orice făceam şi oricât de mult doream.

Îi simţeam sufletul singuratic, simţeam că în ea se amestecau trecutul, prezentul şi viitorul şi că se lăsa pradă unei viituri de trăiri şi gânduri doar ale ei.

La un moment dat, când era cu acest bărbat, un alt bărbat s-a îndrăgostit de ea. Ea părea indiferentă, nu arăta nici măcar minima bucurie a unei femei care se simte dorită, căreia i se fac avansuri. Părea cu totul resemnată, aşezată bine în relaţia ei de dependenţă faţă de celălalt bărbat care nu-i ajungea nici la degetul mic, dar faţă de care avea un ataşament de neînţeles pentru cei ce o cunoşteau. Nu are rost să încep să desfac nodul cauzelor acestui ataşament. Vreau doar să spun că acest bărbat primitiv, plin de certitudini privind cunoaşterea femeilor, avea un crez adânc. „Nici o femeie nu e fericită singură fără un bărbat lângă ea“, spunea el tot timpul, iar dacă auzea că vreo femeie are o problemă, că este necăjită, întreba imediat dacă are un bărbat. Dacă nu avea, îşi repeta cu convingere crezul.

Ea ştia cum gândeşte şi totuşi rămânea cu el. Sigur îi lega dragostea de dans. La orice oră din zi şi din noapte el era gata să danseze, iar ei îi plăcea teribil dansul. Când dansa, parcă se elibera de nefericiri, spaime, griji. Cum am spus, când îi vorbeam despre despărţirea de acest bărbat, ea îşi compunea o figură de parcă deţinea un secret. Şi, până la urmă, s-a spart tăcerea ei. Odată spus, un secret nu mai este secret. Cu ochii înlăcrimaţi, cu amărăciune în glas, mi-a spus că nu poate concepe o altă relaţie pentru că „nu mai are curajul să se dezbrace în faţa unui bărbat nou“. Totul era aiurea, pentru că îi ştiam corpul, pentru că vedeam atâtea femei urâte care erau sigure pe ele şi dădeau impresia că nu au complexe. Aşa că am amuţit şi niciodată nu am mai spus nimic, niciodată nu am mai împins-o spre despărţire. Ştiam şi de ce

şi făceam legătura între trecutul şi prezentul ei, sigură că ea nu leagă două lucruri. Cu ce se lega ceea ce mi-a mărturisit ea? Voi face imediat o legătură, dar mai înainte vreau să simplific cele spuse.

Mai târziu am citit ceva care mi-a adus aminte de vorbele şi de amărăciunea ei, deşi ea nu mai trăia. Dar ce contează? Gândurile ies la suprafaţă din lumea lor haotică. Şi poate mai contează şi ce mi-a adus aminte de vorbele ei. Citeam într-o carte despre întâlnirea dintre un bărbat şi o femeie care în tinereţe s-au iubit năvalnic, sincer, dezinhibat.

Nu erau tineri, erau chiar foarte tineri. S-au revăzut mult mai târziu. Am pus un semn la pasajul acela din carte. Scria că ea, tânăra ce devenise femeie, îi spune lui când s-au revăzut că „nu e prea târziu“. Că „nu suntem bătrâni“. Erau, bineînţeles, singuri într-o cameră. A ei. Apoi, ea s-a ridicat de pe un scaun şi şi-a desfăcut halatul, lăsându-l să cadă pe podea. Vorbele ei, care au urmat, vădeau curaj, dacă mă gândesc la prietena mea Eleni. I-a spus: „Asta sunt eu. Aşa am ajuns“. Iar el s-a uitat la trupul ei, care-i era în acelaşi timp familiar şi nefamiliar. A urmat, în carte, ceea ce s-a întâmplat după ce el i-a privit trupul. Se aşezaseră pe pat, pe întuneric, fără să se atingă. El, personajul principal, continuă cu următoarele vorbe: „Evident că oamenii de vârsta noastră, în afară de cazul în care sunt narcisişti, nu vor să le vadă nimeni trupurile“. Dar ea, femeia, a făcut primul pas.

Există însă ceva diferit faţă de istoria prietenei mele. Ea era tânără când bărbatul pe care-l iubea şi cu care se căsătorise îi spusese acele vorbe rele, care au făcut-o să-i frică de bărbaţi. Dar era şi o asemănare, pentru că atunci când ea mi-a mărturisit lipsa ei de curaj, era cam de vârsta femeii din carte, care s-a dezbrăcat fără nici o sfială, fără nici o frică.

Prietena mea, când mi-a spus s-o las în pace, să nu-i mai cer să răspundă avansurilor unui alt bărbat, era într-o situaţie psihologică complicată. În jurul ei erau trei bărbaţi: unul era cel cu care fusese căsătorită, al doilea era cel prezent, de care nu avea puterea să se despartă, al treilea bărbat era cel îndrăgostit de ea. Primul era trecutul, al doilea era prezentul, iar al treilea era un imposibil viitor.

Doar cel prezent era însă realitate. Primul era o amintire, iar cel de-al treilea era ceva virtual, dar improbabil. Şi acum voi face legătura despre care am vorbit. Vorbele ei spuse cu amărăciune, referitoare la dezbrăcat, se legau de amintire şi îi blocau viitorul sau schimbarea relaţiei. Fostul ei bărbat, cel care era acum o amintire, pe când erau împreună, a expediat-o odată din pat, după ce el şi-a dorit apropierea trupească, spunându-i cu un dispreţ calm că, aşa cum arată, nu ar trebui

să pretindă s-o dorească vreun bărbat. Şi de atunci eu cred cu tărie că ea a prins frică de privirea Bărbatului.

Cel care era îndrăgostit de ea era de departe cineva mult mai potrivit ei, minţii ei. Era un bărbat frumos, plin de haz, inteligent, cultivat. Dar vorbele mele de apreciere la adresa lui, din care cu meticulozitate şi plină de atenţie construiam o imagine ca un castel, se loveau de încăpăţânarea ei. Castelul meu era ca un castel de nisip de pe plajă pe care valurile mării îl şterg, nelăsând nimic. Cuvintele acelui bărbat rău din viaţa ei erau ca valurile mării.

Îmi lipsea nu abilitatea de a construi castelul, ci puterea de sugestie. Nu puteam pătrunde în interiorul minţii ei, iar dacă speram să pot pătrunde, speranţa era năruită de gândul că voi da de o încăpere vastă în care n-a intrat nimeni. Nici ea. Aş fi dat de semiîntuneric sau chiar de întuneric. Unde să găsesc acele vorbe rele, ascunse atât de bine, care au rănit-o atât de tare?

Femeile, zău, au atâta farmec!

> Cum poate trăi o femeie fără privirea bărbatului, lacom spectator al vieţii şi al persoanei ei?
>
> Colette

> …femeia este fiinţa care proiectează cea mai mare umbră sau cea mai mare lumină în visele noastre. Femeia este fatalmente sugestivă; ea trăieşte o altă viaţă decât pe a sa proprie; ea trăieşte spiritual în nălucirile pe care le bântuie şi le fecundează.
>
> Baudelaire

Zilele trecute mă speteam muncind la textul lui Tony Taneva-Nandriş, prietena mea, despre Lee Miller. Mi-l dăduse pe bucăţele şi trebuia asamblat. Începusem să pun semnele diacritice şi cu toţii ştim câte sunt când scrii în româneşte. Trebuia cu orice preţ să cădem de acord asupra detaliilor, având în vedere că scriam împreună o carte despre femei. Ar trebui să spun că ea este bulgăroaică, dar ştie o română atât de bună încât nu cunosc mulţi români care să o ştie atât de bine. Ştie şi franceza, ştie şi engleza. Locuieşte lângă Oxford, în Anglia. E drept, este filoloagă, dar cunosc români care au terminat filologia, limba română, şi vorbesc, cred, bine, dar fără haz, fără har, fără farmec.

Eu scrisesem poveştile de viaţă a trei femei. Ea venise cu a patra, Lee Miller. Deci trebuia să creez o coerenţă a cărţii. Ca să comunicăm, foloseam e-mailul, pentru că nu suntem atât de entuziasmate de mijloace mai sofisticate de comunicare şi nici nu suntem prea pricepute. Aş zice că suntem nişte *user*-e proaste. Dar în acest schimb de vorbe şi decizii, atât de fugărit, în care eu mă enervam că nu găseam paragraful pe care trebuia să-l şterg la indicaţiile ei – eu deja schimbând textul la un rând jumătate –, că trebuia să mai corectez româna ei alterată foarte vag de engleza ei cotidiană, am avut o revelaţie. Şi mă întreb: oare un bărbat ar fi avut-o?

Revelaţia mea, deşi banală, nu este banală în adierea care mi-a

traversat mintea. Ea este şi foarte simplă: femeile au un farmec anume. Şi mi-a venit când am citit ultima propoziţie din ultimul mesaj al serii, care suna aşa: „Mai întâi paragraful acela în care sunt cuvinte în engleză îngroşate în negru şi cuvântul *juxtaposition* e în engleză. Taie paragraful în care textul englez e îngroşat. Aşa am făcut în copia mea şi merge bine. Nu înţeleg clar ideea de motto-uri. Vrei câte unul la fiecare capitol? Ce vrei să spui cu propoziţia Oricum aş vrea unul pentru pagina simplă cu un singur cuvânt: LEE? Care pagină cu LEE? O să-ţi dau motto-uri, selectez în seara asta şi trimit împreună cu bibliografia, dar o să fie târziu de tot. Acum mă vopsesc la cap. Pa, te pup, T.“

Mai întâi, diferenţa dintre ce era scris înainte de ultima propoziţie, privind bucătăria profesională, şi sfârşitul care mă transporta într-o complicitate feminină care m-a tulburat de plăcere.

Am spus că revelaţia este banală pentru că în prea celebra carte *Al doilea sex*, scrisă de Simone de Beauvoir, se vorbeşte despre lumea femeilor, despre tematica feminină, despre ceea ce formează cultura feminină, în care femeile se înţeleg prin ce au ele comun şi diferit de bărbaţi, prin empatie de sex, intuiţie, experienţă similară, secrete, mici lucruri de „uz intern“, chiar mici secrete sau şmecherii. Ultima ei propoziţie era pentru mine ceva serios, o preocupare pe care o cunosc, o am, o înţeleg. Şi sunt sigură că un bărbat nu poate avea revelaţia acestui lucru, a acestei înţelegeri. Şi nici n-ar termina vreodată astfel o epistolă scurtă pe un bilet sau pe e-mail.

Brusc, după ce am citit, mişcată de tandreţe, mi-am adus aminte că un bărbat mi-a spus că femeile aduc bărbatului „accesorii vizuale“ tulburător de minunate, pe care ei nu le au şi nici n-o să le aibă vreodată. Flecuşteţe minunate, spunea el. Femeile sunt un aditiv al vieţii bărbatului, desigur, dincolo de aspectul major, de iubire.

La ce se referea? La faptul că femeia este o regină a detaliilor, a lucrurilor mici, aparent neimportante, chiar întâmplătoare, foarte adesea banale. Bărbatul acela se referea la oglinda de la baie şi la poliţa de sub ea, unde urmele femeii se văd nu numai în prezenţa ei, dar şi în absenţa ei, atunci când anumite obiecte sunt înşirate, parcă fără dorinţa unei ordini absolute, ca şi când ea a fost chemată undeva şi a plecat grăbită. Lăsate în trecerea ei, a femeii, pe acolo. Şi le-a lăsat aşa. Un ruj, un pieptene, un parfum, o cremă, o agrafă, o clamă de păr, un inel…

Am mai trăit asemenea clipe când, împreună cu două prietene, acasă la una dintre ele, ne-am decis să ne epilăm picioarele. Gazda era bucuroasă pentru că găsise un mic obiect de ceramică pe care îl puteam încălzi electric şi în care se punea prea cunoscuta ceară de albine. Ceara,

cât mai caldă, o dădeai pe picioare. O întindeai pe pielea piciorului. Ea era păroasă, ca mai toate grecoaicele, şi obiectul găsit i se părea o bună achiziţie; ni l-a arătat, radiind de fericire.

Ne-am aşezat pe jos şi, în timp ce ne ocupam de treaba noastră, pălăvrăgeam foarte prinse despre situaţia gazdei care se încurcase cu un bărbat. Fericirea ei s-a umbrit şi părea că a dispărut rapid când această problemă s-a pus pe tapetul discuţiei. Se vedea şi se simţea că este neliniştită. Bărbatul de care se înamorase, şi când spun înamorase ştiu bine ce spun, avea trei lucruri pe care n-ar fi trebuit să le aibă: era însurat, era mult mai tânăr ca ea şi era şi subalternul ei.

Amicele mele erau doctoriţe, şi amantul proaspăt, de care gazda era tare înamorată, era şi el doctor. Dar acolo, în discuţiile noastre, profesia nu mai conta. Ne interesa doar ce viitor va avea o relaţie care nu părea să fie sub bune auspicii. Nu era de bun augur. Nemăsurat de înamorată era gazda noastră! Atât de îndrăgostită încât parcă plutea pe stradă, nu mergea, nu vedea lumea, părea că are o misiune care o absorbea total, un secret adânc şi o concentrare atât de mare încât puteai crede că duce undeva un document tainic. El era deci mereu cu ea, în gând, fireşte.

Eu tocmai mă plângeam de absenţa ei mentală, de faptul că adesea părea căzută în transă, pentru că, mergând la un magazin să cumpărăm cadouri pentru cei dragi – când fuseserăm în Turcia –, ea uitase tot ce cumpăraserăm la magazin. Era atât de alături de viaţa cotidiană, concretă, încât aproape că nu auzea ce i se spunea sau ce era întrebată. O lovise o stare de amor de adolescentă, neaşteptat pentru o femeie de puţin peste 40 de ani, divorţată. Desigur, îmi spuneam eu, frustrările, neîmplinirile vârstei…

Eram deci trei femei care ne zbuciumam, ne zbăteam, ne rătăceam în încâlcelile inerente unui amor vinovat, dornice să găsim o soluţie. Separare, continuare, compromis, adulter? Toate aceste cuvinte le despicam în patru, le căutam un sens acceptabil sau le găseam de netrăit.

Ne mişcam minţile între „aşa e viaţa, se întâmplă“ şi „aşa ceva nu se face, trebuie să renunţi“. Înţelegeam că, la vârsta ei, ai tinichele după tine, ai avut un bărbat, ai divorţat, ai un copil. El, de asemenea, avea o nevastă, avea doi copii. Nici unul nu intra în relaţie cu mâinile goale, fără tinichele. Pe mine mă urmăreau imagini, nu grozave, dar cu un sens, din filmele americane cu proaspăt căsătoriţi care se urcau în faţa bisericii, priviţi de invitaţi, într-o maşină care trăgea după ea conserve goale, făcând un zgomot infernal. Plecau în luna de miere sau într-o

perioadă a mierii. Model american, dar, cum am spus, are un sens. Şi ce consecinţe, ne gândeam noi, poate avea relaţia asta asupra prietenei noastre, foarte la ananghie?

Femeile nu spun aşa cum mi-a spus mie un amic când s-a îndrăgostit, el fiind însurat: „Mă încearcă viaţa!“. Ca şi cum viaţa este un personaj exterior, cineva care-ţi face probleme şi pe care îl poţi considera răspunzător de ceea ce ţi se întâmplă. Deci viaţa este „cineva“ vinovat. Femeile îşi asumă amorul. Ele îşi spun – şi uneori o spun şi celorlalţi: „m-am înamorat“ sau „m-am îndrăgostit“. Sunt parcă mai cinstite, mai oneste.

Noi, cele două care încercam să ne ajutăm prietena, îl întâlniserăm pe el, aşa că avuseserăm ocazia să-l cunoaştem cât de cât. Ne iritaseră gesturile lui, de o insultătoare intimitate, făcute public şi, fără să ne vorbim, îl trataserăm cu răceală şi suspiciune. Am renunţat însă destul de repede, sesizând tristeţea, chiar panica şi, poate, şi dorinţa ei de a evita stări incerte.

Îl iubea şi cu asta basta, era până la urmă decizia ei. Ne lăsam capul în jos, respectându-i trăirile, atente să n-o rănim, să n-o facem să sufere. O consideram bolnavă, pur şi simplu. O certam, spunându-i că are mintea împiedicată, dar ea ne asculta, devorată pasiv de piedică. Era îndrăgostită de dragoste.

Şi aşa, stând pe jos şi întorcând situaţia pe toate feţele, am realizat un soi de solidaritate, pe care nu cred că nu o trăiesc şi bărbaţii când sunt doar între ei. Este solidaritate, fără îndoială, dar nu la fel, nu asemănătoare cu cea a femeilor, pentru că solidaritatea bărbaţilor este exprimată prea zgomotos, prin bătutul pe umăr, strânsul mâinii camaradereşte, iar când sunt mai tineri, prin îmbrânceli de un entuziasm grosolan, făcând abstracţie de cei din jur. La noi, acolo unde eram, era ceva secret care plutea în aer, parcă făceam ceva tainic, parcă umblam în viscerele fericirii lumeşti, parcă nici nu conta ce ieşea din vorbăria noastră, pentru că simţeam că împărtăşeam o suferinţă comună, o înţelegere adâncă a amorului femeiesc. Această plăcere, mă gândesc, nu o poţi trăi cu sexul opus. Niciodată, chiar niciodată. Minunat se exprimă Virginia Woolf când se întreabă dacă cineva „prinde acele gesturi neînregistrate, acele cuvinte nerostite sau rostite pe jumătate, care se formează la fel de palpabil ca umbrele fluturilor de noapte de pe tavan, atunci când femeile sunt singure, neluminate de fasciculul capricios şi colorat al sexului opus“.

Bărbaţii stau la pândă, se năpustesc

> Eu unul nu încercam o senzaţie de triumf sau de satisfacţie decât dacă femeia capitula de bunăvoie.
>
> Henry Miller

> Curaj de curcă beată.
>
> Proverb românesc

> Nici un bărbat nu poate să continue să strige precum Tarzan în junglă. Tot ceea ce poate obţine este un public de moment şi un gât inflamat.
>
> Lilian Bell

O femeie era căsătorită cu un bărbat, mi-a spus o prietenă care o cunoştea bine pe această femeie. Nimic deosebit, în fond, dacă rămân la propoziţia de mai sus. Doar sunt atâtea femei căsătorite. Am simţit însă, atunci când prietena mea mi-a spus acest lucru, că nu se va opri la o asemenea banalitate. Eram sigură că ea va continua să-mi spună ceva nebanal, ceva dincolo de simpla afirmaţie. Ei, şi? Era căsătorită. Care era problema?

Aşa că a continuat să-mi povestească, spunându-mi că această femeie şi soţul ei, căsătoriţi de vreo trei luni, au plecat să petreacă revelionul la nişte cunoscuţi. Acolo erau, ca de obicei, muzică, multă băutură, platouri cu mâncare, confort, oameni eleganţi, dornici să se distreze. Toţi gătiţi şi binedispuşi.

Urmau nu câteva ore, ci o noapte întreagă. Muzica curgea în valuri. Şi devenea din ce în ce mai lascivă, mai incitantă, crea o atmosferă relaxată, liberă, plină de promisiuni. Soţul ei, cu care era căsătorită, cum am spus, de puţină vreme – şi acest lucru cred că era important –, a invitat o femeie la dans. Femeia manifesta o frenezie controlată, se simţea bine, era într-o formă bună.

Melodia nu părea una care să trezească erotismul. Dar, după acest dans, ei rămân ţinându-se de mână, în mijlocul camerei în care se dansa, aşteptând o nouă melodie. Parcă erau înţeleşi. Urma o melodie parcă mai plină de sentimentalism. Şi ei dansează din nou şi tot aşa, rămân ţinându-se de mână, din ce în ce mai absorbiţi de o plăcere

comună, care-i unea, îi apropia, oarecum absenţi la ceea ce se petrecea cu alţii.

Erau ţintuiţi în mijlocul camerei, parcă aşteptând ca din nou să se lipească unul de altul şi ritmului melodiilor să-i urmeze unduirile corpurilor.

Soţia, care după al doilea dans dădea semne de nelinişte – oare ce trăia ea ca femeie, adulmeca ameninţarea unei atracţii bruşte între cei doi sau o frământa gândul că ceilalţi percep plăcerea celor doi de a sta înlănţuiţi –, după al treilea sau al patrulea s-a ridicat, mimând indiferenţa şi relaxarea, şi s-a dus la bucătărie.

Acolo, şi-a aprins o ţigară gândindu-se la situaţia deloc uşoară în care se afla. Ce să facă? Mai întâi să analizeze situaţia ei, pentru că la ea ar fi trebuit să se gândească în primul rând. Totuşi, nu o tulbura ce gândeau ceilalţi, dacă observaseră atracţia dintre cei doi, ci, mai degrabă, o tulbura faptul că soţul ei părea că uitase că venise cu ea, de parcă era de capul lui, singur, dornic să se simtă bine. Trăia, probabil, o autonomie a minţii şi a corpului. Şi acest lucru o speria. Iată, el se simte bine, uitase de ea, ea nu exista sau nu mai exista.

La bucătărie se ajungea de pe un hol, astfel că dacă venea cineva se auzea. Se auzeau paşii cuiva. Şi, probabil că pe când cei doi erau la al cincilea sau al şaselea dans, un bărbat a intrat în bucătărie. Ea a auzit paşi. Fuma, rezemată de un dulap. El s-a apropiat şi, fără vreo vorbă, după ce ea scos fumul pe gură, s-a repezit brusc şi la fel de brusc a sărutat-o. O sărutare agresivă, ca o muşcătură. Ea l-a privit cu un amestec de silă, surpriză, dar şi indiferenţă. Parcă şi-ar fi spus, scoasă din starea ei, ia te uită, ce mai vrea şi ăsta? A ridicat o mână şi l-a împins. Ca pe un scaun, ca atunci când vrei să muţi ceva, apoi a stins ţigara şi a plecat. Era ca şi cum ceva o făcea să nu mai poată fuma, ceva, un inconvenient, dar nicidecum un om. Era ca şi cum ar fi alungat o muscă.

S-a întors în camera mare în care se dansa. Soţul ei părea că nici nu se gândeşte că dansurile lui, plăcerile lui ar fi deranjat-o. Poate că nici nu-i observase lipsa.

Pe drum, mult mai târziu, spre casă, ea i-a reproşat, uşor încurcată, nedecisă cum să-i prezinte nemulţumirea ei. Nici nu vroia să-l supere. Iar el i-a spus, cu o voce ce părea sinceră, că i-a făcut plăcere să danseze cu acea femeie, că nu vedea de ce ar fi trebuit să renunţe la acea plăcere, că plăcerea pur şi simplu i-a venit, că atunci când îţi vine să faci ceva nu eşti vinovat cu nimic şi că doar constrângerile pe care le sesiza din vorbele ei, legate de relaţia lor, îl făceau să-şi piardă cu regret

libertatea dorinţelor, a acelor dorinţe pe care oricine le are în mod adevărat, autentic, deci ea nu ar fi trebuit să se supere.

Ea i-a amintit că într-un cuplu există fidelitate, există o libertate „ţărmurită“. Că el nu are libertatea unui om care se mişcă singur prin lume. Că nu venise singur la acea petrecere. Că el trebuie să ţină cont de celălalt, de cum se simte celălalt, atunci când se comportă într-un anumit fel. Dar el continua, susţinând că libertatea conţine, uneori, o necesitate nedorită, negândită, ci venită, aşa cum afirma acel bărbat care când se îndrăgostea spunea că-l „încearcă viaţa“. Adică ceea ce-ţi doreşti este o „viitură“ care vine peste tine, tu nechemând-o şi poate nici dorind-o.

Lucrurile s-au spart ca gheaţa când el a scăpat câteva vorbe, foarte sincer, negândindu-se că ei acele vorbe îi vor schimba definitiv relaţia intimă cu el, relaţia care era în adâncul minţii ei, dar nicidecum ceva legat de corp. „Fidelitatea pe care mi-o ceri n-o vreau, ea mă va face impotent“, i-a spus. Dar despre ce fidelitate vorbea el? Despre ceva la care nu ajunsese cu gândul. Ea suferea pentru că el nu o mai plasa pe ea în ierarhia dorinţelor lui, ci undeva printre dorinţele lui. Se simţea ca la aeroport când eşti pe lista de aşteptare şi nu ai un loc sigur. Nu ai certitudini.

Revin la bărbatul care se repezise s-o sărute în bucătărie. Acel bărbat a stat şi a văzut că situaţia celor doi producea temeri – desigur, ei. A văzut-o vulnerabilă. A simţit-o lovită în orgoliu, dezorientată şi a bănuit că drumul lui către ea era uşurat de dorinţa de a se răzbuna sau de confuzia ei. A crezut că răzbunarea ei va fi rapidă pentru că tulburarea ei cerea reacţii rapide. Dar n-a fost aşa. Ar fi avut el curajul, ca în filme, să se ducă lin şi unduios, subversiv, spre ea şi s-o sărute acolo unde el, soţul ei, dansa înlănţuit cu alta? Nici vorbă. El a venit la ea, în bucătărie, fără curajul pe care-l vedem la cerbii care îşi trosnesc coarnele luptându-se pentru o femelă, crezând că ea se va răzbuna cu gesturi ascunse, mizere, ca un acord doar între ei, în care el ştia de ce ea s-ar fi lăsat sărutată – şi poate asta ar fi dus la ceva mai mult –, iar ea ar fi ştiut de ce el vine să-i aline suferinţa, profitând de ea.

Nu mai contează cum a evoluat relaţia lor, a celor doi soţi. Ar trebui să spun că acea seară i-a dat ei certitudinea că ceva nu merge şi nici nu va merge între ei. Şi n-a mers. A fost pentru ea un simţământ intim, ca şi când cineva i-ar fi spus: „Te-ai înşelat, draga mea!“.

Vedem, câteodată, la televizor, pe Discovery sau Animal Planet, imagini cu animale care stau la pândă. Cele mai impresionante sunt filmele cu felinele. Ele exprimă trăiri ale animalelor atât de amalgamate când urmăresc un semen, indiferent de sex. Dar dacă animalele sunt de

sex opus, lucrurile devin extrem de nuanţate.

„Logistica“ strategiei de realizare a dorinţei animalului are expresii foarte diferite: aşteptare, atenţie acută, urmărirea prăzii şi a situaţiei ei, statul la pândă, răbdarea activă, statul cu un picior ridicat ca pentru atac etc. Un regal al unei stări complicate. Dacă vrea să cucerească femela, să şi-o facă aliată în ritualul împerecherii, masculul are o strategie. Că păunii îşi răsfiră coada, ca un evantai măiestru, de basm, că scot sunete ademenitoare, totul pare minunat. Despre păuni se spune că sunt un bun exemplu de autopromovare. Ei se expun, ei invită, ei vor să cucerească femelele.

Şi la animale vedem deci că lucrurile par să fie la fel.

Ştim prea bine cât de mult se discută asocierea dintre forţa fizică şi puterea pe care un bărbat o inspiră unei femei. Ştim cât de mult s-a scris despre imaginea de vânător a bărbatului. Bărbatul este cel care iniţiază o relaţie cu o femeie, el este cel care face primul pas odată ce se simte atras de o femeie. Tradiţional, ea accepta sau respingea oferta masculină.

Totuşi, există bărbaţi care doresc să aibă de-a face cu o femeie, care vor ca femeia întâlnită să fie exact ca aceea din mintea lor, care aşteaptă ca o femeie să nu fie pasivă, cărora le displace rolul de prădător. Mai ales astăzi vedem această tendinţă a bărbaţilor. Găsim acest tip de bărbat ca fiind din ce în ce mai atras de femei care şi-au câştigat dreptul la plăcere şi care-şi arată pe faţă atracţia şi dorinţa de a avea un bărbat. Un bărbat care este în preajma lor. Ele nu mai sunt „agăţătoare“ discrete, ci aprige, nu mai folosesc metode ascunse de a câştiga un bărbat, ci îşi manifestă fără ascunzişuri dorinţa, plăcerile ascunse, misterioase pentru el, alunecoase.

Poate că unul dintre cei mai înverşunaţi bărbaţi dornici de femei care nu se sperie de bărbaţi, care nu-şi doresc să simuleze pudoarea şi jena de intimitate este Henry Miller, ale cărui cărţi au fost interzise tocmai pentru scenele de amor fizic, considerate pornografice.

Miller trezeşte interesul nu pentru că era de o sinceritate năucitoare, descriindu-şi gesturile sexuale cu multe detalii, făcând aprecieri asupra organului său genital ca şi cum ar fi fost o persoană, o persoană cu personalitate, uneori mai înţelegătoare, alteori mai voluntară, mai încăpăţânată, mai nesupusă, având cu acest organ un dialog de la amic la amic. Un fel de camaraderie. În fond, erau doi, el, bărbatul, şi organul lui. Cititorul este uluit de cuvintele sale: „Bărbaţii sunt convinşi că a avea o p… mare este cel mai magnific dar al vieţii“. Şi continuă spunând că „a înfrânge rezistenţa unei femei, a o determina

să te iubească, a-i stârni gelozia, a o recâştiga – toate acestea erau împotriva firii mele… Doream ca femeia să vină la mine. Doream ca ea să facă avansurile… Cu cât mi se dăruia mai nesăbuit, cu atât mai mult o admiram“.

Şi acum, lucrurile par să devină mai complicate. Cine preia puterea când există o femeie şi un bărbat şi când ei sunt într-un cuplu? Cine se arată a fi stăpân şi cine sclav? Cine se lasă şi cine nu se lasă?

Henry Miller îşi schimbă discursul, recunoscând că, la fel ca între victimă şi călău, între stăpân şi sclav nu există o demarcaţie fermă. Nu există decât o relaţie subtilă, fluidă, nicidecum de tipul alba-neagra.

Iată ce scrie el: „Cum ne ferim să recunoaştem că nimic nu ne place mai mult decât să devenim sclavi! Sclav şi stăpân în acelaşi timp. Deoarece chiar şi în dragoste sclavul e totdeauna un stăpân deghizat. Bărbatul care trebuie să cucerească o femeie, s-o subjuge, s-o înfrângă după placul lui, s-o modeleze după dorinţele lui – ce e altceva decât sclavul sclavei sale? Într-o asemenea relaţie cât e de uşor pentru o femeie să răstoarne balanţa de forţe! Doar o simplă ameninţare de independenţă din partea femeii şi galantul despot e apucat de vertij“.

Iată deci că, dincolo de întâmplare, de ceva imprevizibil, care poate fi fericit sau cumplit de nefericit, într-un timp în care vulnerabilităţile fiecărui sex sunt confuze încă, raportul de forţe dintre cei doi nu pare deloc stabil, ci mai degrabă oscilează între un pol şi celălalt, între el şi ea, dovedind că voinţele lor se ciocnesc, se echilibrează şi uneori, însă doar uneori, se împletesc într-o înţelegere adâncă. O înţelegere minunat de obosită.

Lumea înţelegerilor, subliminală sau raţională, ambele – subliminalul şi raţionalul – trecând prin nuanţe diferite, este atât de vastă, încât misterul rămâne ca un paznic acerb, neîmblânzit al necunoaşterii noastre.

Îmblânzitoarea

Mâna care dă nu se muşcă.

Proverb românesc

Există oameni cu un talent special. Mă refer la relaţiile interumane. Nu ştiu dacă ei au un simţ al relaţiei cu cel care le stă alături sau dacă este un simţ al situaţiei. Dar ştiu că unii oameni au ceva care-i face să nu intre în conflict, să nu creeze tensiuni, să nu pună gaz peste foc, să domolească o situaţie care poate aduce mult rău şi violenţă.

La acest lucru mă gândesc, aducându-mi aminte de satul Sârbi de pe valea Cosăului, în Maramureş. Satul acesta are o parte de deal, căreia i se spune Susani, şi una de şes, căreia i se spune Giosani. Când cineva este plecat de acasă, afli că este fie în Susani, fie în Giosani.

În Giosani trăia o familie într-o casă la care ajungeai pe un podeţ îngust, peste Cosău. În această casă stăteau un bărbat, o femeie şi două fete. Bărbatul iubea băutura şi adesea, chiar prea adesea, era beat. Poate că dacă, beat fiind, ar fi fost mai blând, lumea nu s-ar fi temut atât de mult de el şi nu s-ar fi dus vorba în sat despre el. Dar nu era aşa. La beţie el era violent, pus pe harţă, zgomotos, chiar vijelios. Soţia lui şi una dintre fiice îi ştiau de frică, pentru că ele simţeau când el venea din Susani ca o vijelie, urlând, şi ştiau ce le aşteaptă. Lumea îl ocolea. Ele, soţia şi fiica, îl auzeau când venea şi fugeau mâncând pământul printre pomi, la rude, la vecini. Se ascundeau. Dacă nu reuşeau să fugă, el le bătea cu sălbăticie, înjura, era violent, chiar groaznic de violent. Era plin de ură. Oare ce-l făcea să-i urască pe cei apropiaţi lui?

Cea de-a doua fiică nu fugea, rămânea acasă şi nu păţea nimic. Am întrebat mai multă lume de ce acestei fiice nu-i era frică de el, de ce el o iubea şi nu se atingea de ea. Ei mi-au spus că ea „ştia cum să-l ia“, că fata era deşteaptă. Nu-l înfrunta deloc, ba dimpotrivă, îl aştepta cu zâmbetul pe buze, plină de dragoste şi de înţelegere. Foarte tandră. Îi spunea că e bine că a ajuns acasă, că poate este obosit, că-l roagă să stea undeva, că ea îi va aduce de mâncare, că poate-i este foame. Şi în timp ce spunea toate acestea îi turna puţină horincă, invitându-l la masă. Uneori, îşi turna şi ei puţină horincă, rugându-l să-i spună ce a făcut, cu cine a băut sau cu cine s-a întâlnit. El, culmea, se îmblânzea pe loc, o privea cu drag, înţelegea că soţia şi cealaltă fiică fugiseră, trăgea o înjurătură, dar se bucura să-şi vadă fiica cea iubitoare şi dornică de a-l avea acasă. Revărsa către ea o recunoştinţă adâncă.

Oare de ce soţia lui, văzându-i ieşirile, nu învăţase nimic din felul în care se purta cu el fiica mai mică? Oare de ce continua să-l provoace, să-l asmută şi să-l facă să fie din ce în ce mai violent?

Oricum, fiica cea iubitoare reuşea să-l liniştească. Vecinii spuneau că vijelia trecea repede, se lăsa linişte şi, nu după multă vreme, el, cu totul potolit, se culca.

Cobre şi pitbuli: bărbaţi foarte răi cu femeile

Moartea unora este viaţa altora.

Proverb românesc

Când eram în Grecia, acum câţiva ani, cineva mi-a adus un ziar cu un titlu interesant: *Athens Women News*. Era în limba engleză. Pentru că se referea la femei, am vrut să-l citesc. Din tot ziarul, un articol mi s-a părut interesant. Era scris de o americancă. În text erau prezentate două tipuri de bărbaţi foarte răi cu femeile. Desigur, orice tipologie atrage atenţia, deşi trebuie să îi vedem limitele, aşa că vroiam să văd care sunt cele două tipuri de bărbaţi foarte răi. Tipologia aducea o asociere între bărbaţi şi animale – şi nu orice animale, ci animale care ne sperie. Care ne îngrozesc.

Primul tip lua numele cobrei. Şi cine nu ştie că acest şarpe este periculos, că este asociat cu moartea? Cobra e liniştită, nu face zgomot, se unduieşte atâtde lin în vegetaţie, fără să-şi facă simţită prezenţa. N-o simţi, sau abia o simţi, înainte de a fi ucis de ea.

Cel de-al doilea tip lua numele unei specii de câine cumplit de rău: pitbulul. Când este furios, pitbulul îşi înfige dinţii în victimă şi nu-i mai dă drumul. Doar mort îşi eliberează victima.

Doi psihologi din Washington au susţinut că bărbaţii care îşi bat, îşi chinuiesc femeile sunt fie cobre, fie pitbuli. Ei au studiat timp de zece ani cuplurile violente şi au ajuns la această concluzie, arătând că o femeie nu poate scăpa uşor de un asemenea bărbat, pentru că el nu renunţă niciodată la a o distruge.

Dar cum sunt aceşti bărbaţi? Pitbulii sunt bărbaţi simpatici, atractivi, dar când intră într-o relaţie intimă cu o femeie sunt cu totul altfel. Se ştie că în America un cunoscut sportiv, O.J. Simpson, şi-a omorât fosta soţie şi noul iubit al acesteia. El este, după aceşti cercetători, un caz clasic de pitbul.

Pitbulul îşi iubeşte mult iubita – amantă sau soţie –, este foarte dependent emoţional de ea şi terorizat de frica de a fi abandonat. E cumplit de gelos, violent, deşi cu alte persoane, indiferent de sex, este simpatic, chiar fermecător, fiind apreciat, iubit. Ce face însă un pitbul, cum se comportă el cu iubita lui? Mai întâi, pitbulul o supraveghează cu un simţ al detaliului extraordinar, el trebuie să ştie mereu unde este ea, cu cine, ce face. Când nu este cu el, consideră că orice gest pe care ea îl face este un act de trădare a lui, fiind totdeauna suspicios, neîncrezător.

Crede cu tărie că ea nu-l iubeşte şi nu se gândeşte decât la cum să-l înşele. Când este furios, explodează, devenind un monstru, o urăşte pe ea, dorindu-i răul. El îşi pierde total controlul la furie, devenind cu uşurinţă un ucigaş.

Cobrele se manifestă diferit. Ei sunt mai degrabă sociopaţi, adică reci, calculaţi, nefiind dependenţi de iubită sau soţie, dar având tendinţe sadice, comportamente antisociale şi tendinţe criminale. Violenţa cobrelor apare când ei simt că nu sunt consideraţi puternici, că statutul lor de stăpâni în viaţa privată nu este recunoscut sau nu este respectat. Ei sunt mari şi tari. Când simt că sunt trataţi fără respect, când femeia se poartă fără umilinţă, neţinând cont de autoritatea lor, lovesc rapid, feroce. Nu-şi pierd controlul, aşa cum fac pitbulii. Dorinţa lor de a li se recunoaşte puterea îi face să se comporte agresiv cu toţi cei care nu-şi arată frica faţă de ei. Pot fi sadici cu oricine, cu prietenii, colegii, vecinii, străinii şi chiar cu animalele. Au totdeauna la îndemână un cuţit sau o armă şi adesea omoară animale pentru ca cei din jur să înţeleagă că ucid cu uşurinţă, că nu se glumeşte cu ei. Uciderea animalelor este pentru ei ceva atât de simplu, încât o fac fără să clipească. Chiar dacă şi copiii se poartă uneori crud cu animalele, ei renunţă la această violenţă odată ce cresc şi înţeleg că nu e bine să te comporţi aşa. Această cruzime faţă de animale rămasă la vârsta adultă este pentru psihologi unul dintre simptomele sociopatiei, ale tendinţei sau chiar ale prezenţei comportamentului criminal.

Interesant este că pitbulii nu seamănă cu cobrele, deşi consecinţele felului lor de a se purta sunt asemănătoare. Ei chinuiesc şi omoară femei. Dar, când pe pitbuli îi apucă furia, au semne fiziologice clare: inima le bate puternic, sunt agitaţi, le creşte presiunea sângelui, se înroşesc de furie, pe când cobrele nu au nici un fel de schimbări fiziologice. Ba chiar dimpotrivă, pe măsură ce sunt mai agresivi, ei devin mai calmi şi mai calculaţi, putându-i înşela pe cei din jurul lor.

Încă nu se ştie cum pot fi abordaţi prin tratamente aceşti bărbaţi atunci când au comportamente foarte agresive, când sunt foarte violenţi, periculoşi, pentru că sunt, totuşi, nişte criminali, fără îndoială.

În viaţa de toate zilele, întâlnim cobre şi pitbuli mai blânzi, dar şi unii foarte agresivi. Dacă un bărbat îşi bate sistematic nevasta, dacă nu-i dă voie nici să aibă relaţii cu familia, nici să aibă prietene, nici să vorbească cu vecinii, dacă o pedepseşte când îi încalcă ordinele, atunci el este o cobră sau are tendinţa de a fi cobră.

Unii pitbuli, ale căror iubite au reuşit să-i abandoneze, dar nu când ei erau cu dinţii înfipţi în ele – moment în care fuga este imposibilă

–, fac tot posibilul să le determine să se întoarcă la ei, promiţându-le că se vor schimba. Unii recurg la sinucidere. Alţii trec la crime, urmărindu-şi iubitele, ucigându-le. Uneori le omoară şi apoi se omoară şi ei. Aceste situaţii sunt mai rare.

Incultura ne face să nu înţelegem prea bine acest pericol şi să vedem femei care pot fi chiar uşor flatate de gelozia lor, de faptul că sunt posesivi, ele considerând că acest lucru înseamnă iubire. Chiar patimă, pasiune. „Mă iubeşte atât de mult încât nu suportă un alt bărbat în preajma mea“, îţi spun ele tulburate de atâta iubire. Alţi oameni consideră că asemenea relaţii sunt consecinţele unei obsesii.

Unii psihologi amestecă cobrele cu pitbulii, considerând că fac parte dintr-o singură categorie. Ei sunt „controlori“. Controlează în cele mai mici detalii viaţa celor pe care pretind că-i iubesc. Aceşti psihologi susţin că fetele, înainte de a iniţia relaţii intime, trebuie să se asigure că cel de care sunt atrase nu are tendinţe, chiar şi puţin evidente, de control. Spun „cel“ pentru că bărbaţii sunt cobre şi pitbuli, nu femeile. Sau, mai corect spus, ele sunt foarte rar cobre şi pitbuli. Dependenţa femeilor nu este la fel de ameninţătoare ca a bărbaţilor şi, oricum, ele au alte reacţii.

Lumea masculină este plină de mici cobre şi mici pitbuli. Unii foarte mici. Ei, bărbaţii, nu sunt iubitori, iar ele, femeile, sunt cam prostuţe. Sau, uneori, proaste bine. Şi, deşi n-o spun, sunt foarte nefericite.

Când mă uit la televizor şi văd grozăvenii, îmi vine să cred că bărbaţii români, primari, bazali sunt mai degrabă pitbuli.

Un amic francez îmi spunea că mătuşile lui, femei conservatoare, considerau că românce sunt date dracului, că sunt geloase, că le apucă nebunia şi sar cu cuţitul. Este ciudat că femeia populează minţile, şi mai puţin bărbatul.

Ah, psihicul meu! Ah, chimia mea!

Fire amestecate, pânză ţesută rău.

Proverb românesc

Se vorbeşte din ce în ce mai mult despre chimie şi iubire. Dar, de fapt, putem vorbi despre orice trăire psihică şi chimie. Se foloseşte implicit, parcă mai rar, relaţia dintre iubire şi comunicare, prin expresia „nu suntem pe aceeaşi undă“. Dar chimia câştigă teren şi auzim adesea că între X şi Y există „o chimie“. Ei se înţeleg, se iubesc. Nu ţine de ei ce li se întâmplă, ci de chimie. Atunci, şi expresia „mă încearcă viaţa“ ar însemna „asta este de la chimie“. Pare deci că chimia este deasupra noastră, la fel de puternică şi de invincibilă ca soarta sau destinul. Uneori, mi se pare că americanii folosesc mult chimia în explicaţiile lor privind viaţa şi mai ales atracţia dintre oameni, dintre cei care se iubesc la un moment dat.

Dar de ce chimia? Nu ştiu când s-a inventat acest cuvânt în explicaţiile care se referă la viaţa noastră în general şi la viaţa noastră de relaţie în special. Şi, mai ales, la iubire.

Dacă-l citim pe Stefan Klein, care a scris o carte cu un titlu atrăgător, *Formula fericirii*, putem să deducem că, într-adevăr, stările noastre, dispoziţiile noastre şi deci fericirea şi nefericirea noastră vin de la chimie. Nu este o metaforă, ci un adevăr. Dar să nu uităm că totul este simplificat, că ştiinţa simplifică lumea. Că are dreptate Gaston Bachelard când spune că „a simplifica înseamnă a sacrifica“. A sacrifica ceva, bineînţeles.

Stefan Klein vede lucrurile astfel poate pentru că formaţia lui este de fizician şi filosof şi pentru că este un prestigios jurnalist ştiinţific. Deci se ocupă de cunoaşterea ştiinţifică. De altfel, cartea lui are un subtitlu în care se menţionează că ceea ce scrie el sunt „minunatele descoperiri ale neuropsihologiei de azi“, deci că priveşte omul punându-şi ochelari de neuropsiholog. Cu alte cuvinte, vrea să ne convingă că „de la cap ne vine totul“, de la cap ne vine fericirea sau nefericirea.

Cartea sa vrea să-l tragă de mânecă pe cititor pentru a înţelege că ne trebuie o civilizaţie a fericirii, fiindcă – şi aduce argumente îngrijorătoare – anxietatea şi depresia îi lovesc pe oameni din ce în ce mai mult şi pe tineri chiar şi mai mult, sinuciderea devine din ce în ce mai răspândită, femeile vor fi afectate tot mai mult de depresie, iar bărbaţii de boli cardiovasculare. Noi, oamenii, vom fi trişti, lipsiţi de

bucuria vieţii, nu vom fi fericiţi, ceea ce înseamnă că nu vom găsi nici o raţiune de a trăi. Hai aşadar, împreună cu Stefan Klein, să ne cultivăm în fericire, să devenim culţi în fericire, să învăţăm să fim fericiţi.

Se pare că ceea ce au neglijat oamenii de ştiinţă este intuiţia. Ea nu are nici o legătură cu fenomenele paranormale. Ba, dimpotrivă, toţi am putea, conştient sau inconştient, să ne ferim de cei care ne vor răul şi să ne apropiem de cei care ne vor binele. Acum, că ei, oamenii de ştiinţă, au la îndemână tomografia, caută să vadă corelaţii între stările noastre – tristeţe, anxietate, speranţă, supărare, furie, bucurie, entuziasm etc. – şi corpul nostru.

Şi acum vine chimia. În capul nostru se întâmplă multe. Exprimarea senzaţiilor de plăcere sau neplăcere foloseşte mesaje neurochimice diferite. Atunci când este vorba de dorinţă, de satisfacţie, de atracţie sexuală, este vorba de dopamină, oxitocină şi beta-endorfină (ele sunt neurotransmiţători principali). Dacă este vorba despre frică, tensiune, tristeţe, este vorba despre acetilcolină şi cortizol.

Creierul nostru, cu cele două jumătăţi ale lui, se ocupă de emoţii, dar în cazul stărilor şi emoţiilor negative este mai activă jumătatea dreaptă, iar când suntem binedispuşi, bucuroşi, se activează jumătatea stângă. Am putea spune că „zâmbim cu stânga şi ne întristăm cu dreapta“. Totuşi, ne puteam controla. Dar „controlul emoţiilor, ne spune Klein, se află în contradicţie cu o anumită psihologie“.

Nu trebuie să ne eliberăm de furie, nu ne face bine, ci trebuie să o controlăm. Cine sunt cei care nu-şi controlează bine emoţiile negative? Evident, cei cu emisfera dreaptă mai activă. Cine sunt ăştia? Evident, introvertiţii, pesimiştii şi adesea suspicioşii. Toţi, luaţi la un loc, candidează la depresie. Norocoşii sunt cei la care emisfera stângă este predominantă: sunt încrezători în ei, extravertiţi şi optimişti. Deci ei văd roz mai mult, în timp ce primii văd mai mult gri sau chiar negru.

Simplist spunând, unii oameni au o tendinţă spre nefericire, alţii spre fericire, iar alţii sunt neutri. Şi asta, ne întrebăm, este ceva înnăscut? Nu putem nega rolul genelor şi nici nu putem neglija faptul că personalitatea noastră este influenţată de ele. Putem spune cu onestitate că, măcar parţial, depresiile au origine genetică. Dar mulţi susţin că creierul nostru se poate reprograma, că este posibil să corectăm determinarea genetică.

Mai avem puţin şi ajungem la chimie. Trebuie săspun că structura creierului este legată de secreţiile lui, că în creierul nostru circulă multe substanţe care ne influenţează trăirile, dar şi acţiunile şi care ne fac să vedem creierul ca un organism fluid, viu, dinamic.

Oarecum, cam de capul lui.

Personajele principale ale acestei lumi a creierului sunt mari vedete: dopamina – de ea depind voinţa, excitaţia, învăţarea, controlul –, beta-endorfina – se secretă când ceva ne face fie plăcere, fie durere –, serotonina – controlează informaţia şi fluxul ei în creier. Mai există oxitocina, care ne face să devenim mame iubitoare.

Concluzia legată de chimie este că pare aiurea ca viaţa noastră emoţională şi comportamentul nostru să fie determinate de nişte substanţe chimice. De nişte biete substanţe. Totuşi, este bine s-o ştim şi să adăugăm că formulele chimice nu sunt suficiente pentru a explica ceea ce simţim. Şi iar ajungem la cât de complexă este viaţa. Aceşti neurotransmiţători nu sunt atotputernici, ei doar intră „în slujba“ lumii din creier. Totuşi, oricum am face, ei produc reacţii chimice.

Să vedem ce face dopamina. Ea măreşte capacitatea noastră de a învăţa, fantezia, creativitatea şi dorinţa sexuală. Sigur că la Francesca şi Pierre, ca şi la marchiza de Custine creierul elibera această substanţă. Ea este molecula dorinţei. Este regina dorinţei. Dopamina ne aduce entuziasm, optimism, energie.

Dar lumea dorinţelor e mare, avem dorinţe de tot felul şi de aceea poţi fi atras sexual de cineva şi lipsit de energie. Dopamina ne face să zburdăm spre rafturile magazinelor când vrem să cumpărăm ceva şi tot ea apare când bem şi fumăm. Marele serviciu pe care ni-l face este că devenim mai atenţi la cei din jur – poate că cei care nu se îndrăgostesc uşor au probleme cu dopamina –, mai vii, mai disponibili la noi experienţe. Apaticii stau prost cu dopamina.

Şi acum voi încerca să arăt că lucruri ca „mă încearcă viaţa“, adulterul, văpăile amoroase există parcă independent de noi. Am spus „parcă“. Prin urmare, de ce am ales un partener, să spunem că-l iubim şi apoi îl înşelăm?

De ce şi de unde vine această dorinţă de schimbare, de ceva nou, de mai mult?

„Chimia, din negura timpurilor până azi şi probabil în veşnicie – îmi spune un prieten –, are mari legături cu iubirea, dar nu ca explicaţie – aşa cum îmi reproşează că am scris eu –, ci ca acţiune. Filtrele vrăjitoreşti care aduc iubirea, descântecele şi vrăjile care ori o alungă, ori o dezlănţuie, reţetele de farmece, toate acestea sunt realităţi chimice ale iubirii omeneşti. Desigur, modernismul are nevoie numai de «partea de jos», deci s-a redus la Viagra, la Cialis, *filtre d’amour*; Tristan şi Isolda nu mai sunt de actualitate, Márquez e un ramolit, Ortega y Gasset trebuie să se recicleze în chimie. Deci gândeşte-te bine, poate vorbele despre

chimie pot fi întoarse nu spre explicaţie, ci spre dorinţă, spre vrajă, chiar spre un fel de OTV al lăcomiei prin chimie, lăcomie de dragoste, mai veche decât toate dopaminele şi serotoninele care sunt anonime şi spelbe şi fără rost comparate cu dorinţa aprigă de iubire sau de răzbunare prin filtre, fierturi, licori, descântece, care duc la ceva, la un rezultat, nu la o explicaţie funcţională.“ Ce iese contează şi nu de ce.

Cu văpăi amoroase sau fără văpăi amoroase

Despre-acel Tristan Viteazul

Şi Isolda-cea-Bălaie,

Care s-au iubit năprasnic

Şi cu foc – inimi-văpaie.

Joseph Bedier (trad. Alexandru Rally)

Cu toţii ştim că unora li se întâmplă să iubească de mai multe ori în viaţă, unora li se întâmplă să aibă din când în când văpăi modeste, alţii foarte rar o mare văpaie, alţii deloc. Şi doar o viaţă avem. Cum este mai bine pentru noi ca indivizi unici, singulari?

De ce avem dorinţa de schimbare atunci când totul a fost bine la început, de ce văpăile dispar sau de ce apar când habar n-aveam că ele ne pot cuprinde deodată, ca o lovitură în moalele capului? De ce nu ne loveşte pe toţi, de ce cineva îţi cade cu tronc?

Unul dintre efectele psihologice se numeşte efectul Coolidge şi poartă numele unui preşedinte al SUA care a rămas în funcţie şase ani.

În timpul mandatului, el şi soţia lui au vizitat o fermă, dar nu în acelaşi timp. Când soţia lui, prima doamnă a Americii, a intrat într-un loc în care erau crescute găini, a observat că un cocoş călca o găină, fapt care a făcut-o să întrebe cât de activ era cocoşul din punct de vedere sexual. Cel care o însoţea şi cunoştea bine ferma i-a răspuns că cocoşul făcea asta de zece ori pe zi. În mod oarecum de neînţeles, ea i-a spus să-i comunice preşedintelui acest lucru. După scurt timp, în acelaşi loc a ajuns şi preşedintele, căruia i s-a povestit despre potenţa cocoşului. Uimit, preşedintele Coolidge a întrebat dacă cocoşul face asta cu aceeaşi găină. Răspunsul a venit repede şi sigur: „Nu, domnule preşedinte, de fiecare dată cu altă găină“. Probabil că preşedintele aştepta acest răspuns, iar după ce însoţitorul a tăcut, i-a zis: „Spuneţi-i asta doamnei Coolidge!“.

Această istorioară datează din 1923 şi până astăzi este menţionată aproape în orice referire la sexualitate: de amor, de infidelitate, de adulter, de cei care sunt afemeiaţi, dar şi de convenţii sociale, norme, ideea de exces, de adicţie etc.

Ce este, în fond, efectul Coolidge? Pur şi simplu, este dispariţia dorinţei sexuale cu acelaşi partener – indiferent dacă este femeie sau bărbat – şi este, ca realitate admisă, foarte apreciat de către biologi.

Acest efect susţine ideea că tendinţa spre infidelitate face parte din zestrea noastră evolutivă. Iată, putem spune din nou că „ne încearcă evoluţia“. Şi o putem afirma nu extrapolând la animale, ci dimpotrivă, invers, folosindu-le, văzând că nu suntem departe de ele.

Dopamina scade în cazul unui şobolan după ce acesta se obişnuieşte cu o femelă; dorinţa dispare, dar dacă pe lângă el trece o altă femelă ea creşte brusc. Şi nici vorbă despre o femelă „mai ceva“ ca aceea dinainte, ci doar pentru că este nouă. Prezenţa ei determină creierul şobolanului mascul să elibereze dopamină. Dacă i se ridică artificial nivelul dopaminei, el devine brusc un entuziast iubitor al femelei abandonate.

Atracţia necunoscutului este mare la masculi şi, prin urmare, şi la bărbaţi.

O prietenă a mea era tare necăjită pentru că aflase că soţul ei o înşală, fără să fie prea discret, cu o femeie pe care ea o văzuse şi care i se părea că nu putea fi o ameninţare. Aici greşea ea. Această femeie avea aceeaşi vârstă ca prietena mea, deci nu vârsta ar fi putut intra în joc. Nici măcar nu era frumoasă sau atractivă sau mai sexy decât amica mea. Culmea este că ea, prietena mea, era confortabil instalată în această relaţie, avea un copil, iar el nu părea tulburat de femei.

Parcă mă văd uitându-mă neputincioasă cum îşi mişca nervos capul, cu o privire plină de draci şi cu un aer de silă de viaţă. Părea că are un diagnostic pentru relaţia ei, brusc percepută ca bolnavă. Dar de unde venea boala, asta o preocupa mult. După ce mi-a spus diagnosticul, a anunţat clar cauzele imposibile: vârsta lui, aspectul fizic. Care era aşadar cauza?

Eram împreună în maşină şi ea conducea perfect băgată în priza curiozităţii, vroia o cauză cu orice preţ. O urmăream empatic, nu foarte ambalată de eveniment, privind-o. Şi la un moment dat, înaintea unei intersecţii, cu privirea aţintită înainte, a cerut expres o explicaţie, un motiv, întrebându-mă pe mine, pe soartă: „De ce?“.

I-am răspuns simplu: „Pentru că e alta!“. Nu trebuia să mai adaug că era ceva nou, că era o alta, diferită de ea. Înţelesese prea bine ce i-am spus. Între timp, lumina semaforului se făcuse verde, dar ea stătea, cu gândurile roindu-i prin cap. Din spate, cineva claxona cu disperare. Ea a pornit, şi ce credeţi? Eram şi eu surprinsă. Părea că nu mai este aşa de furioasă, pentru că ea şi iubita soţului ei nu puteau intra în vreo comparaţie, în vreo competiţie. A fi „alta“ însemna că nu era problema ei, ci a lui. Că nici acea femeie nu avea vreo vină că era diferită de ea. Asta-i viaţa!

Unii cercetători susţin că aventurierii sexuali au un raport special cu dopamina. Există un anume tip de genă, iar 30% din populaţia masculină are această „genă a promiscuităţii“, având un număr mare de femei la activ. Şi iarăşi, acest lucru pare adevărat, însă doar parţial.

Se poate face o legătură între curiozitate şi promiscuitate? Să fie curioşii atraşi de adulter? Poate că da, dacă admitem că pentru a fi mulţumiţi noi dorim noul, dar nu toţi la fel. Unii nu se schimbă pentru că nu simt nevoia de nou. În psihologie, există o tipologie conform căreia oamenii se împart în două categorii: unii caută noul (*stimuli seeking*), caută stimulare, deci stimuli noi, alţii evită noul (*stimuli avoiding*). Cei care evită noul sunt fideli, nu divorţează, nu au curaj în faţa a ceva care le cere să schimbe un aspect al vieţii lor, sunt cei care fac aceleaşi gesturi, se duc în aceleaşi locuri, nu schimbă nimic, nici măcar mobila din casă. De fapt, ei nu simt nevoia de altceva. Desigur, nevoia de nou nu este la fel la toţi cei care o au şi nici nu se manifestă în toate aspectele vieţii. Poţi să vrei altă femeie, dar nu altă maşină.

Un coleg american îmi spunea că el este un „bărbat-altcineva“, că schimbă femeile, pentru că doreşte mereu să aibă o relaţie optimă, de calitate. Nu una în care să se instaleze rutina. Tot el îmi spunea însă: „schimb femeia, dar nu şi casa“ şi „o altă iubită, aceeaşi casă“. Puţini sunt cei care fac schimbări pe toate planurile vieţii. Câţi oameni cunoaşteţi care îşi schimbă în acelaşi timp casa, partenerul sau partenera, slujba, prietenii?

Nevoia de nou este înnăscută, dar ea este foarte diferită la oameni, cantitatea de nou nu este aceeaşi la toţi.

Încă se ştie puţin, dar este sigur că cei cu un nivel redus al anumitor receptori sunt tentaţi să fie mai echilibraţi şi atunci caută pulsiuni, senzaţii tari, situaţii riscante. Am putea spune că piloţii sunt „orientaţi genetic profesional“, au nevoie de risc. La fel aventurierii, pentru că nu contează tipul de aventură, pentru că mecanismele neuropsihologice sunt aceleaşi. Parapanta, amanta, drogul etc. desigur că mobilizează şi alte aspecte, ca valorile, dar seamănă.

Noul poate fi trăit sau creat. Aventurierii se pot plasa în zona cunoaşterii, a artei, pot fi creativi.

Dorinţa, văpaia intră într-un raport straniu cu timpul. Cu alte cuvinte, cât timp tânjeşti pentru a ajunge să realizezi dorinţa? Cât ţine tânjeala? La unii ore, la alţii zile, la alţii ani, la alţii toată viaţa. E ca şi cum ai rămâne încremenit în efectul Zeigarnick, despre care am scris în *Rendez-vous cu lumea*. Am putea spune că există răbdători ai dorinţei şi nerăbdători ai dorinţei. Aici îi putem plasa pe cei atraşi de viol, şi

folosim cuvântul „viol“ dincolo de sex.

Unii se amână singuri, cu multă răbdare, atraşi de starea de aşteptare, alţii, dimpotrivă, vor să bifeze rapid dorinţa. Dorinţa neîmplinită a fost aclamată în trecut şi mulţi au aderat la această atitudine faţă de viaţă. Inversul acestei atitudini este întruchipat de Lee Miller, despre care a scris Antoaneta Taneva-Nandriş în cartea unde am povestit împreună despre femei. Lee Miller era aventurieră. A căuta veşnic este o atitudine inversă, în care plăcerea este calea către ţintă, şi nu ţinta atinsă.

Revenind la văpăi, ce putem gândi? Că unii n-au văpăi, că aşa sunt ei, că alţii au văpăi când alte văpăi – în alte aspecte ale vieţii – s-au stins, alţii, foarte rari, au văpăi în toate aspectele vieţii. Ca Lee Miller. Ea aş putea spune că era o „generalistă a văpăilor“. Dar viaţa psihică este atât de complicată şi lumea creierului la fel, foarte complicată, încât această mare orchestră în care cântă atât de multe instrumente scoate un sunet ce este produsul interacţiunii tuturor instrumentelor. Comparaţia nu este prea fericită, dar poate sugera un lucru clar: nu există nimic simplu, nu există decât realităţi, trăiri, dispoziţii care se nasc dintr-o cauzalitate complexă şi misterioasă. Chimiile nu sunt deloc simple şi nimic nu rămâne pe loc. Totul curge.

Însă substanţele acestea parcă ne îndepărtează de tot ceea ce apare ca mister în iubire. Ceva, desigur, scapă. Ceva cu totul misterios. Preferăm vrăjile, magia, tot ceea ce ne face să ne aplecăm în faţa necunoscutului, a neînţelesului. Căci cine crede, acela este lovit de iubire. Aşa s-au născut altfel de substanţe, de când e lumea şi pământul. Elixire, poţiuni, filtre, dar şi vrăji cu ierburi sau cele mai puţin poetice cu spermă, unghii, păr, toate menite să aducă iubirea.

O femeie normală: graba lui la pat, graba ei la altar

> De data aceasta ea n-a rezistat, ci s-a lăsat pe spate, spre el, şi a închis ochii. El nu s-a grăbit, încet a deschis nasturii de la bluză şi şi-a strecurat o mână în jos, pe sânii ei.
>
> David Lodge

> Nu ştiu, să mă mărit sau să-l mai aştept.
>
> Proverb românesc

O femeie normală – spun „normală“ deşi astăzi nu dă bine să folosim acest cuvânt – este o femeie care-şi doreşte stabilitate, unii spun siguranţă, care este dependentă, geloasă moderat, invidioasă, nostalgică, înclinată către detalii. Poate că pe parcursul descrierii acestor trăsături vor mai apărea şi altele.

Stabilitatea este, fără îndoială, considerată drept ceea ce-şi doreşte o femeie. Ea vrea să ştie că cineva, indiferent cum arată, chiar dacă nu se ridică la înălţimea speranţelor şi dorinţelor ei, îi este alături.

Biologii spun că stabilitatea se corelează cu proiectul matern al femeii. Ea vrea copii, şi dacă este aventurieră, dacă viaţa ei este mereu în schimbare, acest proiect adânc, întărit de societate – care aşteaptă de la ea acest lucru –, face ca lucrurile să nu ducă la o bună şi sigură maternitate. Stabilitatea aduce femeii siguranţă, acel sentiment de mulţumire că surprizele neplăcute o ocolesc. O viaţă comodă. Chiar şi în privinţa sexului femeile nu manifestă urgenţele bărbatului. Ele nu au plusiuni sexuale care să le tulbure ca pe bărbaţi şi de aceea nici nu sunt înclinate către viol. Chiar dacă în prezent, cum se spune, ele şi-au câştigat dreptul la plăcere şi pot să-şi manifeste iniţiativa în relaţiile cu bărbaţii – inclusiv în cele sexuale –, nu mai sunt considerate „rele de muscă“ sau, pur şi simplu, curve.

Bărbaţii pot sta liniştiţi, odată ce şi-au pus pirostriile pe cap. Statisticile arată că femeile înţeleg bărbaţii care nu sunt mari performeri sexuali, acceptă disfuncţiile erectile ale soţilor lor, dacă au calităţi pe care ele le apreciază mult: să fie oameni de casă, să nu umble pe coclauri, mai ales cu alţi bărbaţi, care-i pot trage spre acţiuni periculoase, ameninţând relaţia, să colaboreze la problemele domestice chiar dacă nu fac mare lucru. Adică să fie alături, să fie prezenţi, chiar dacă nu activi.

Libertatea femeilor de astăzi nu este deloc adevărată, pentru că este ca o poleială care se şterge şi sub ea apare adevărul.

Iată ce spune o femeie drept comentariu la relaţiile dintre femei şi bărbaţi: „Femeile de astăzi mint, vând minciuni când e vorba de sex, femeile nu sunt chiar ca bărbaţii. Femeile sunt mai vulnerabile fizic şi emoţional faţă de sexul ocazional, şi ele sunt aşa pentru că sunt programate prin evoluţie să fie aşa. Dacă n-ai testosteron (mai puţin de 20% dintre femei au testosteronul mare), nu prea-ţi place, nu te bucuri de sexul ocazional. Te vei simţi foarte «folosită». Bărbaţii sunt programaţi să-şi răspândească sămânţa mult şi cât mai împrăştiat. N-au nimic de pierdut. Bărbaţii – taţi promiscui – au mai mulţi copii şi astăzi. Ei sunt dominaţi de gene.

Femeile pierd putere dacă se culcă cu cineva doar ca să se amuze sau ca să treacă drept amatoare de sex sau pur şi simplu pentru că se gândesc că trebuie să cadă la pat cu cineva. Atunci se zice că bărbaţii obţin ce vor, sex, şi sunt lăsaţi să dicteze termenii relaţiei, iar femeile sunt lăsate relativ fără putere.

Corpurile şi minţile noastre nu sunt adaptate la cultura feministă modernă. Teoretic, e tare să spui că femeile sunt liberalizate, că ar câştiga aceiaşi bani ca bărbaţii, dar în practică acest lucru strică echilibrul natural al relaţiilor dintre bărbaţi şi femei. Femeile aşteaptă ca bărbaţii să le curteze, să plătească pentru ele, să le răsfeţe, în timp ce ei protestează împotriva slujbelor pe care le pot avea femeile. Dacă femeile plătesc fifty-fifty la întâlniri şi oferă sex înainte de căsătorie, spun să se simt folosite şi neapreciate. Aşa este natura. Trebuie să regândim cultura modernă şi dezordinea pe care am creat-o cu libertatea sexuală, sexul premarital, creşterea numărului divorţurilor etc. Revoluţia sexuală a dorit eliberarea femeilor, dar a zăpăcit lumea“.

Să revenim la sexualitatea feminină.

Ce ştiu unii despre femei şi ce nu ştiu ele despre ele este ceva care ar trebui să preocupe ambele sexe. Că ele, femeile, nu ştiu poate merge ca idee, ce nu ştiu ei este ceva ce ei totuşi intuiesc. Aşa ne spun specialiştii în ale sexului. Ei ne mai spun că femeile se raportează la sex şi la propria lor sexualitate diferit de bărbaţi.

Scriitorii intuiesc şi descriu bine acest lucru, mai ales când sexualitatea îi obsedează. Vorbind despre el însuşi, prins într-o scenă sexuală, Henry Miller constată că „totdeauna se petrecea o mică ciocnire de voinţe, o ciocnire între voinţa ei şi lipsa mea de voinţă“. El „nu avea chef să-i gâdile fanteziile erotice“, dar ea „părea totdeauna să spună cu trupul ei: «Nu-l poţi avea ignorându-mă pe mine»… Părea să insinueze:

«Ţi-aş da mai mult decât ţi-ar putea oferi orice altă femeie, numai dacă te-ai uita la mine, numai dacă m-ai vedea pe mine, cea adevărată». Ştia foarte bine că eu priveam dincolo de ea… că nu exista altă cale de a ajunge la mine decât trupul“.

Când am citit acest pasaj grăitor al lui Henry Miller, mi-am amintit de problema uitatului, a privirii, despre care am avut o discuţie, noi cei care eram în Maramureş să facem o cercetare de teren, despre care am scris în cartea *Prin perdea*. Discuţia s-a petrecut după ce Irina Nicolau umblase teleleu prin sat, dorind doar să afle lucruri care nu se spun când te aşezi la lucru, să ceri informaţii de la cineva, şi când relaţia cu această persoană, în cazul nostru ţăranul sau ţăranca, permite confidenţe şi dezvăluirea unor gânduri mai ascunse.

Din spusele Irinei, ea aflase de o despărţire, lucru rar în sat. Nu se divorţa, femeile şi bărbaţii poate se înstrăinau, se certau, îşi arătau nemulţumirile traiului în comun, dar nu se despărţeau. De aici vorba spusă de un ţăran că „a căsui – deci a convieţui, de la substantivul «casă» vine acest verb – înseamnă a te învrăjbi să trăieşti împreună“. Umblând prin sat, Irina a dat peste un ţăran care stătea şi bea horincă la el acasă, în curte. Se cam îmbătase şi era pus pe vorbă. Irina s-a gândit că-l poate face să spună unele lucruri care se ştiau în sat, unele zvonuri, dar care nouă, străini de acel loc, nu ni se dezvăluiau. Aşa că, tot vorbind cu el, l-a întrebat de ce a plecat de acasă nevasta unui ţăran, de ce se supărase pe el. Atunci, acel bărbat, dezlegat la limbă de horincă, i-a spus ceva de genul: „Apăi, domnucă, femeia i-a zis bărbatului ei, f…-mă, f…-mă, dară uită-te şi-n ochii mei!“. Acesta era motivul. Pricina, adică. Era, fără îndoială, un reproş. Dialogul tainic al trupurilor nu mergea cum vroia femeia şi atunci ea a trecut necazul în vorbe.

Au fost discuţii între noi atunci. Am discutat despre dialogul trupesc şi dacă el este suficient pentru ceea ce se întâmplă între o femeie şi un bărbat în patul conjugal. Nu ne jenam de profesorul Mihai Pop. Avea incredibilul talent de a anula orice adiere a vulgarităţii.

La acea vreme nu-l citisem pe Henry Miller. Mi-ar fi folosit. Dar, când am citit pasajul de mai sus, mi-am spus că face nişte observaţii atât de adânc lămuritoare: „E curios că un trup, oricât ţi-ar părea de familiar la vedere şi la atingere, poate ajunge grăitor de misterios din momentul în care simţi că deţinătorul lui a devenit alunecos sau evaziv“. Probabil acel lucru l-a simţit nevasta ţăranului care-l părăsise, nu fără a-i spune şi de ce.

Să revin însă la femei. Ele manifestă o excitaţie sexuală mai puţin intensă decât a bărbatului, la ele dorinţa sexuală este şi mai puţin

frecventă decât la bărbaţi, sunt mai puţin permisive faţă de sexul ocazional, premarital şi extramarital. Desigur că nu numai biologia contribuie la aceste diferenţe, ci şi cultura, obiceiurile, educaţia, religia, societatea, în general. Se ştie că sexualitatea femeii a fost mai controlată social decât cea a bărbatului. Pentru biologi, lucrurile sunt ferm stabilite: la femei, datorită maternităţii, care este investiţia lor majoră, sexualitatea este mai inhibată, pentru că, dacă nu ar fi, ele nu şi-ar asuma atât de mult maternitatea şi implicarea în rolul de mame.

Dacă ne referim la invidie, nimeni nu este iertat de ea. Un proverb evreiesc spune: „Când se bucură un cocoşat? Când vede pe cineva mai cocoşat ca el“. Psihologii spun că atunci când vedem pe cineva într-o stare mai mizerabilă ca a noastră, ne simţim mai bine. Totuşi, deşi putem vedea oameni într-o stare mai proastă ca a noastră, oricând putem apoi să vedem pe cineva care o duce mult mai bine ca noi. Invidia, spun mulţi, şi cred că au dreptate, este ceva ce nu poate dispărea. Ba mai mult, se spune că în programul nostru genetic există invidia, pentru că ea ne face să luptăm, să fim vii. Poate că invidia este înnăscută, dar nu suntem raţionali când trăim invidia. Această stare ne face adesea, de fapt aproape mereu, să comparăm propria noastră persoană cu cel invidiat. Ce are el în plus faţă de mine, cum este el în raport cu mine, aceste aspecte nu prea sunt luate în consideraţie. Se face doar comparaţia nudă, ca un cântar, nefiind important ce se pune pe cântar. Şi de fapt invidia se rezumă la ceva simplu: el are ce nu am eu. Nu contează ce: o casă mai frumoasă ca a mea, mai mulţi bani, o maşină mai grozavă ca a mea, o soţie mai frumoasă ca a mea etc. Cel invidiat are ceva mai ceva decât am eu, acesta este sentimentul adânc al invidiosului.

Repet ceva ce am mai scris, dar trebuie să spun că invidia este un sentiment negativ diferit de gelozie. Dacă în invidie cineva are ceva ce tu îţi doreşti, dar nu ai, în gelozie ai, dar eşti ameninţat să pierzi ceea ce ai. Gelozia este legată de iubire, indiferent de ce fel de iubire. Fie că este vorba de un frate sau o soră, fie că este vorba de iubiţi, avem de-a face cu teama că iubirea cuiva se va muta la altcineva, că pierzi o iubire. Asta face ca gelozia să sperie, să ducă la gesturi aproape de nebunie. Este, poate, adevărat că femeile sunt mai geloase decât bărbaţii, dar gelozia lor nu are intensitatea geloziei bărbaţilor, care sunt mai aproape de violenţă comparativ cu femeile. Femeile geloase controlează bărbaţii, monitorizează relaţia bărbaţilor cu exteriorul, pentru că de acolo vine ameninţarea de a nu mai fi iubite, de a nu mai fi stăpâne pe bărbat.

Astăzi se spune că cei care au o imagine de sine negativă, care

nu se simt puternici, indiferent dacă sunt femei sau bărbaţi, sunt geloşi. Dacă eşti bine, dacă te simţi bine în pielea ta, nu eşti gelos, aşa zic psihologii. Ba mai mult, cine nu este împăcat cu sine nu se împacă cu nimeni.

Cum am spus mai sus, femeile sunt înclinate către detalii şi dependente de mediul proxim, sunt interesate de cum arată interiorul casei, cum aranjează lucrurile în casă, cum decorează şi organizează „cuibul matrimonial“. Nu bărbaţii, ci femeile sunt cele care se ocupă de mediul proxim, de casă. Ele îşi târăsc bărbaţii ca să cumpere perdele, covoraşe, lucruri pentru casă. Ele sunt cele dornice de mici decoraţii, de bibelouri, de obiecte care bărbaţilor li se par inutile, dar pe care le acceptă cu supunere. Aşa cum se zice, bărbaţii „ar mânca pe un ziar cârnaţi, dacă nu ar fi femeile care să pună o faţă de masă şi tacâmuri“.

O teamă mare a femeilor: unde mi-e bărbatul?

Cocoşelul fierbe-n oală,

Bărbăţelul şade-n poală!

Ştergar pus pe perete în bucătărie

Când eram elevă aveam o prietenă, colegă de clasă, cu care mă jucam cu mare plăcere pentru că avea o curte mare, minunată pentru joacă. Cel mai mult îmi plăcea, ca multor altor copii, jocul de-a v-aţi ascunselea. Un joc care astăzi nu se mai joacă. Ea avea, aşa cum am spus, o curte mare, plină de cotloane, în curte erau acareturi, un mic hambar, o căruţă veche, nefolosită de mult. Se trăgea dintr-o familie de machedoni, negustori din tată-n fiu. Mai existau în cartier mici magazine pe care ei le păstraseră cu greu. Erau toleraţi de regim, dar după câţiva ani am văzut că dăduseră faliment sau poate fuseseră desfiinţaţi.

Odată am văzut o rudă apropiată de-a ei pe stradă. Era o femeie care fusese sigur frumoasă, încă tânără, şi o vedeam uneori cu trei copii micuţi. Dar, atunci când am văzut-o, purta nişte papuci de casă şi arăta tare şleampăt. Era singură pe stradă. Ceea ce era însă stupefiant era faptul că avea în cap un pieptene care stătea perpendicular pe păr. Evident, părul îl ţinea, dar pieptenele stătea perpendicular. I-am spus prietenei mele, iar ea mi-a răspuns lipsită de interes, aşa cum sunt copiii care nu prea dau atenţie adulţilor, fiind ocupaţi cu viaţa lor, cu joaca, că acea femeie avea probleme cu bărbatul ei. Pe el îl ştiam din vedere, era un bărbat destul de frumos, încă tânăr şi el, proprietarul unui magazin destul de mic, de modă veche, în care se vindeau var, ciment, cuie, în general, materiale de construcţii.

Timpul a trecut şi nu am mai dat atenţie acestui lucru ciudat. Uitasem acea întâmplare care mă uimise cu câţiva ani în urmă. Trecuse ceva vreme. Intrasem la facultate şi într-o seară am fost cu colegii surorii mele de la arhitectură să bem bere la o cârciumă foarte aproape de facultatea ei. Era o cârciumă ieftină, populară, plasată într-un pasaj, unde se mânca bine, multe feluri de carne, mici, ficăţei, măduvioare, rinichi...

La o masă cam zgomotoasă, cu mulţi bărbaţi, dar şi cu câteva femei, l-am văzut pe soţul acelei femei. Bărbaţii de la masă erau cam chercheliţi, cu nasturele de sub gulerul cămăşii descheiat ca să poată purta cravata desfăcută suficient pentru a se simţi mai bine, cam buhăiţi de băutură, prea lăbărţaţi pe scaune şi, bineînţeles, foarte binedispuşi. Pe masă erau multe sticle de băutură, farfurii, dezordine mare, iar printre

farfurii erau alte farfurii, mai mici, cu alune americane. Cei de la masă le mâncaseră fără să mai pună cojile pe farfurii şi masa arăta groaznic.

Privind masa, te frapau cojile de alune şi petele de vin roşu lăsate de pahare sau de sticle. La masă erau şi vreo trei femei. Cam grăsuţe, cam trecute, cam lăbărţate şi ele, foarte familiare cu bărbaţii, rujate prost, cu unghii a căror ojă abia putea acoperi mizeria de sub ele, cu degete pe cât de muncite, pe atât de umflate, asupra cărora atrăgeau atenţia nişte inele urâte, banale, pompoase. Părul le era cam ciufulit, prost vopsit, iar hainele se vroiau elegante, dar nu erau. Totul, atât la ei, cât şi la ele, arăta uzură şi vulgaritate. La un moment dat, din cauza zgomotului şi a râsetelor pline de chef care se auzeau de la acea masă, m-am întors şi mi-am aruncat privirea spre soţul acelei femei. Căci el era eroul. Una dintre femei, cea care stătea alături de el, se ridicase în picioare şi-l stropea pe cap şi pe faţă cu un sifon. Nu-i era uşor. Scaunul ei era aproape de masă şi, din cauza burţii şi a unei instabilităţi fireşti pentru cât băuse, nu se ţinea prea bine pe picioare ca să mânuiască lejer sticla cu sifon. Această sticlă este groasă, grea. Toţi râdeau spasmodic. Se distrau, iar el, cu un râs tâmp şi obosit, îşi ştergea faţa şi părul cu mâna. Era puţin încurcat pentru că se vedea că i-ar fi fost greu să se opună, să evite joaca femeii. Se lăsa dus de valul plăcerii generale a mesenilor.

Atunci m-am gândit la soţia lui şi am înţeles de ce umbla cu pieptenele perpendicular pe cap.

Mi-am adus aminte de ea şi când discutam cu un prieten despre tendinţa femeilor de a controla bărbaţii, de a-i urmări pe unde stau în afara casei, cu cine umblă; el mi-a spus un banc pe care, fiind bărbat, părea că-l înţelege, că-l simte mai bine ca mine. Un bărbat fusese ameninţat de soţia sau concubina lui că nu-i mai acceptă ieşirile cu prietenii la cârciumă. La o bere, cum spunea el, cu băieţii. Ameninţările erau însoţite de promisiunea că atunci când va ajunge acasă va găsi tot ce găsea la cârciumă, adică băutură şi mâncare. La sfârşitul orelor de muncă, prietenii plini de entuziasm au avut surpriza să audă că el pleacă acasă. Nu vroia să arate că este „sub papucul soţiei“, aşa că nu a afişat o mutră posomorâtă. Ei l-au tachinat totuşi, au cam râs de el, dar el s-a ţinut tare şi s-a dus acasă. Acolo, femeia îl aştepta pregătită şi l-a întrebat ce să-i dea. El a spus morocănos: ceva, aperitiv. Şi ea i-a adus caşcaval cu puţin piper pe el, măsline şi o ţuică. Poate şi icre. Apoi, încă o ţuică. El continua să fie prost dispus. Ea l-a întrebat apoi ce vrea să mănânce şi el, cu aceeaşi mutră posomorâtă, i-a spus să-i dea o friptură cu cartofi prăjiţi şi un Merlot. Ea a adus imediat mâncarea şi băutura. Doar era

pregătită. El a mâncat cu poftă, a băut vinul şi i-a mai cerut vin. Ea a mai desfăcut o sticlă şi el a băut, parcă, parcă mai binedispus. La un moment dat, a privit-o şi i-a spus cu oarecare indulgenţă: „Stai şi tu aici şi bea ceva“. Ea, cu un ochi spre bucătărie şi unul spre el, a încuviinţat şi s-a aşezat discret pe marginea scaunului, ca la gară. Preocuparea ei era nu să bea, ci să-i satisfacă dorinţele. Au băut puţin împreună şi el chiar s-a binedispus. Atunci, privind-o cu şi mai multă îngăduinţă şi chiar cu puţină recunoştinţă, i-a spus: „Auzi, dragă, când am fost eu în Madagascar…“, dar n-a apucat să termine ce vroia să spună, că ea a sărit şi l-a întrerupt: „Dar tu n-ai fost niciodată în Madagascar!“. Atunci el i-a aruncat o privire plină de ură şi, după ce a tras o înjurătură cu mult năduf, a adăugat: „De-aia nu-mi place să beau acasă!“.

Probabil că soţul femeii cu pieptenele perpendicular pe cap era un astfel de bărbat. Probabil că el se plângea prietenilor că ea „nu-l înţelege“. Şi probabil că, atunci când ai trei copiii şi n-ai unde să te duci, îţi laşi soţul să le spună prietenilor cum a fost în Madagascar.

Cineva i-a luat un interviu Monicăi Bârlădeanu cu ocazia filmului *Francesca*, în care jucase rolul principal, şi, evident, i-a dat târcoale pentru a afla câte ceva despre viaţa ei privată. Nu a obţinut mare lucru, ceea ce e meritoriu pentru actriţă, având în vedere exhibiţionismul care se poartă astăzi, dar, printre altele, aceasta i-a spus în legătură cu iubirea şi cu relaţiile dintre femei şi bărbaţi: „Cred că lipsa de libertate produce, în timp, o reacţie de respingere. Asta e sursa multor probleme şi vine din propria ta nesiguranţă. Nu cred că dacă îi tai întâlnirile cu prietenii rezolvi ceva“. Este un răspuns pe care actriţa îl dă referitor la frica femeilor de viaţa socială a bărbaţilor în absenţa lor, pentru că dacă ei se duc undeva, îi pasc două pericole care pentru ele devin mari ameninţări: bărbaţii îi vor învăţa lucruri rele, iar femeile îi vor agăţa.

Când iubim? Şi ce zic alţii?

> Totul este magie în raportul dintre bărbat şi femeie.
>
> Paul Valéry

> Timpul e taina miracolelor.
>
> Hariri din Basra

Lumea relaţiilor este mult mai mare decât cea a oamenilor, a femeilor şi bărbaţilor, luaţi împreună. Pur şi simplu pentru că, dincolo de relaţia cu sine – tare confuză sau poate inexistentă la unii –, un om este prins într-o plasă de relaţii. Indiferent dacă sunt de iubire, de diferite iubiri, de prietenie, de sânge. Dacă ne referim la iubirea dintre două persoane, la iubirea care conţine şi componenta sexuală, cred că există un procent foarte mic de femei şi bărbaţi care au în cursul vieţii o singură relaţie, o singură iubire.

Societatea în care trăim ordonează relaţiile dintre oameni, ea şi religia sancţionează încălcarea unor reguli, chiar dacă acestea nu sunt la fel de drastice peste tot.

Psihologii vorbesc de teme ale vieţii, considerând că adolescenţa şi tinereţea sunt etape marcate de tema eroticului. Copiii şi adulţii sunt exceptaţi fie pentru că nu sunt încă dezvoltaţi, fie pentru că eroticul în formă stabilă este deja realizat şi exclude stări ca aceea de îndrăgostire sau de altă iubire. Primii să-şi vadă de şcoală, ceilalţi să-şi vadă de meserie, de familie şi de propriii copii.

Îndrăgostirea este o temă a tinereţii şi cel mult a maturităţii timpurii. Ea nu se confundă cu iubirea, dar uneori, ni se spune, se transformă în iubire. Conformismul social ne învaţă că tinerii se îndrăgostesc, dar adulţii se iubesc.

Permisivitatea faţă de iubire a tinerilor se încheie odată ce s-a făcut alegerea partenerului de viaţă. „Casa de piatră“ este de piatră. Piatra e tare şi nu se sparge. Petrecerile burlacilor, care mai există şi astăzi, buchetele mireselor aruncate de pe treptele bisericii, atât de jinduite de prietenele nemăritate, nu sunt decât luări de adio sau înmormântarea libertăţii de a alege. În fond, alegerea este limitarea posibilităţilor. Ea se confundă cu alegerea unei singure persoane, fie că va fi mire sau mireasă.

Printr-o conspiraţie generală, suntem învăţaţi să amendăm sau să

sancţionăm îndrăzneala de a te îndrăgosti şi iubi după cei ai depăşit o anumită vârstă. Pare chiar indecent să vezi bărbaţi sau femei căzute în starea de graţie a îndrăgostirii pe care toţi o ştiu printr-o convenţie cvasiunanimă. Toţi vorbesc despre fluturi în stomac, despre palpitaţii şi despre năuceala „nefirească“ a îndrăgostiţilor care este permisă, înţeleasă la tineri, dar privită critic şi cu gură rea la cei vârstnici. Poate de aceea maturii şi vârstnicii loviţi de asemenea trăiri aleg discreţia, tainicul şi ascunzişurile. „Ce i-a apucat?“, îşi zic cei care le află secretul.

Există, se spune, o discriminare a celor vârstnici de către societate, fie că e vorba de profesie sau ocupaţie – cine a văzut o stewardesă, ca să zicem aşa, la menopauză sau top-modele netinere în showbiz? –, fie că e vorba de sex. Filmele ne arată că îndrăgostirea şi iubirea năvalnică nu-i lovesc decât pe cei tineri, iar scenele de sex sunt ca nişte reclame cu fete „fierbinţi“. Ar fi putut avea succes *Sex and the City* cu femei de 60 de ani?

Dar care este vârsta la care o femeie sau un bărbat este vârstnic şi de ce odată cu trecerea anilor nu ţi se mai permite să fii perceput ca apt de amor? Până la urmă, cu toţii ştim că eticheta este pusă din exterior, dar că presiunea exteriorului face ca fiecare dintre noi să se simtă aşa cum este etichetat. Ce se vede? Se vede fizicul şi el dictează, pentru că este asociat cu anii.

Preocuparea pentru frumuseţe şi aspectul fizic a oamenilor maturi şi vârstnici este şi ea sancţionată. Femeile cu copii nu se mai gătesc, nu mai simt că au dreptul să fie atractive, iar la ţară, în mediul rural, obişnuiau să-şi pună haine închise la culoare şi batic negru pe cap. Orice preocupare sexuală era şi ea amendată. Era o ruşine. Copiii nu acceptau ca părinţii văduvi să-şi refacă viaţa, iar dacă o femeie rămânea însărcinată când avea deja copii mari, atât ea, cât şi copiii erau priviţi cu oprobriu. Expresia „ce te găteşti, când te caută moartea pe-acasă?“ intră şi ea în acest şir de sancţiuni în care se sugerează că fizicul, deci şi sexul, este nepermis odată ce nu mai eşti foarte tânăr.

Pentru a aduce realitatea corporală la nivelul convenţiilor, modernitatea pune în acord, cu ajutorul tehnologiilor avansate, mintea sau sufletul fără vârstă cu corpul remodelat. Un acord între cum te simţi şi cum arăţi.

Astăzi, pare că este mai uşor să-ţi „confecţionezi“ un corp tânăr decât să-ţi întinereşti mintea. Dacă ai bani o faci, dar chiar dacă ai bani întinerirea minţii nu prea poate fi realizată. Celulita o poţi rezolva, dar depresia ba.

De ce? În primul rând, pentru că presiunea socială te obligă să

intri în categorii cu grade de vârstă. În *Sex and the City* era o scenă în care o femeie matură bine îi reproşa unei tinere bine care se unduia pe lângă un bărbat matur bine că a depăşit o frontieră intrând în categoria ei de vârstă şi că deci comportamentul ei era imoral, neetic. Dar şi pentru că, în al doilea rând, există invidie şi răutate. Invidie de la ambele sexe, răutate de la sexul căruia îi aparţii. Când eşti îndrăgostit se zice că se vede de la o poştă. Radiezi. Eşti viu. Dacă eşti căsătorit şi eşti matur, ţi se spune printr-o şuşoteală discretă şi evident curioasă: „ai un amant?“ sau „ai o amantă?“ sau „arăţi bine!“. Pentru că cei îndrăgostiţi nu numai că radiază o stare de bine, chiar de fericire, dar sunt şi mai îngrijiţi, mai atenţi la cum arată, mai interesaţi să placă.

Invidia este mare şi este cu atât mai mare cu cât îndrăgostirea şi iubirea par mai imposibile şi nepermise. Cum să te mai îndrăgosteşti la 40 de ani sau la 50 de ani sau la 60 de ani? Doar ai alte griji, eşti uzat, eşti deja instalat într-un univers al relaţiilor monotone, congelate. Nimeni nu te felicită, nimeni nu-ţi spune „mă bucur pentru tine“. Toţi te invidiază, doritori să nu ieşi din regimentul cenuşiu al banalităţii din care ei fac parte, dorindu-şi de fapt strălucirile trecutului plin de viaţă, dar ştiind că nu-l mai pot avea.

Psihologul neputincios: comunicarea imposibilă

> Trebuie să învăţăm să nu credem în gândirea noastră pentru că ea este gândirea noastră.
>
> Paul Valéry

Sunt psihologi care consideră că pentru a avea un bun raport cu un pacient trebuie să aveţi un fond comun de înţelegere a vieţii, de valori. După această „alfabetizare“ – care fie există, fie se formează –, influenţa, negocierea ideilor, asimilarea unui alt punct de vedere pot avea loc. Dacă acest lucru nu se petrece, totul este inutil.

Uneori nu realizezi asta şi te încăpăţânezi să continui discuţia fără să accepţi că celălalt este absolut orb la ceea ce vezi tu.

Mi s-a întâmplat să cunosc un bărbat care se afla în această situaţie, dar eu nu vroiam cu nici un preţ să-l abandonez doar minţii lui. Dorind mult să-l aduc în mintea mea nu ca minte a mea, ci ca altă minte. Să-i ofer o altă percepţie asupra gesturilor lui cotidiene. Era un bărbat foarte prezentabil, cu o bună situaţie socială şi lejer în lumea banilor. Fusese crescut de mamă până la şcoala primară, apoi, după despărţirea părinţilor, a fost luat de tată şi crescut în alt oraş, un oraş important din Ardeal. Mama rămăsese în Bucureşti. Avea slujbă, avea viaţa ei şi poate nu uita că are un copil, dar acest lucru nu o făcea să fie foarte aproape de el. La terminarea liceului, el a venit în Bucureşti pentru a merge la facultate şi, evident, a locuit cu mama lui. După o relaţie iniţial slabă cu mama, probabil din cauza unor dorinţe adânci, a unor frustrări, tânărul a devenit teribil de ataşat de mama lui. Ambii îşi doreau foarte mult prezenţa celuilalt. Păreau că îşi ajung unul altuia şi viaţa era minunată. El a terminat facultatea, a rămas în Bucureşti să lucreze, a continuat să locuiască cu ea un timp şi apoi s-au mutat. Locuiau în două garsoniere la mică distanţă unul de altul. Erau însă zilnic împreună, în funcţie de slujba lui care dura opt ore, dar care după scurt timp a devenit nenormată, fără un program strict ca prezenţă. El devenise într-un fel soţul ei. Erau un cuplu. El aproviziona casa, el se ocupa de administrarea vieţii, îi dădea telefon de oriunde era ca doar să schimbe câteva cuvinte, ca şi cum depărtarea i-ar fi speriat. El ştia prea bine ce lipseşte din casă, se descurca minunat în ciuda acutei lipse de alimente din comunismul tardiv, avea relaţii, ştia să zâmbească vânzătoarelor disperate de singurătate, acelor vânzătoare venite din provincie sau de la ţară care după slujbă se simţeau singure pe lume, naufragiate într-un apartament

de bloc, cu vecini necunoscuţi. Adesea stând cu chirie. El exploata acest simţământ nedând speranţe, dar alinându-le frustrarea. Apărea cu nescafé, cu banane, cu bomboane cubaneze, cu orice se găsea greu şi probabil că mama lui se simţea mândră că liftul blocului de garsoniere în care locuia era mereu deschis sau chemat de fiul atât de iubitor.

Desigur că ea privea cu un umor bine gândit, prea bine dozat, eventualele cuceriri erotice ale lui. Le tolera, ca o regină semeaţă, dar înţelegătoare. I se păreau glume. În fond, aşa-s băieţii, mai zăpăciţi, mai atraşi de fete sau de femei, dar totul este o joacă.

La un moment dat el s-a simţit fascinat de mintea unei femei mai în vârstă decât el şi atras de fizicul ei agreabil. Era şi deşteaptă, şi frumoasă. Mama nu s-a speriat. Era stăpână pe situaţie. Nimeni nu i-l putea lua, iar dacă el lipsea era ca şi cum se dusese la piaţă să ia mărar, sau peşte, sau orice altceva.

Pleca uneori în străinătate, dar fără nici un sentiment de jenă sau de ridicol aducea cadouri atât femeii pe care spunea că o iubeşte, cât şi mamei. Aceleaşi cadouri. Rujuri, de pildă. Unul mamei, unul ei. Un parfum sau cosmetice. Şi ei, şi mamei. Totul era în dublu exemplar. Dar mamei i se cuveneau adesea cadouri intime, după mulţi nepermise pentru o mamă. Dar nu era cazul ei, al acelei femei. De ce? De ce părea aiurea ce-i aducea mamei? Pentru că mama e mamă, este poate într-o oarecare măsură, foarte mică, şi femeie, dar este mamă. Prin urmare, părea straniu faptul că el povestea cu multe detalii cum îi cumpăra din străinătate sutiene sau chiloţi, vorbind nemăsurat şi inutil de mult despre mărime şi model, dând detalii, în timp ce ea zâmbea detaşată, dar de fapt foarte atentă, măgulită ca femeie, nu ca mamă.

Femeia pe care el spunea că o iubeşte se simţea tolerată, acceptată cu mare indulgenţă de mamă. Deşi nu se spunea nimic, atunci când erau toţi trei ea se simţea absolut, dar absolut în plus.

Această senzaţie a ei a luat o formă clară, devenind o certitudine, atunci când au plecat împreună într-o excursie, undeva la munte. Aşezată în faţă, lângă el, ea, mama, se instalase cu siguranţa celei care îi era parteneră de drum, de vacanţă – scurtă chiar –, de viaţă, de orice. Femeia stătea în spate, separată spaţial de el, dar şi de ea. Ca după un gard. Cei doi, mama şi fiul, erau tare fericiţi, veseli, vorbeau despre peisaj, despre drum, despre maşinile care circulau, despre vreme. El părea că nu realizează – şi de ce ar fi făcut-o? – că amândoi stăteau cu spatele la ea, că nu o includeau deloc în discuţia lor, ca şi când ar fi fost surdă. Mama îl întreba mereu dacă-i este foame, dacă vrea apă. Organizase între ei un mic spaţiu în care pusese tot ce era necesar pentru

drum. Sandvişuri în punguţe, sticle cu apă, cu ceai, cu cafea, şerveţele. Ca o bună nevastă. Ca o bună gospodină. Grijulie.

În pauzele de pe drum, mama se plângea că i-a înţepenit gâtul sau că vrea să-şi mişte picioarele. El, rapid, îşi plimba mâinile pe ceafa mamei, pe spatele ei, cu o plăcere şi o bunăvoinţă exagerate. Cu grijă, atent la efectele mişcărilor lui. Era loial, era „sclavul“ mamei, fără îndoială.

Dacă ea era plictisită seara, acasă, se ducea la frigider, de unde scotea ceva de mâncare, bunătăţi aduse de el şi băutură, şi se aşezau la masă, se uitau la televizor, nu ştiu ce vorbeau, banalităţi probabil, dar el, toropit de plăcere, nu se mai ducea acasă la el, la doar câteva sute de metri distanţă, se culca alături de mama lui, într-un pat mare. Ea glumea, părea că-l ceartă, dar era doar un joc. Un ritual.

Timpul a trecut şi femeia s-a convins că ceva nu este în regulă. Ceva greu de exprimat, dar ceva sigur. Când venea la ea, înainte de a discuta orice, îi telefona mamei, plin de voie bună şi bucuros să-i audă vocea. Probabil că pentru mama lui faptul că era în altă parte, nu lângă ea, nu conta. Era ca şi cum de acolo, din neant, de unde era, ea vorbea cu el, dar îi spunea celui sau celei cu care era el: „Eu sunt cu el, el este cu mine indiferent unde este“. După telefon, ceva îl chema, îl făcea să nu stea locului, pleca să-i ducă ceva, să ia ceva, şi iar pleca, şi iar venea, şi tot aşa, până când femeia a considerat că relaţia lor este imposibil de obositoare. Mai simţea şi că el nu este conştient de relaţia ciudată cu mama lui, că nu realiza că ea e mereu cu el chiar dacă era absentă fizic.

Fără regrete şi amintind diferenţa de vârstă dintre ei, deloc dramatică de altfel, femeia i-a spus că trebuie să se gândească ce planuri de viaţă are el, fără a se implica însă. Culmea, el a spus că ar dori să se căsătorească şi că exista o fată tânără... Mult mai tânără ca el, frumoasă, de familie bună, nomenclaturistă, cu casă, cu bani, doctoriţă. Singură la părinţi. Voia să se însoare cu ea, mai ales că fata avea nevoie de buletin de Bucureşti. El avea. Avea şi bani şi şi-a cumpărat un apartament în centru, pe care l-a mobilat bine, cu un birou somptuos şi un living pe măsura unui om ajuns. Despărţirea de femeia pe care spusese c-o iubeşte a fost uşoară. Ea nu i-a dat nici un motiv să-şi facă griji şi nici nu cred că dorea să înţeleagă prea bine situaţia lui.

Nunta a avut loc cu mare fast, cu mare cheltuială şi probabil cu mari speranţe pentru „o casă de piatră“.

După un timp, el vine s-o viziteze pe femeia pe care spusese c-o iubeşte. Ca la un prieten. Era necăjit. I-a mărturisit că după nuntă, la noua lui casă, erau peste tot cadouri, flori, că era obosit şi s-a dus la

mama lui să se culce. A urmat o perioadă în care el şi proaspăta lui soţie se adaptau la noua lor locuinţă, se aşezau în pat la distanţă ca să doarmă bine. Oare de ce ea dormea într-un trening subţire? Oare de ce nu se apropia de el?

După o lună au divorţat. Ea avea buletin de Bucureşti şi s-a mutat într-o casă care era deja a ei înainte de nuntă. Detalii nu s-au spus.

Ritualul lui de viaţă a fost reluat. Doar cu mama, bineînţeles. Într-o seară a venit la mine – eu cunoscând bine situaţia lui şi analizând-o curioasă, mărturisesc –, să vorbim de una, de alta, despre viaţa lui. Până spre ora patru dimineaţa am făcut un tur de forţă, încercând din toate puterile să-l ajut să înţeleagă că relaţia cu mama sa nu era normală, că avea componente „nepermise“, nesănătoase, negândite de el. I-am spus că atunci când eşti un bărbat de 35-36 de ani nu-i pui mâinile pe piept mamei ca să ţii minte măsura sutienului pe care vrei să i-l cumperi şi nici nu cumperi sutien pentru ea, că nu te culci cu mama, iar dacă te culci, acea apropiere, acea proximitate periculoasă, vinovată, fără să te gândeşti la vină, te poate face să transferi interdicţia apropierii excesive, a atingerii corporale de o altă femeie. Pentru că mama este femeie, are forme de care te lipeşti fără să-ţi dai seama în timpul somnului. Că este necesar să se păstreze o distanţă fizică care trebuie să crească pe măsură ce fiul creşte şi devine bărbat, că el a amestecat planurile, că are o imaturitate emoţională, că nu s-a maturizat, că ambiguitatea creează dedesubturi gri.

Totul, toată pledoaria mea, tot demersul meu, chiar psihanalitic, toate explicaţiile, asocierile, dar şi diferenţele între dorit, permis, tolerat, interzis şi inversul lor nu le înţelege sau nu poate să le înţeleagă.

Totul a fost deci inutil. Parcă vorbeam o limbă străină. Obosită, am tăcut, iar el, care a tăcut mult, mi-a spus doar patru cuvinte: „Ai ceva cu mama!“.

Gândul mi s-a dus la femeia pe care el spunea c-o iubeşte, la retragerea ei înţeleaptă şi deloc regretată.

Am aflat, mai târziu, că s-a căsătorit cu o femeie mult mai vârstnică decât el, cu două fete mari. Nu mai ţin minte dacă acest lucru s-a petrecut cât timp trăia mama lui. Probabil că da. Nici nu mai contează. Ştiu sigur că, uneori, comunicarea este imposibilă. Cu totul imposibilă. Sau poate că are loc mult prea târziu.

Mi-am spus că poate este un tip puternic, din categoria celor care nu se lasă impresionaţi de subtilităţi şi nici nu prea se dau în vânt după gândul de a se simţi vinovaţi, care nu sunt mişcaţi de ideea de vină, care sunt narcisişti, şi el era, care-şi arogă drepturi cu insistenţa şi

încăpăţânarea copiilor. Era, fără îndoială, autosuficient, se simţea un tip complet şi de aceea era impermeabil la orice idee care-i destabiliza siguranţa. Dar, oricum, adesea îţi vine să-ţi spui că trebuie să pui o etichetă pe un raft. Şi el era un raft cu lucruri în el. Nu m-am simţit deloc mişcată de reacţia lui, m-am gândit la confortul meu mintal şi, liniştită, i-am pus eticheta. E un prost, pur şi simplu! Aşa ca în simpatica întâmplare spusă de o prietenă care se afla în Anglia, într-un campus. La masa de seară a văzut o colegă englezoaică; aceasta mânca de ceva vreme doar cremă de legume. Atât. Ca să fie drăguţă, a întrebat-o dacă ţine dietă. Englezoaica a auzit întrebarea, a înghiţit ceea ce luase cu lingura din farfurie şi foarte calmă, extrem de calmă, i-a răspuns: „Nu, nu sunt decât săracă!“. Deci mânca ieftin şi puţin. Cu acelaşi calm, eu mi-am spus mie: „E doar prost!“.

M-am liniştit. La urma urmei, n-am simţit o insatisfacţie, pentru că m-am gândit la ce te face să fii un bun psiholog, un bun psihanalist. Cu ce ai de-a face? Cu probleme inexplicabile – e atât de greu să umbli în lumea cauzelor! – şi cu tentaţia tuturor de a fi curioşi în legătură cu viaţa lor interioară. Cu ceea ce este în mintea lor sau, mai bine zis, în cotloanele minţii lor sau în dedesubturile ei. Şi cine ar putea să nu recunoască sau să nege că psihanaliza este dificilă? Toţi recunosc că vor o schimbare, că prin vorbit se întâmplă ceva şi că acel ceva are de-a face cu o schimbare în felul în care ei au trăit mult timp, adesea ani de zile. Nu totdeauna îţi iese, nimeni nu garantează că de la tine pleacă un om schimbat şi nici nu se poate. Există riscul încăpăţânării, există oameni sugestibili, dar şi oameni care stau fixaţi în propriile lor stereotipuri.

Mi-aduc aminte că un coleg a făcut un test de personalitate cu nişte militari. Printre altele – şi poate faptul cel mai uşor de interpretat –, din răspunsurile celor care făceau testul reieşea dacă sunt introvertiţi, extravertiţi, dacă se apropie de forme mai accentuate de autism, fără a duce însă cu gândul la patologii.

Militarii nu prea au acces la subtilităţi. Sunt construiţi din linii drepte. Nu trebuia să discute cu ei rezultatele testului, dar un tip, cam prea insistent şi promiţând înţelegerea psihicului uman, a cerut să i se spună cum este. Erau apropiaţi ca vârstă, deci exista un fel de familiaritate posibilă între ei, mai ales că testul era facultativ.

Colegul meu a început cu acest factor, de introversiune-extraversiune. I-a spus că nu prea e comunicativ, că nu este foarte atras de oameni şi nici dornic să comunice, i-a spus cum putea el să-i explice unui profan cam ce este un tip introvertit. Militarul l-a ascultat cu atenţie, era tare curios să i se spună ce fel de tip este, şi după ce colegul

meu a terminat de vorbit, fără a lăsa să se înţeleagă că este bine să fii într-un anume fel, militarul l-a privit stupefiat, nemulţumit chiar, şi i-a spus cu o iritare controlată că el nu este deloc astfel, că nu e nimic adevărat din ce i s-a spus şi a încheiat cam aşa: „Vezi-ţi, dragă, de treabă! Eu nu sunt deloc aşa, eu sunt un tip simpatic!“.

Iubiri „îngheţate“ şi iubiri vinovate

> Jur – pe propria viaţă şi pe dragostea mea faţă de aceasta – că nici nu voi trăi vreodată de dragul cuiva, nici nu voi cere altcuiva să trăiască de dragul meu.
>
> Ayn Rand

Se întâmplă uneori ca o întâmplare nefericită, dramatică să schimbe relaţia celor care se iubesc. Este ca atunci când cineva aruncă cu apă clocotită pe o plantă care creşte bine, în felul ei, şi care se usucă. Sau când vine un ger năprasnic şi planta îngheaţă.

Senzaţia asta am avut-o când am văzut un film recent al regizorului Andrzej Wajda şi când mi-am adus aminte că am întâlnit situaţii despre care nu ştii ce să crezi. Nu poţi decât să te bucuri că nu ai păţit aşa ceva. O apă clocotită sau un ger năprasnic.

În viaţa unui cuplu, în viaţa unui bărbat şi a unei femei care se iubeau, care trăiau fericiţi, iubindu-şi cei doi fii, pe care îi crescuseră cu grijă, cu dragoste şi cu bucurie, fără necazuri, apare nenorocirea. Cei doi fii, foarte tineri, mor în război. Nenorocirea nu i-a apropiat, nu i-a făcut să plângă împreună – deşi se întâmplă, cum voi arăta, şi acest lucru –, nu i-a unit aşa cum lipeşti două bucăţi de lemn, sau de porţelan, sau de orice cu lipici. Dimpotrivă. Nenorocirea a lucrat asupra cuplului ca şi cum s-a spart un vas şi spargerea a făcut ca două cioburi mari să se depărteze, să se aşeze pe podea la distanţă mare unul de altul.

Bărbatul a strâns din dinţi, se împietrise, s-a apucat să muncească fără oprire. Muncea, mânca, dormea. Asta făcea. Ca un robot, ca un mecanism care funcţionează continuu. Era doctor. Soţia lui, rămasă fără cei care-i umpleau viaţa şi-i dădeau un ritm cu care se obişnuise, dar care-i şi plăcea atât de mult, a devenit secretara soţului, îl urma contabilizând cu înţelegere ocupaţia lui. Nu mai vorbeau decât despre orele lui de consultaţie, despre planificarea pacienţilor, dar nu despre ce făcea el sau despre pacienţi. Aveau o cameră mereu încuiată. Cea a fiilor. O cameră de băieţi apropiaţi ca vârstă. Era mereu încuiată şi nici femeia care făcea curăţenie nu intra acolo.

Seara mâncau absenţi. Era un ritual rece, nu vorbeau. Se purtau foarte atent, dar parcă cu gândul în altă parte. Adesea ea se ducea să se culce, se scuza, era obosită. El rămânea singur, nici nu mânca mare lucru, se ducea să se culce. Fiecare în camera lui. Se sărutau pe obraz şi-şi urau „noapte bună“.

Într-o seară, ea a simţit că vrea să intre în camera băieţilor. El n-a oprit-o. A urmat-o, rugând-o să plece pentru că-i va face rău, o va întrista. Ea i-a aruncat o privire rea şi l-a întrebat dacă nu-i este ruşine că trăieşte. El a tăcut. Ea a încuiat camera. L-a sărutat şi i-a spus noapte bună, a pus mâna pe clanţa uşii de la camera ei, a rămas o clipă, s-a întors şi şi-a pus capul pe umărul lui. El a îmbrăţişat-o şi a urmat-o în camera ei. Sigur, ea era atât de devastată de durere, încât vroia să se cuibărească la pieptul cuiva. Nu părea s-o facă des. Trăiau o iubire „îngheţată“. Fiecare era singur. Durerea absenţei băieţilor i-a întors spre ei. El era singur cu el şi durerea lui. Ea era singură cu ea şi durerea ei. Erau atât de absorbiţi de pustiul lor, încât nu mai încăpea nimeni.

Oamenii simt când cineva trece printr-o asemenea nenorocire şi aşa se nasc legende.

Adesea, gândurile legate de o întâmplare fug către o întâmplare asemănătoare. Este vorba despre un loc comun, ceva ce ştii – fie că ai aflat, fie că ai trăit ceva similar. Când eram copil, în clasa a patra, am avut o învăţătoare extraordinar de devotată profesiei. Ne chinuia, fiind pe cât de aspră, pe atât de înţelegătoare cu copiii, să învăţăm să scriem corect. N-am să uit extemporalele pe care le dădeam, în care ni se cerea să scriem după dictare. De pildă, „n-ai mai cântat din mai din nai“. Unii copii scriau greşit „nai“, încurcându-se unde să pună liniuţa, deşi ştiau că nai este un instrument muzical. Făcea mici piese de teatru în care jucam roluri de animale, mai ales din pădure. Odată am jucat o piesă în care unei fetiţe, care nu părea prea talentată, i se cerea, ea fiind costumată în urs, să facă pe fotograful. Ursul era fotograf.

Dar nu despre învăţătoare mi-am adus aminte, ci despre fetiţa care era un urs fotograf. Era o fetiţă puţin cam grăsuţă, cu un păr castaniu-închis şi ochi mari, căprui. Avea totdeauna uniforma foarte curată şi foarte frumos călcată. Poate că nu mi-ar fi rămas în memorie dacă nu aş fi întâlnit-o, mai târziu, la liceu, ca eroină a unei drame.

Nu învăţa în aceeaşi clasă cu mine, dar, bineînţeles, ne ştiam de mici şi ne vedeam pe culoare, în curte. Învăţam la liceul „Gh. Lazăr“, un liceu foarte bun. Liceul avea o curte interioară mare, cimentată, unde ieşeam în pauze. O parte a curţii era la subsol şi acolo erau săli de sport. Ea învăţa într-o clasă la ultimul etaj, iar geamurile clasei ei dădeau spre acest subsol.

S-a întâmplat, într-o zi, o nenorocire. Luase o notă de patru la matematică şi, deşi era supărată, nu s-a plâns, ci a rămas îmbrăcată cu costumul de sport pe sub uniformă şi s-a aruncat de la etaj pe geam, într-o pauză. Toată şcoala a aflat, toţi eram înmărmuriţi de gestul ei. O

vreme, colegele ei au pus pe partea de bancă unde stătea ea un bucheţel cu flori. Era primăvară. Puneau ghiocei la început şi apoi brebenei. Şi acum am în minte acei brebenei galbeni. Se duceau multe fete, din alte clase, să vadă banca celei care făcuse un asemenea gest.

După aproximativ o lună de la moartea ei, directoarea s-a dus în clasa respectivă şi le-a cerut fetelor să nu mai pună flori pe bancă. Trebuia, spunea ea, ca ele să se întoarcă la viaţă, să înţeleagă că viaţa merge înainte, că vederea florilor le va face să se gândească la acea nenorocire. Nu e bine, susţinea ea.

Se aflase, şi acest zvon circula, cum că părinţii fetei au păstrat camera ei aşa cum o lăsase ea, ca pe o cameră locuită mereu. Cu haine lăsate în grabă, poate aruncate pe scaun sau pe pat, cu caiete pe o măsuţă sau pe un birou unde îşi făcea lecţiile. Ca şi când ea, acea fată, se întorcea de la şcoală acasă, ocupându-şi spaţiul ei, probabil ordonat de mama, trăind. Iată deci că păstrarea camerei, aşa cum o făceau aceşti părinţi sau părinţii celor doi fii morţi în război, este un loc comun. Este oprirea timpului. Un alt fel de îngheţare. A timpului.

A urmat apoi o legendă. S-a răspândit în tot liceul şi nimeni nu ştia şi nici nu dorea să ştie cine este sursa ei. Se spunea că părinţii acestei fete, care era încă foarte tânără, erau bătrâni, că şi-au dorit mult un copil şi că el nu apărea în viaţa lor. Odată, o ţigancă i-a ghicit tatălui ei, spunându-i că va avea o fetiţă, că se va bucura de ea, dar că aceasta va dispărea repede din viaţa lui. Aşa a şi fost. Să fi fost adevărat sau era doar o legendă? Această legendă este şi ea un loc comun.

Mult mai târziu, când soţia lui Miron Constantinescu, mare nomenclaturist, specialist în ştiinţe sociale, om politic, a fost ucisă de fiica ei, în bucătărie, se spunea, cu un instrument de bătut carnea – alţi afirmau că era un fier de călcat –, apăruse aceeaşi legendă. Ea, mama, rămăsese însărcinată şi fusese băgată la puşcărie, fiindcă era comunistă, ilegalistă. În închisoare, tot o ţigancă îi spusese că acel copil o va elibera, dar o va şi omorî. Şi, într-adevăr, i s-a dat drumul din închisoare, iar mai târziu prezicerea ţigăncii s-a îndeplinit. Legendele devin mai stufoase, mai mari când alte nenorociri se întâmplă, ca faptul că cei doi fii ai acestui cuplu au murit, unul după o operaţie de apendicită, altul îngheţat, pe munte.

Nenorocirile par să ducă la explicaţii, oamenii construiesc poveşti care devin legende.

Am întâlnit situaţii în care iubirea dintre părinţi a îngheţat, dar nu pentru că nu mai exista ceea ce-i legase, adică copilul, ci pentru că copilul nu era aşa cum şi-l doreau. Eram la şcoala de copii cu deficienţe

de auz şi care, în plus, aveau şi un intelect nu prea dezvoltat. Părinţii veneau rareori împreună. Probabil că sarcina de a vizita copilul care stătea la internat era împărţită, printr-un acord tacit sau vorbit, între ei. Erau „absenţi“, atât de lipsiţi de bucurie, deşi făceau faţă obligaţiilor de părinţi. Dar aceste obligaţii erau bifate ca ceva care trebuie făcut şi, odată făcute, ei dispăreau cât se poate de repede. Copilul era şi el obişnuit să nu ceară mult. Se învăţase cu ceea ce primea, cu o grijă mimată. Poate că şi simţea acest lucru.

Odată, un asemenea copil a fost uitat într-un tramvai de o educatoare. A fost găsit mort la depoul de tramvaie. N-am vrut să aflu detalii. Se spunea că educatoarea va fi sancţionată. Dar a primit doar o pedeapsă uşoară. Doar o mustrare. De ce? Pentru că părinţii n-au făcut nici o plângere. Din vorbe, s-a aflat că au răsuflat uşuraţi, că atunci când venea vacanţa şi trebuiau să-l ia acasă, îl duceau pe copil la ţară, la bunici. Acolo, tot satul ştia nu de necazul lor, ci de ghinionul lor. A avea un copil ca acela era un ghinion şi ei evitau să-l mai vadă, să trăiască cu el peste vară. Viaţa lor, s-a aflat, s-a schimbat. Fiecare a urmat un alt drum, s-au despărţit. Fiecare îşi dorea altă viaţă, dar nu împreună. De frica unui nou eşec? Nu cred, cred mai degrabă că relaţia lor nu mai era vie. Erau doi înstrăinaţi chinuiţi de acelaşi necaz. Împărţeau doar nenorocirea, dar nu şi iubirea unuia pentru altul. Ea îngheţase.

Se întâmplă ca apariţia unui copil care nu este aşa cum au sperat şi au dorit părinţii sau boala unui copil care-l transformă în ceva ce ei n-au dorit să aibă – cine şi-ar dori aşa ceva? – să-i apropie foarte mult pe părinţi, să-i unească asemenea unui legământ adânc, respectat cu ardoare. Legământul nu este însă iubirea sau ceea ce ni se spune la biserică, „împreună la bine şi la rău“, ci vinovăţia. O vinovăţie grea, adâncă, nevorbită, nerostită, împărtăşită şi tulbure, care-i face pe cei doi să fie părtaşi la necaz.

Am cunoscut o asemenea relaţie, în care cei doi păreau proscrişi de restul lumii, se izolaseră într-un devotament reciproc, devenind obsesiv preocupaţi de grija faţă de copil. El creştea şi la fel creştea şi greul lor: era greu de luat în braţe şi mutat din scaun în pat sau invers, era greu de dus la baie şi de îmbăiat…

Când am fost la ei, absolut întâmplător şi o singură dată, am fost mirată de faptul că franjurile covoarelor erau perfect aliniate. O prietenă mi-a şoptit să mă descalţ, adăugând că acel covor era aşa pentru că el, fiul, când era singur mergea pe jos în patru labe. Când cineva venea în vizită, aşa cum s-a întâmplat şi când am fost eu, el era aşezat într-un fotoliu şi lângă fotoliu se afla un scaun cu rotile. Dar de multe ori, am

aflat apoi, el evita acel scaun cu rotile. Covorul deci trebuia să fie impecabil de curat, fiind teritoriul lui preferat. Probabil că din copilărie se deplasa, se mişca pe covor.

Pieptănatul franjurilor este un obicei mai degrabă al gospodinelor maniace. Sau nevrotice. Acolo am simţit însă că era altceva.

> Că mă întreb, cine organizează roşia să fie roşie şi ardeiul să fie iute?
>
> O ţărancă

Ghinioane sau destin: Loredana, ştiuleţii şi prunul

> Fiecare viaţă începe şi se sfârşeşte într-un fel printr-un accident.
>
> Paul Valéry

Îmi place mult să-l citesc pe Paul Valéry. Mi se pare uneori simplu, uşor să-l înţeleg. Alteori, mi se pare profund, deschizând drumuri sau, altfel spus, făcând din gând un drumar. El şi-a reunit unele idei sub titlul *Viaţa este o poveste*. Prima propoziţie sub acest titlu este atât de simplă şi atât de incitantă: „Fiecare viaţă începe şi se sfârşeşte într-un fel printr-un accident“. Urmează o detaliere a acestei propoziţii: „În timp ce ea durează, prin accident se modelează şi se desenează“. Totul, afirmă Paul Valéry, apare prin hazard, care „se face uitat; şi noi ne gândim la istoria noastră personală ca la o dezvoltare urmând «timpul» adus continuu existenţei“.

Fără îndoială că noi credem în timp, că timpul este un fir conducător al vieţii şi că această credinţă în timp se bazează pe memorie, pe amintiri, pe evenimente importante, pe impresii care se păstrează în mintea noastră.

Aşa cum spuneam undeva, oamenii, când se confruntă cu o nenorocire, caută explicaţii, vor să găsească ceva care să le aline nedumerirea, revolta, disperarea. De ce s-a întâmplat aşa ceva? Explicaţiile se transformă treptat în legende, în istorii care curg în timp, adesea de la o generaţie la alta.

Partea interesantă este că aceste explicaţii nu ţin cont de timp, transformându-se în realităţi atemporale. Se zice, astfel, că cineva dintre cei aflaţi în arborele nostru genealogic, undeva pe ramurile de mai sus – dar cât de sus, nimeni nu ştie –, a păcătuit, a făcut ceva pentru care plătesc urmaşii.

Justiţia divină nu are legătură cu cea terestră, de pe pământ, inventată de oameni. Se zice astfel că unele păcate se plătesc până la nouă generaţii. Dar cine trăieşte cât nouă generaţii ca să „valideze“

întâmplarea care nu este întâmplare, ci destin? Ceva bătut în cuie, pentru care inocentul, cel care n-a făcut nimic, este pus la zid de cei din urmă cu atâtea generaţii. Nimeni nu poate controla justiţia divină, dar mulţi cred în ea, fiindcă oferă o înţelegere, o acceptare a unei nenorociri.

Toţi oamenii caută în istoria lor de familie ceva – pentru că nu tu eşti de vină, ci altul, şi acest lucru este suportabil – care să explice de ce s-a întâmplat un lucru ce iese din banalul lumesc.

De ce unor oameni le mor copiii unii după alţii, de ce moare brusc, într-un accident, un copil, nenorocind o familie întreagă, dar şi pe cei imediat legaţi de ea, de ce se naşte un copil aiurea, malformat şi câte altele nu trebuie să le gândim în termeni de cauză.

Genetica se bate cu religia. Ea ne spune că faptul că ceva se transmite prin gene nu seamănă a păcat, iar păcatul este totdeauna moral. Se spune că cineva a făcut ceva ce nu trebuia să facă. El este vinovat. Dar adesea el moare, bine mersi, şi nu plăteşte cu nimic pentru ceea ce a făcut. Atunci începe atemporalitatea necontrolată şi greu de contabilizat. El a murit, nu a plătit pentru vinovăţia lui, dar vin urmaşii care vor plăti pentru el, deşi ei nu au nici o vină.

Mă urmăreşte şi acum nu faptul că în Surani a murit o fetiţă pe nume Loredana, ci ideea că faptul că un copil moare într-un accident nu e firesc, dar este firesc dacă ne gândim la justiţia divină. Nu cel care a călcat-o cu maşina este vinovat – acest lucru este ceva care ţine de justiţia terestră, a celor care se ocupă pe pământ cu aşa ceva –; altcineva, din istoria familiei Loredanei, a păcătuit, iar Loredana plăteşte.

Dar cine este Loredana? Este o fetiţă asupra căreia a căzut pedeapsa. Moartea ei a tulburat tot satul Surani în anul 1995. Avea doar cinci ani. O maşină, care venea dintr-un sat învecinat, a trecut prin Surani, nu cu viteză excesivă, s-a constatat, şi a accidentat-o mortal. Fetiţa stătea într-un şanţ, alături de şosea, jucându-se cu mingea împreună cu alţi copii. La un moment dat, mingea a sărit peste drum, iar copiii i-au strigat Loredanei, când au văzut că ea dă să fugă, să nu facă aşa ceva, să stea locului. Nimeni n-a putut-o opri. Ea s-a dus ca trasă de-o aţă peste drum şi la mijlocul şoselei a lovit-o maşina. Şoferul nu a mai putut s-o evite.

Întreaga comunitate a fost tulburată şi au apărut tot felul de păreri, de explicaţii, cum am zis. Memoria a fost activată, toţi căutau cu frenezie ceva care să explice de ce Loredana a vrut să traverseze şoseaua ca în transă, ca mânată de cineva. Ca somnambulul care nu ştie ce face.

Din toată zarva satului s-a conturat o explicaţie. Nu Loredana e vinovată. Ea era purtată de un păcat. Exista un vinovat: bunicul ei.

Iată ce spunea un sătean: „În caz ca acesta, cu fetiţa, dă de bănuit. S-ajungem că bobii e ceva, pentru făcătură? Că tatăl-mare al fetiţei a fost miliţian la Cocăreşti. Opt ani acolo. Era aşa de o răutate extraordinară. A băgat oameni în puşcărie. Era aşa de rău, extraordinar. Şi l-a lovit o maşină. A făcut cele mai multe rele posibile. Era pe motocicletă. Ş-a murit. Pă loc! A murit tot accidentat. Un blestem, din relele care le-a făcut el. A luat vieţi omeneşti! El a făcut rele, a trimis oamenii-n Bărăgan. Şi omu' nu-l bagi în puşcărie. Nevastă-sa, Margareta, a semănat cu soţu'. De-o răutate extraordinară! Fiică-sa s-a căsătorit cu un băiat de şofer. Nu l-a primit. N-a vrut să-l primească-n casă. Că nu era băiat s-o dea pă ea. El şi-a făcut casă la Brăcacea. Şade-n aşa. Ea trage la maică-sa. N-o lasă mă-sa să trăiască cu el. Ştie că se întâlneşte cu el. Treaba ta, eu nu-mi place. Copiii nu ţi-i las. Îi cresc eu. Are ceva. O ameninţare are, avea, ceva. Şi uite că pe fetiţă a călcat-o maşina".

Lumea a considerat că Loredana a murit pentru că bunicul ei a fost rău. Dar, i-am întrebat pe oameni, de ce şi Loredana? Doar el a fost pedepsit. A murit în accident de motocicletă. Lucrurile erau aranjate. Plata era făcută. Nu, mi-au spus ei, „n-a fost de-ajuns". Adică el a fost prea rău, o moarte, moartea lui însuşi, nu ajungea. Mai trebuia să plătească cineva. Şi cine a plătit? Loredana. Dar, am zis eu, şi bunica a fost foarte rea, poate pentru bunica a plătit Loredana. Nu, mi s-a spus, pentru bunică plăteşte nenorocita de fiică-sa sau poate altcineva, în viitor. Era foarte clar că bunicul Loredanei era vinovatul şi ura faţă de el era atât de mare, încât mă întrebam dacă nu vor mai exista urmaşi să plătească pentru el.

Cazul Loredanei nu era singurul care demonstra că un necaz mare are la origine un păcat, răutate, invidie, omor, ceva moral inacceptabil. A mai fost o femeie care a jelit cumplit băgarea în puşcărie a fiului ei pentru că a furat trei ştiuleţi de porumb. Trei ştiuleţi, trei ani de puşcărie. A fost turnat de paznic. Oamenii au zis că nu conta, că nu furase mare lucru: „Lasă-l încolo, că nu era din holda omului, era de la stat!". Jalea femeii, plânsetul ei, faptul că se trântea pe pământ de disperare l-au lăsat rece pe paznic. Şi, evident, şi el a plătit: „A murit ca un câine pe nişte dealuri".

Pentru oameni, ceea ce făcuseră cei de mai sus trebuia răzbunat. Dar oare de ce răzbunarea loveşte pe cineva care nu a făcut nimic rău?

Uneori există un blestem şi oamenii cred în blestem. Blestemul are o urmare temporală, care se petrece în timpul vieţii celui blestemat. Uneori, spun oamenii, el nu se îndeplineşte, dar alteori divinitatea ia

măsuri şi se grăbeşte să facă dreptate. Să pedepsească. Adesea, blestemul se face cu martori şi toţi ştiu şi se gândesc cu sufletul la gură că cel blestemat este condamnat. Soţul unei femei din acelaşi sat avea o soră foarte rea, „a dracului“, care a fost blestemată de soţia respectivă. Adică o femeie şi-a blestemat cumnata, iar cumnata a murit „de foc de butelie, a ars“. Cei din familie se fereau de soţie, pentru că spuneau că este rea de gură şi că dacă blestemă se îndeplineşte blestemul.

Dacă timpul trece, oamenii tot cred că justiţia divină va funcţiona, numai că dreptatea este „amânată“. Ea însă va avea cu siguranţă loc.

Tot ce se întâmplă se explică, se caută cauze în felul în care sunt ori s-au purtat cei nenorociţi. Dacă vorbeşti cu unii oameni, ai putea crede că cineva cu un destin fără probleme cumplite, fără ghinioane este fie un om bun, fie a avut înaintaşi buni, fie amândouă.

O femeie grozavă pe care am cunoscut-o îmi vorbea despre unul dintre iubiţii ei, făcându-l laş şi lipsit de caracter. El s-a însurat cu altcineva, dar viaţa lui a fost plină de necazuri, iar spre o vârstă mai înaintată avea un fiu deja mort de mult – murise tânăr – şi o nevastă paralizată de zece ani. Nevasta lui îl reclamase la partid, pe când era însărcinată cu acel fiu, pentru că nu era fericită cu el, poate că avea motive, poate că el merita – dar aşa ceva nu se rezolvă cu „morala proletară şi sindicatul“.

Certurile între oameni, conflictele, adesea atât de departe de marile drame, capătă uneori proporţii uriaşe. Nedreptatea este ca hoţia. Nu poţi uita o nedreptate indiferent cât de puţin ai fost păgubit prin gestul respectiv. Nu partea materială pare să-i înnebunească pe oameni, ci faptul că sunt călcaţi în picioare în demnitatea lor. Aşa se face că în acelaşi sat s-a produs un necaz de la un prun: cineva a tăiat ilegal prunul cuiva – „te aleargă păcatu’“ – şi justiţia divină a funcţionat imediat: „Purceaua lui – a celui care a tăiat prunul – a făcut şapte purcei morţi şi unu’ viu şi l-a găsit şi p-acela mort. Vedeţi?“.

Amănuntul biografic: un inel

> Cea mai mare înţelepciune este să faci din bucuria prezentului obiectul suprem al vieţii, căci aceasta este singura realitate, toate celelalte nefiind decât un joc al minţii. Dar am putea să spunem la fel de bine că-i şi cea mai mare nebunie a noastră, căci ce există doar pentru o clipă şi dispare ca un vis nu poate merita vreodată un efort serios.
>
> Arthur Schopenhauer

În cartea sa *Un psiholog în agora*, Adrian Neculau a scris un paragraf despre ceea ce el numeşte „amănunt biografic“. Ce este un „amănunt biografic“? Este „o întâmplare, un moment decisiv, o turnură a biografiei (oamenilor) care le-a deturnat şi organizat viaţa“. Adrian Neculau se referă mai ales la cazuri în care „oamenii au fost eliminaţi din profesie sau/şi din viaţa socială, epuraţi din facultăţi sau din slujbe, care au făcut închisoare, cărora li s-a frânt evoluţia personală. Biografiile acestor persoane au fost adesea deviate sau dirijate brutal spre fundături sociale, spre margine şi izolare“.

În această situaţie se află şi cei care în 1982 s-au confruntat cu consecinţele „Meditaţiei Transcendentale“ – mai ales psihologii. Aşa am devenit muncitor necalificat prin decizia dată de cadrele de partid ale regimului comunist. Pot spune deci că „Meditaţia Transcendentală“ a fost pentru mine, dar şi pentru alţi colegi, un „amănunt biografic“. Sigur, acest lucru a fost un accident social şi cu consecinţe asupra vieţii private. Deci o turnură a destinului, a parcursului vieţii, care a suferit o fractură, devenind neliniar.

Repertoriul de amănunte biografice este foarte vast. El cuprinde atât amănunte biografice faste, cât şi amănunte biografice nefaste. Poate include nu numai accidente sociale, ci şi evenimente importante în viaţa cuiva: întâlniri cu oameni care ne schimbă viaţa, mari iubiri, mari nenorociri, un accident sau o boală, un război, dar şi ceea ce se înscrie în ideea de noroc, cum ar fi câştigul la loterie, o căsătorie neaşteptată, care aduce o fată banală pe tronul unei ţări, găsirea unei comori şi multe altele. Există şi oameni care caută să întâlnească un amănunt biografic, mulţi fiind aventurieri, dar şi oameni care, aşa cum arată Adrian Neculau, „s-au mulţumit cu ce puteau avea, nu-şi doreau mai mult sau

nu vroiau ceva atât de intens încât să observe decalaje sau distorsiuni“.

Amănuntul biografic poate fi un obiect, un om, o situaţie. Mai jos, am să povestesc viaţa cuiva, desigur, în linii mari, o viaţă care s-a schimbat pentru că amănuntul biografic a fost un inel. Pur şi simplu un inel.

Pare că ceea ce voi povesti este ireal, că nu s-a putut întâmpla aşa ceva. Dar cine mi-a povestit m-a asigurat că este adevărat şi, apoi, de ce să nu mă gândesc că „viaţa bate filmul, bate chiar şi literatura“? Deci că realitatea bate imaginaţia... Şi să nu uităm că imaginaţia se naşte din realitate, pe care o putem folosi ca sol pe care creşte ceva nou.

Întâmplarea a avut loc în timpul comunismului, dar acest lucru nu este important, decât dacă-l considerăm ca un context într-un fel favorabil. Singurătatea nu o resimt însă oamenii de peste tot, indiferent de context şi chiar indiferent de cât de săraci sau bogaţi sunt? Oameni cu uşoare depresii legate de felul în care trăiesc nu se găsesc în toată lumea? Spun asta pentru că persoana despre care voi vorbi era o femeie singură.

Mi s-a spus că această femeie, puţin trecută de vârsta medie, fără copii, a rămas văduvă cu puţin timp înainte de a se pensiona. Poate că nici nu se pensiona dacă nu simţea nevoia de a se retrage în scoica ei, departe de lume, alinându-şi tristeţea, lăsându-se devorată lent şi aproape pervers de tristeţe. Avusese o viaţă „liniară“, fără amănunte biografice în sensul dat de colegul meu. Avusese un bărbat cu care se iubise în tinereţe şi cu care se şi căsătorise. Se înţelegeau bine, aveau slujbe obişnuite, de funcţionari. Se trăgeau din acelaşi mediu, să zicem din clasa de mijloc. Nu erau săraci, dar nici bogaţi. Trăiau liniştiţi. Soţul ei îi dăduse, când s-au logodit, un inel. Era un inel de aur, cu un safir înconjurat de mici diamante. Safirul era măricel, poate ceva mai mic decât un bob de fasole. Îl purta mereu, învecinându-l după căsătorie cu o verighetă.

Moartea soţului a destabilizat-o, s-a simţit singură, nu era pregătită, iar pensionarea, pe care şi-a dorit-o, a făcut-o să se simtă şi mai singură. Să se gândească mereu la trecut. Părea ruptă de prezent, trăind cu capul întors în urmă. În urma timpului. Părea să alunece în întâmplările petrecute împreună cu soţul ei, să-i vină adieri de dor şi nevoia de a-l avea în preajmă devenise un ritual cotidian.

Avea însă nişte prieteni mai tineri care fugiseră în Franţa. Poate vecini, poate colegi de la slujbă. La noi nu se trăia prea bine, era sărăcie, nu aveai voie să călătoreşti. Aceşti prieteni au plecat, prin nu ştiu ce noroc, într-o excursie şi au rămas în străinătate, dorind să aibă o altă viaţă. Erau încă tineri. Aflând că era singură, i-au sugerat să vină într-o

excursie în Franţa – ei locuiau la Paris –, ca să iasă din tristeţea ei apăsătoare. Poate că şi ei îşi doreau pe cineva de acasă cu care să vorbească româneşte. Ea a plecat cu uşurinţă pentru că, se spunea, pensionarilor li se dădea viză să iasă din ţară, în speranţa că vor rămâne pe unde se duc şi astfel pensia lor urma să rămână statului. Aşa că ea, această femeie, a plecat la Paris, a evadat din grupul de turişti şi s-a dus la prietenii ei, convinsă însă că se va întoarce la data terminării excursiei cu acel grup în ţară, acasă.

Prietenii s-au bucurat, i-au oferit găzduire, s-au destăinuit cuiva apropiat, i-au descris viaţa lor, dar şi grijile pe care le aveau. Ei lucrau, aşa că i-au dat cheia de la apartament, i-au spus că se poate plimba cât vrea, poate veni să mănânce sau să se odihnească oricând vrea. Era liberă să facă ce dorea. Casa lor o aştepta, îi stătea la dispoziţie.

Femeia a bătut Parisul cu piciorul, s-a plimbat, s-a dus la muzee, a stat la soare în parcuri, s-a uitat în magazine, în vitrine. Într-o zi şi-a aruncat privirea în vitrina unei bijutierii şi a văzut un inel exact la fel cu cel pe care îl avea de la soţul ei. Inelul de logodnă.

A doua zi a intrat în magazinul de bijuterii şi a întrebat, din curiozitate, cât costă inelul. Nu era o sumă foarte mare, dar era totuşi un preţ bun. Bijutierul a observat imediat inelul de pe degetul ei – deformare profesională, nu? – şi a întrebat-o dacă nu vrea să-l vândă, spunându-i că acest model este mai rar acolo, că este un inel mai răspândit în alte părţi. Era documentat, ştia că e un inel care se dădea de către logodnic, de obicei înainte de război, deci pe vremea burgheziei. Ea a refuzat, s-a speriat de propunerea lui.

Ajunsă la prieteni, le-a povestit discuţia cu bijutierul. Ei i-au spus că ar trebui să vândă inelul, să-şi cumpere ceva, să se bucure de bani. Ba chiar mai mult, i-au spus că din acei bani putea să facă o excursie de trei-patru zile la Ierusalim, oraş pe care ea îşi dorea să-l vadă. I-au spus că vânzarea nu înseamnă o trădare a soţului ei, că lui i-ar fi plăcut ca ea să aibă o bucurie, să fie fericită, chiar datorită unui vechi gest al lui. Ea s-a gândit mult, îi era greu să facă acest lucru. A doua zi, s-a plimbat din nou, dar parcă vorbele prietenilor şi încă ceva îi purtau paşii către magazinul de bijuterii. A intrat şi a vândut inelul, apoi a făcut cumpărături, le-a putut aduce prietenilor cadouri, pe care le-a ales cu multă grijă, dorind să sărbătorească împreună cu ei hotărârea de a vinde inelul. Să petreacă o seară laolaltă, cu multe bunătăţi. Îşi făcea, din când în când, probleme atunci când îşi privea degetul unde nu mai era inelul, nu-l mai vedea, ca şi cum s-ar fi despărţit de soţul ei.

S-a înscris într-o excursie la Ierusalim şi a plecat, cu gândul că

se va întoarce la prietenii ei. Inelul îi aducea un eveniment despre care ea spera că va fi foarte fericit.

Ajunsă la Ierusalim, a găsit hotelul şi şi-a luat o cameră. A doua zi, cei de la recepţie i-au spus că o roagă să schimbe camera pentru că aveau prea mulţi turişti care veniseră la un eveniment şi trebuiau să facă unele schimbări în cazare. Ea nu s-a supărat, a acceptat. Nu era „fiţoasă“, doar trăise în comunism. I s-a spus că va locui într-un apartament care avea un perete de sticlă opacă, un glasvand ce despărţea două spaţii de locuit. În fiecare spaţiu se aflau un dormitor şi o baie, iar glasvandul împărţea în două un living comun. În celălalt spaţiu locuia o altă persoană, i s-a spus, dar fiecare locatar avea intimitatea lui. Nu se întâlnea cu celălalt.

Seara, când s-a întors în noul ei spaţiu de locuit, s-a aşezat într-un fotoliu şi, îngândurată, a început să vorbească singură, adresându-se soţului ei, ca şi când i-ar fi „dat veşti despre ea şi ceea ce i se întâmplă“. I-a spus: uite, am ajuns unde mi-am dorit, dar am vândut inelul de la tine. Oare am făcut bine? A vorbit, fireşte, româneşte. După puţin timp, o voce de după glasvand, cu multă decenţă, scuzându-se, a întrebat-o dacă este româncă şi i-a spus că se bucură să audă această limbă pentru că s-a născut şi a trăit prima tinereţe în România şi că de mult nu a mai auzit şi vorbit limba română. Era vocea unui bărbat. Ea i-a spus, de după glasvand, de ce se află la Ierusalim, că este turistă şi că se va întoarce în Franţa şi apoi acasă. Atunci, bărbatul a rugat-o să accepte invitaţia lui de a se întâlni la restaurantul hotelului, să bea o cafea şi să schimbe câteva vorbe în româneşte. Ea a acceptat şi seara s-au văzut.

Cine era bărbatul? Era evreu de origine, venise la Ierusalim pentru că era om de afaceri, urma să locuiască la hotel câteva zile. Au vorbit cu multă plăcere amândoi. În fond, erau singuri, simţeau nevoia de a fi cu cineva, de a schimba câteva vorbe. Ea i-a spus că va vizita Ierusalimul, iar el i-a propus să se vadă seara, să mănânce împreună şi să discute. Ea să-i spună ce-a văzut, ce i-a plăcut – el cunoştea locul –, ce impresii are, iar el să-i povestească despre ce făcuse el şi cum îşi petrecuse ziua. Şi aşa, seară de seară se vedeau şi se bucurau că au cu cine să stea şi să vorbească. Şi-au povestit viaţa, au vorbit despre locuri, despre întâmplări, despre oameni, despre bucurii, despre griji. Au urmat trei seri. Ea trebuia să plece. În ultima seară, el, un om pragmatic şi hotărât, i-a spus direct ceea ce nu putea amâna. I-a propus să se căsătorească şi să plece împreună în Mexic, unde locuia el. Avea un ranch acolo. Afacerile îi mergeau bine, dar era singur şi-şi dorea mult prezenţa cuiva. Ea a rămas uimită, dar ceva îi spunea că este un om

onest, că poate avea încredere în el. Şi a acceptat.

Au plecat în Mexic, s-au căsătorit, şi-a anunţat prietenii de schimbarea din viaţa ei şi în prima vară care a urmat, după ce plecaseră din Ierusalim, prietenii ei au petrecut vacanţa în Mexic. O vacanţă ca-n poveşti. Totul datorită unui inel.

Acum, când citesc unele poveşti de viaţă, biografii, memorii sau jurnale, descopăr amănunte biografice şi mă gândesc la această ciudăţenie: este amănunt, şi când spunem amănunt ne gândim la ceva neimportant, neesenţial – auzim adesea: „astea-s amănunte“ –, dar ele sunt exact ca în proverbul „buturuga mică răstoarnă carul mare“. Că un impresar mergea întâmplător pe o stradă principală din New York, că întâmplător actriţa devenită ulterior sex-simbol şi star la Hollywood s-a dus să-şi vadă sora, că întâmplător soţul acesteia, fotograf de meserie, a fotografiat-o şi i-a pus fotografia în vitrina magazinului lui, că acel impresar şi-a aruncat privirea întâmplător spre vitrina acestuia şi, văzând fotografia, a căutat-o pe Rita Hayworth şi de aici s-a născut celebritatea ei este un bun exemplu de amănunt biografic. Şi câte exemple de acest fel găsim? O mulţime. Să fie oare amănuntul biografic echivalent cu întâmplarea, cu hazardul? Cum se leagă coincidenţele rămâne, aşa cum susţinea Arthur Koestler, un mister, şi totuşi... Misterul întâlnirilor unor evenimente, înlănţuirea unor circumstanţe care curg una după alta, făcând la un moment dat un nod... Nodul devine amănuntul biografic, fractura unei linearităţi.

Nu-i aşa că amănuntul biografic poate schimba în bine viaţa cuiva? Dar oare de ce unii au parte de unul sau mai multe amănunte biografice care-i fac fericiţi, iar alţii au parte de unul sau mai multe amănunte biografice îngrozitoare, cumplite? Nimeni nu ştie. Oamenii preferă să creadă că altcineva le dictează viaţa. Că altcineva le desenează cursul vieţii.

O carte care te face să te laşi de psihoterapie

> E nevoie de mult curaj sau de inconştienţă, în sensul trivial al cuvântului, pentru a îndrăzni să vorbeşti de psihanaliză în câteva rânduri... Vom mărturisi, cu tot riscul, că vedem în psihanaliză un medicament plăcut, inapt să vindece psihozele, dar susceptibil să ajute nevroticii ale căror suferinţe nu pot fi uşurate cu ajutorul chimioterapiei.
>
> Gerard Vincent (1987)

> Marile întrebări filosofice referitoare la viaţă şi la sensul ei nu sunt chestiuni medicale. Ele nu sunt numai – şi nici în primul rând – întrebări psihologice. Nu încap în agendele terapeutice ale psihologiei contemporane.
>
> Alex Howard

Am citit şi mi-au plăcut mult cărţile lui Henry Miller. Una dintre ele, intitulată *Sexus*, are deschideri către un univers larg al gândurilor şi reflecţiilor despre viaţă. Este primul roman al unei trilogii, interzisă în Statele Unite şi publicată la Paris între 1949 şi 1960. Un aspect mult discutat al acestei cărţi ar fi sexualitatea umană, descrisă prin intermediul unor scene de amor fizic pline de detalii, într-un limbaj atât de direct, încât te face să te gândeşti unde se sfârşeşte erotismul şi unde începe pornografia, motiv probabil al interzicerii cărţii. Despre el s-a scris că este „mai degrabă un mistic decât un pornograf. Se foloseşte de obscenitate pentru a şoca şi a trezi la realitate, dar, odată aduşi cu picioarele pe pământ, ne ridică imediat la ceruri“. Nu vreau să mă refer aici la felul în care descrie viaţa organelor sexuale privite ca vietăţi disociate de minte, dar nu şi separate mereu de minte.

Aş dori însă să mă refer la un alt aspect care frământă mintea unui psiholog dacă acesta îl citeşte cu atenţie pe Miller. Ar trebui să adaug că Henry Miller a petrecut mai mulţi ani la Paris şi a avut relaţii strânse cu psihanaliza. În *Sexus* povesteşte cum s-a întâlnit, când s-a întors în America după zece ani petrecuţi în Europa, cu un vechi prieten, medic, care dorea să ştie câte ceva despre psihanalişti, cerându-i date şi

chiar mai mult decât date. Îi cerea să facă psihanaliză cu foştii lui pacienţi, el renunţând la medicină. După ce au bătut palma şi s-au înţeles, nu urma decât ca Miller să vadă un pacient. A avut succes cu mai mulţi pacienţi ai acelui prieten, fost doctor, spunându-i că putea şi el să facă pe analistul pentru că „orice om cu farmec, inteligenţă şi sensibilitate poate deveni analist“. La acestea a adăugat că pentru a fi analist trebuie să fii mai întâi psihanalizat şi apoi să îţi iei pacienţi. Fascinat de aceste vorbe, prietenul cere să devină pacientul lui Miller, iar acesta acceptă, evident, plătindu-i-se şedinţele. Prietenul avea nevoie de psihanaliză din două motive: ca să devină analist şi pentru că era nevrotic. Nu poţi „să-i vindeci pe alţii, trebuie să te vindeci pe tine“, îi spune Miller cu multă convingere.

În cartea lui Miller, prin acest pasaj al relaţiei dintre el şi prietenul lui începe un minunat discurs privitor la psihanaliză.

Totul începe cu acel prieten care „s-a prăbuşit pe canapea ca o oaie gata să primească lovitura toporului“.

Şi ce-i spune Miller? Mai întâi îi spune că el nu este „decât un instrument“ care să-l ajute, să-l asculte. Prietenul a înţeles că „trebuie să-şi folosească spiritul împotriva lui însuşi“. Şi, deşi era tare vorbăreţ, nu era în stare să vorbească despre el, cerşind întrebări la care să răspundă. Nu i s-a acordat însă acest drept. Nu, trebuia să găsească singur un drum, drumul vorbirii despre sine. Pentru Miller era clar, pentru că „prin simplul act de a-ţi asuma rolul tămăduitorului devii tămăduitor“. Iar prietenul lui trebuia doar să înceapă, indiferent de unde, pentru că până la urmă sigur şi singur avea să ajungă la „punctul dureros“.

Şi prietenul s-a pus pe turuială, vorbele i se rostogoleau fără oprire, iar din când în când i se amintea doar că trebuie să fie sincer cu el însuşi.

Ce-i spune Miller prietenului său, ca să-l încurajeze? Că analistul este „o mare ureche“, pe care pacientul o umple cu prostii şi nonsensuri sau cu perle. La aceste vorbe, pacientul, ştiind că visele sunt interesante pentru psihanalist, a început să-i povestească ultimul lui vis. Foarte recent.

Lui Miller îi apărea foarte clar ce avea prietenul său. Avea o totală lipsă de încredere în destinul personal. Avea deci ceva. Şi aici Miller face o analiză minuţioasă a varietăţii sistemelor de apărare cu care se îngrădeşte fiinţa umană, care seamănă teribil cu cele ale animalelor, ale păsărilor, ale altor fiinţe vii.

Când am scris odată despre minciuni şi păcăleli, am vrut să spun cât de miraculos de inocent ne minţim, ne păcălim pe noi înşine. Avem

atâtea zone interzise ale eului. Nu se spune că memoria este un palat? Şi nu are acest palat porţi de fier, bine păzite, greu de pătruns? Nu acestea sunt însă cele mai rezistente, ci cele mâloase, cele fluide, înzestrate cu puterea înşelării, aşa cum în corp se ascund în pliurile cărnii, ale ţesuturilor microorganisme cu viaţa lungă cât viaţa noastră. Care nu ne părăsesc, fiind bine instalate în noi.

Dar să revin la Miller. Pentru el, „psihanaliza are ceva ce-i aminteşte de o sală de operaţie“, iar în momentul în care eşti pregătit să fii psihanalizat, este prea târziu. Şi ce mai poate face psihanalistul în faţa unui psihic „dezagregat“, decât o operaţie plastică? El îi pune proteze. Sau amputează. Şi, culmea, ei rezistă, aceşti amputaţi, amestecaţi cu cei care nu au schilodiri psihice.

Ce ar spune psihologii dacă ar citi gândul adânc, bine cântărit al lui Miller? Şi anume că oricine poate fi vindecător, că există vindecare doar „cu răbdare infinită, cu timp infinit“ – dar cine are acest timp? – şi doar atunci când acest oricine poate uita de el însuşi. Nu putem înfrunta lumea atâta vreme cât suntem conştienţi de noi înşine. Trăim, oare? Sau doar când vieţile noastre sunt ameninţate ne trezim la viaţă?

„Fiecare dintre noi e un nevrotic, până la ultimul bărbat şi ultima femeie“, afirmă în cele din urmă Miller.

Analistul nu te poate ajuta dacă nu te ajuţi şi tu. Trebuie să realizezi că el, analistul, este o făptură umană ca oricare alta, cu spaime, griji, frici, slăbiciuni, dorinţe, ambiţii şi, desigur, propriile păcăleli.

Doar dacă înţelegem că „mlaştinile şi mocirlele, smârcurile, băltoacele, hârtoapele, râpele şi capcanele nu sunt decât în minte“, ele formând o lume, un univers al fantomelor, niciodată cucerită pe de-a-ntregul, ne putem da seama cine suntem. Este o lume a trecutului, acea lume care ne face să suferim de „past-ing“, care ne trage de picioare, ne omoară imaginaţia şi, prin ea, putinţa noastră de a privi în sus.

„Adevărul e că secretul pacientului scapă analistului“, susţine Gerard Vincent atunci când scrie o istorie a secretului. El reia şi foloseşte unele lucruri provocatoare scrise de Ch. David într-un articol cu un titlu care trezeşte curiozitatea: *Coşmarul unui curios*.

Povestea lui Ch. David, relatată de Gerard Vincent, este frumoasă. Te pune pe gânduri. Un bărbat de patruzeci şi cinci de ani, elegant, rafinat, rezervat, „mânuind la perfecţie limbajul“, constatând semne de deficienţă sexuală care-l făceau nefericit, merge să consulte un psihanalist. De treisprezece ori s-a dus la şedinţe pentru a-şi povesti viaţa.

Ce spune analistul? Că acest bărbat „desfăşura în faţa mea o

panglică de cuvinte care forma, între el şi mine, un fel de ecran pe care îmi proiecta un film în care eu nu aveam decât rolul de unic spectator“. Şedinţa era deci o proiecţie făcută de acest bărbat. El punea filmul, dar nu-i lăsa analistului nici un loc, nici un răgaz, nici un spaţiu pentru a interveni sau pentru a spune ceva. Frontiera între cei doi era fermă. Pacientul era sută la sută activ, analistul era sută la sută pasiv.

La ultima întâlnire a celor doi, deci la cea de-a treisprezecea şedinţă, bărbatul a venit calm, ca de obicei, s-a aşezat pe divan – locul prea bine cunoscut al analizatului, divanul devenit emblemă a psihanalizei – şi s-a pus pe povestit. Dar, după doar patru minute, s-a ridicat de pe divan, din proprie iniţiativă, a achitat şedinţa şi l-a anunţat pe analist că nu mai vine. Taie contactul cu el. Ferm şi calm, a încheiat relaţia. Totuşi, nu se puteau despărţi aşa. I-a spus analistului că a venit cu interes la şedinţe, că ele au avut un rost, chiar un folos, pentru că inconfortul lui iniţial, care-l făcuse să vină la consultaţie – care nu fusese deloc consultaţie, totuşi –, s-a ameliorat şi deci avea motive să fie optimist pentru viitor. La aceste vorbe, analistul a rămas surprins, chiar uimit. Oare şi frustrat? Că bărbatul nu a lăsat secretul pe divan, deşi îl plătise pe analist – exista deci un câştig de bani, financiar –, este clar, dar că analistul, separând timpul oferit de un alt câştig, de altă natură, pentru că el nu deţinea secretul, se simţea frustrat poate fi o altă problemă. Cu alte cuvinte, bărbatul trebuia să lase bani şi un secret.

Bărbatul a fugit, a fost concluzia analistului Ch. David, care precizează că pacientul „avea un secret pe care, în cele din urmă, l-a păstrat cu sfinţenie“. Să ne amintim de vorbele lui Arthur Schopenhauer: „Dacă păstrez tăcerea asupra secretului meu, el îmi va fi prizonier; dacă îl las să-mi scape din gură, eu voi fi prizonierul lui. În copacul tăcerii atârnă fructele păcii“.

Uneltele seducţiei: mintea şi poftele

> Ceasul – foarte periculos – când o femeie simte că a câştigat…
>
> Andrei Pleşu

> — Dumnezeu iartă, că bărbatu-i porc; nu te împodobeşti sau te sulimeneşti, sau cu alte feluri de mirosuri te ungi puind în gândul tău să înşeli pre mulţi tineri spre râvna păcatului?
>
> — Dau cu pudră, ca toate femeile, mărturisi Aurica cu sentimentul unui mare act spiritual.
>
> George Călinescu

> În mintea unei fete moderne, picioarele, ca şi bustul, sunt puncte de forţă pe care ea a fost învăţată să şi le pună în valoare, dar mai degrabă ca pe nişte elemente într-o trusă a succesului…
>
> Marshall McLuhan

Este interesant cum îţi aminteşti unele lucruri pe care când le-ai trăit nu le-ai gândit. Doar le-ai trăit. Ceea ce înseamnă că nu ai pus la lucru raţiunea, mintea, pentru a le interpreta, a le gândi, ci doar le-ai trăit, te-au impresionat. Şi se întâmplă ca ele să-ţi apară în minte mai târziu, într-un context în care se aşază ca piesele într-un puzzle.

Sunt trei întâmplări – sau pot să le spun experienţe – din adolescenţă. Ele mi-au venit în minte când citeam, mult mai târziu, despre seducţie, despre strategii fie native, instinctive, fie învăţate prin intervenţia cuiva cu experienţă, cu ştiinţa vieţii.

Primele două s-au petrecut într-o seară, la distanţă de câteva ore. Mă întâlnisem cu două prietene să mergem la un party unde veneau, desigur, şi băieţi. Ştiam că vom dansa, ne vom simţi bine între noi, poate vom flirta. Eram binedispuse, libere, departe de părinţi, în voia noastră. Petrecerea era la un băiat. Ştiam că el se pregătise, că făcuse rost de muzică bună, la modă. Ştiam că va fi şi ceva mâncare şi ceva băutură. Dar nu asta ne interesa, ci faptul că eram împreună, că vom dansa.

Vârsta şi dorinţa de a petrece împreună îşi spuneau cuvântul. Apartamentul băiatului era la parter şi, ajungând la uşă, eu, fiind în faţa prietenelor mele, am întins mâna să sun. Dar imediat, ca un fulger, una dintre ele mi-a oprit brusc, aproape agresiv, mâna şi s-a aplecat din talie, cu capul în jos. Am crezut că i s-a făcut rău, că a păţit ceva şi că acesta era motivul pentru care mă oprise să sun. Ea nu spusese de ce făcea asta, dar aproape şuierat a zis „stai“, ca o poruncă. Am stat şi am aşteptat. După puţin timp ea s-a îndreptat, şi-a ridicat capul şi mi-a spus cu o uşoară agasare: „Ce dracu’ te grăbeşti? Am stat cu capul în jos ca să mă înroşesc la faţă, să fiu cu obrajii roşii! S-arăt bine“.

Ar trebui să spun că în acea vreme nu exista mulţimea de cosmetice de astăzi. Femeile nu se fardau ca astăzi, deşi, desigur, rujul exista. Unele cosmetice le puteai avea doar dacă ţi le aducea cineva din străinătate.

Reacţia prietenei mele m-a impresionat, chiar m-a uimit, dar n-am gândit-o ca mai târziu. La puţină vreme, după ce ea se zbânţuia şi dansa fericită, ne-am încrucişat şi am văzut că una dintre bretelele rochiei ei era ruptă, atârna, lăsându-i un umăr complet gol. S-a întâmplat să am un ac de siguranţă la mine şi, arătându-mi bunăvoinţa şi înţelegerea, m-am dus să-l iau din geantă şi m-am apropiat de ea. Figura ei era surprinsă. Nu se aştepta să i se întâmple aşa ceva. A stat să-i prind breteaua, pentru că nu eram singure şi nu mă putea refuza. În fond, o ajutam. Mai târziu însă, când stăteam aproape una de alta, mi-a spus plină de nervi: „Ce naiba ţi-a venit cu acul ăla? Vroiam să stau fără bretea!“.

Acestea sunt două dintre cele trei întâmplări.

Cea de-a treia s-a petrecut după câtăva vreme. Mă pregăteam cu nişte prietene pentru a da la facultate. Mergeam toate în casa uneia dintre noi care locuia aproape de facultate, fapt ce conta mult. Nu pentru noi, ci pentru profesorul care ne preda lecţii particulare şi care dorea să vină undeva cât mai aproape, ca să nu piardă timpul.

Mamei fetei care ne punea casa la dispoziţie nu-i dădea nimeni prea mare atenţie, deşi din când în când ne oferea dulciuri. Habar n-aveam dacă lucra undeva. Era acasă pentru că lecţiile erau mereu după-amiază. Printre noi se afla şi fiul unui mare cântăreţ de operetă, foarte cunoscut. Într-o zi, am ajuns mai devreme şi m-am oprit în vestibul, căutând un caiet. Nici colega mea, nici mama ei nu m-au auzit când am intrat, pentru că era vară şi uşa era deschisă. Era o casă cu curte. Şi, din vestibul, am auzit-o pe mamă spunându-i colegei mele: „Dă-o încolo de treabă! Nu te duce capul? Fii şi tu mai atentă, mai gândeşte-te şi tu unde

te aşezi. Ai văzut-o pe X – era vorba despre mine şi ea îmi spusese pe numele mic – cum face ce face şi se aşază lângă băiatul lui Y (Y era numele cântăreţului). E şmecheră, fii şi tu mai atentă!“.

Am amuţit, eram încurcată şi am zăbovit puţin, găsindu-mi de treabă în geanta cu caietul, învârtind în mână cărţile şi ce mai era pe-acolo. Noroc că mama fetei a terminat ce avea de spus şi a dispărut, gândindu-se că încep să vină colegii fiicei. Bineînţeles, ea se retrăgea în altă cameră când se apropia ora noastră de lecţie.

Nici atunci nu m-am gândit prea mult la purtarea mamei, deşi gestul ei, vorbele ei m-au deranjat. Nici prin gând nu-mi trecuse să fac orice ca să mă aşez lângă acel băiat. Nici măcar nu-mi plăcea de el. Bănuiala mamei mi se părea absurdă, iar ideea de a o şcoli pe fiică cum să câştige simpatia unui băiat nici nu mi-a trecut prin cap.

Toate aceste întâmplări mi-au revenit în amintire văzând şi gândindu-mă cum se construieşte feminitatea – şi ne putem gândi şi la masculinitate –, cum apare feminitatea, de ce ea nu apare aşa cum ne-am aştepta, cum se face trecerea de la fată la femeie, de ce uneori observăm că o fată nu devine o femeie deşi nu mai este fată. Şi, mai departe, cine dă fetelor lecţii de feminitate şi de ce pe unele nu le învaţă nimeni – nici mamele –, iar altele devin pe deplin femei, simbolizând chiar feminitatea. De ce acestea din urmă devin embleme ale feminităţii.

Fetele despre care am vorbit mai sus erau pe cale de a se depărta de „fetie“ – erau fecioare, cuvânt atât de folosit în literatură, dar şi în viaţă –, şi acum, când mă gândesc la acest lucru, îmi aduc aminte de un amănunt dintr-o descriere a unei fete făcută cu ochii de bărbat. El spunea că acea fată avea „coatele încă ascuţite“, sugerând, atât de subtil, că nu-şi terminase creşterea.

Seducţia feminină ne face să credem că feminitatea „se coace“. Expresia „era în floare“ – vezi zicala populară „floare fui/ floare trecui/ la urechea nu ştiu cui“ – ne face să asociem sexul feminin cu regnul vegetal. Există oare fete care nu cresc, în sensul că creşterea fizică nu se împleteşte cu creşterea minţii? Că este posibil ca o creştere fizică să se sfârşească, deci că o fată nu mai este şi nu pare fată, dar că mintea ei nu s-a feminizat?

Să fie oare o problemă de potenţial de feminitate? O insuficientă „anima“? Să fie oare necesar ca acele fete cu un potenţial redus de feminitate – „subsexuate“ este termenul folosit de specialişti – să fie învăţate, împinse de cineva, deoarece altfel nu li se exprimă feminitatea necesară pentru a face un bărbat, măcar unul, să se uite după ele?

Este posibil ca la ele instinctele să fie prea domoale, incapabile

de a mobiliza fata respectivă să devină femeie şi ca, oricâtă vreme ar trece, psihologia ei să rămână „o banană verde“. Deci ca nativul să fie precar sau să nu funcţioneze.

Asemenea fete nu au farmec, nu atrag bărbaţii, nu radiază acel mister care până la urmă înseamnă feminitate.

Uneori însă trăiesc ca femeile şi puţin observă că ele nu prea sunt femei. Uneori, bifează şi exersează mulţumitor sau chiar cu succes maternitatea şi acest lucru rămâne un mare mister. De obicei, noi le vedem mai puţin feminine, mai androgine sau chiar uşor masculine, fizic vorbind, dar ele nu se văd aşa şi uneori nici ochiul celor din proximitatea lor nu percepe acest lucru. Pur şi simplu, pentru că maternitatea este apogeul feminităţii, este chiar glorificarea ei. Femeia, istoric vorbind, cultural vorbind, este madonă. Şi, chiar dacă este „subdeterminată“ ca femeie, ea este femeie.

Există însă şi femei cu un potenţial nativ înalt, care exaltă feminitatea devenind sex-simboluri sau care farmecă şi populează imaginarul masculin fără efort, fără lecţii date de mame bine instalate în profit, care printr-un gest se urcă pe piedestalul dorinţei masculine. Unele gesturi rămân aşa cum la criminali rămâne „semnătura“ lor, ceva specific, strict personal. Aşa au rămas celebre Rita Hayworth care, interpretând rolul Gildei din filmul cu acelaşi nume, şi-a scos o mănuşă neagră, lungă, fluturând-o deasupra capului în unduitoare mişcări de dans, sau Brigitte Bardot când ţinea între buze o margaretă. Ambele imagini sunt embleme ale feminităţii care fac istorie.

Alteori nu imaginile bat monedă în feminitate. Şi descrierile literare. Memorialiştii, aşa cum ne spun unii istorici, arată prin numeroase exemple că aspectul fizic nu trece neobservat. Un personaj îşi descrie sora mai mare, foarte frumoasă, cu multe „perfecţiuni, printre care şi mâinile de fildeş, ai fi zis că sunt pictate de Giotto, mâini fine, catifelate, cu degete prelungi, subţiate la vârfuri ca nişte lumânări şi terminate cu unghii mari, curbate, strălucitoare şi trandafirii“.

Portretul fizic este, fără îndoială, important, dar importante sunt şi postura în mişcare, gesturile, privirea, mişcările mâinilor, mersul, mişcarea picioarelor şi câte şi mai câte. Şi chiar dacă se învaţă comunicarea verbală, cea nonverbală ţine mult de instinct, de potenţialul nativ al cuiva şi nici o mamă nu cred că poate ajuta prea mult, chiar dacă-i dă fiicei ei sfaturi aşa cum făcea mama colegei mele.

Dar să vedem ce spun bărbaţii. „Există – spune Andrei Pleşu – un moment când bărbatul trebuie să se hotărască a abandona postura seducţiei, pentru a o obţine pe cea a comunicării. Rareori ele merg

împreună. Seducţia este o manevră de asalt, în care abilitatea primează asupra corectitudinii. Seducţia vrea efectul, fie şi inautentic. Comunicarea vrea autenticitatea, fie şi nespectaculoasă. În cazul întâi, trăieşti voluptatea echivocului. În cazul al doilea, pe cea a limpezimii.“

Prin seducţie baţi la poarta sexului, prin comunicare baţi la poarta sufletului.

Bella şi femeile

> Fiecare familie nefericită este nefericită în felul ei.
>
> Lev Tolstoi

> Unei femei îi trebuie un bărbat aşa cum îi trebuie unui peşte o bicicletă.
>
> Gloria Steinem

Vizita unei prietene din străinătate m-a făcut să cred din nou în făcături, coincidenţe, cum vreţi s-o luaţi. Mi-a adus aminte de faptul că prietena mea bulgăroaică, Toni, venind din Anglia, unde locuieşte, mi-a adus o carte, *Singled Out*, scrisă de Virginia Nicholson. *Single* înseamnă în limba engleză şi o persoană care nu are nici o relaţie intimă cu altcineva, şi celibatar. A intrat şi în limba română, când la hotel ai de ales între o „single room“, deci cameră pentru o persoană, sau o „double room“, pentru două persoane. Cine scrie un CV în limba engleză poate scrie că este „single“ dacă nu este căsătorit.

Toni îmi mai adusese cărţi, iar una era scrisă tot de Virginia Nicholson. Aceasta este fiica unui scriitor cunoscut, a cărui mătuşă era celebra Virginia Woolf.

Prietena care m-a vizitat mi-a spus că este singură, că trăieşte singură, că nu există nici un bărbat în viaţa ei şi că nici nu simte vreo nevoie. Îi este bine aşa. Chiar foarte bine. De aici gândurile mele s-au dus spre cartea adusă de Toni şi spre faptul că de curând am citit mai mult despre Bella DePaulo. Am s-o iau pe rând în legătură cu cartea şi cu Bella.

Cartea la care m-am referit mai sus mi-a atras atenţia de cum am luat-o în mână. Pe coperta cu titlul cărţii mai este scris ceva absolut fantastic, care te face să fii sigur că vei citi cartea. Scrie aşa: „Cum au supravieţuit două milioane de femei fără bărbaţi după primul război mondial“.

Cartea este, spune *Sunday Telegraph*, „un viu şi mişcător portret al unei generaţii unice de femei“. Pe coperta a patra scrie: „Înainte de primul război mondial, o femeie singură (*single*) avea un scop în viaţă: să se mărite. Dar trei sferturi dintr-un milion de soldaţi britanici au murit în acel război, lăsând nu destui bărbaţi să se întoarcă şi o generaţie de aşa-numite «femei surplus». Ce au devenit ele? Şi cum au învins această

decepţie?“. Ele trebuiau să se confrunte cu sărăcia, cu imposibilitatea de a avea copii şi cu frustrarea. Au căutat alte modalităţi de a trăi, au schimbat convenţiile în care fuseseră formate, au avut cariere strălucite şi, „mai presus de toate, au dovedit că viaţa înseamnă mai mult decât bărbaţii şi prin aceasta au contribuit la schimbarea societăţii noastre“.

Este deci o carte plină de destine descrise, de portrete de femei, o carte de istorie socială. Există multe femei; unele au suferit că nu şi-au găsit bărbaţi, altele s-au orientat către alte satisfacţii în viaţă, către preocupări ce depăşesc viaţa domestică a femeii măritate, altele însă au simţit că există alternative, n-au suferit, ba chiar au trăit o independenţă pe care nici nu au gândit-o. Consecinţele războiului, lipsa bărbaţilor le-au făcut pe toate să reflecteze asupra identităţii lor şi a modalităţii de a-şi trăi viaţa. Ameninţate cu neputinţa de a respecta convenţiile sociale, conformismul, ele s-au trezit că trebuie să gândească profund cum va arăta viaţa lor.

Iată una dintre ele: Rani Cartwright, un celebru model, s-a descris ca „liberă la alegere“. Mama ei era siameză, tatăl englez, iar ea a scăpat de educaţia într-o mănăstire, a venit în Anglia în 1920, unde a descoperit o lume hămesită de frumuseţea exotică. Succesul ei este imediat… a fost preluată de o agenţie de top modele pentru hainele Chanel, Lanvin şi Molyneaux şi a devenit o imagine de publicitate de succes. A călătorit, avea glamour, bani şi înalta societate o primea. Căsătoria nu era o atracţie pentru ea. Pierderea libertăţii, ideea de a face compromisuri cu nevoile şi obiceiurile cuiva nu-i plăceau. La 90 de ani declara că a fi căsătorit nu era un lucru care s-o atragă, văzuse atâtea căsătorii nefericite. Era „o femeie care-şi controla destinul“.

Poate că şi dacă nu erau consecinţele dezastruoase ale războiului ea şi-ar fi trăit la fel viaţa. Avea şi cum, nimeni n-o presa să facă ceea ce trebuie ca să fie în rândul lumii. Adică să aibă o familie şi să devină o soţie bună şi o mamă bună. Să aibă căminul ei. Dar alte femei, înconjurate de părinţi, de rude, de prieteni, simţeau presiunea de a face ceea ce era considerat normal. Şi nu toate s-au gândit de unde li se trag dorinţele, de ce vor să facă ceea ce au făcut mamele lor, mamele mamelor lor şi tot aşa.

Bella DePaulo este de formaţie psiholog social, absolventă la Harvard. Ea nu trăieşte consecinţele vreunui război care lasă femeile fără bărbaţi suficienţi pentru a se căsători. Ea trăieşte astăzi şi este *single*. Pentru ea, ideea de a alege în viaţă cum vrei să trăieşti este ceva normal. Ea a inventat două concepte: „singlism“ – desigur, vine de la *single* – şi „matrimonia“ – vine de la *matrimoniu*. Studiază mentalitatea actuală şi

consideră că şi astăzi presiunea socială de a fi fericită doar dacă reuşeşti să intri în rândul lumii, să fii căsătorită şi să ai copii este mare. Există, susţine ea, mitul căsătoriei, care face ca fetele să-şi dorească să fie căsătorite pentru a fi fericite. Exact aşa cum era înainte de primul război mondial, aşa cum scrie şi Virginia Nicholson. De ce, se întreabă ea, trebuie să trăim toţi la fel? De ce nu pot să-mi aleg să trăiesc cum vreau?

Bella DePaulo este totuşi o cercetătoare. Ea scris în 2007, anul în care a apărut şi cartea Virginiei Nicholson, o carte cu acelaşi titlu ca aceasta din urmă. Cartea ei are însă un subtitlu lămuritor, care se referă la faptul că femeile singure, nemăritate sunt percepute în mod stereotipic, sunt stigmatizate şi ignorate, deşi trăiesc fericite. De ce nu le lăsăm să fie fericite aşa cum trăiesc? De ce le discriminăm?, se întreabă Bella.

Pentru că totul ţine de cultură, de faptul că mitul căsătoriei este întărit prin lobby, pentru că ar trebui depatologizat celibatul, demitologizată căsătoria, pentru că există sindromul „fetei bătrâne“, acea fată bătrână care este stigmatizată şi privită cu suspiciune şi adesea cu milă.

Bella citează un studiu făcut pe asemenea femei tinere şi din poveştile lor de viaţă reiese că ele ar fi fericite, dar lumea nu le lasă. Bella le ţine partea, arătând că în publicitate, în reclame, în cărţi, filme şi la televizor statutul de căsătorit este prezentat ca fiind cel care aduce fericire, sănătate, succes, satisfacţie în viaţă, respect şi câte şi mai câte alte lucruri.

Există anumite imagini, situaţii în filme sau în viaţă când se declanşează trăirea dificilă de a nu fi ca ceilalţi. Ca majoritatea. Aceste imagini sau situaţii sunt „trigger“-i, declanşatori.

Găsim cu uşurinţă aceşti declanşatori. Primul care-mi vine în minte este aruncatul buchetului miresei pe scările bisericii, atunci când iese de la ceremonia religioasă. Fetele acelea necăsătorite oare de ce se îmbulzesc să-l prindă? Ca să intre în rândul lumii? Ca să bifeze o dorinţă a lor sau o dorinţă indusă cultural, exprimată subtil de cei din jur, care aşteaptă ca ele să facă acest pas, dacă se poate, cât mai repede? Ca să fie părinţii uşuraţi că nu-i privesc alţi părinţi cu milă şi condescendenţă? Că vor fi bunici?

Alt declanşator apare atunci când o *single* participă la botezul copilului unei surori, al unei prietene sau al unei cunoştinţe. Câte imagini nu ne sunt perindate prin faţa ochilor, cu doi tineri privind plini de mulţumire şi reciproc satisfăcuţi, duios aplecaţi asupra pătuţului sau leagănului unui copil care este rodul iubirii lor?

Dar de câte ori nu auzim expresia „suflet pereche“ în emisiuni TV sau în filme? Ce să mai spun de Valentine’s Day?

Este oare o relaţie de cuplu chiar ceea ce numim noi intimitate sau este înţelegerea îndeplinirii a ceva ce ni se bagă în cap, subtil, de mici, ca şi cum toate am fi la fel sau ca şi cum toţi indivizii ar fi la fel construiţi?

Bella nu face decât să susţină că trebuie să ne gândim dorinţele, să identificăm cât este manipulare şi cât este adevăr în ceea ce ne dorim.

S-a scris şi se scrie mult despre singlism, despre alternative, despre modele de viaţă, despre erodarea majorităţii, despre faptul că cine nu este conformist este privit cu suspiciune. De ce nu se mărită oare? Are ceva. O fi lesbiană? Nu trag bărbaţii la ea? Nu are pe vino-ncoace? Dar şi bărbaţii sunt suspecţi. O fi homosexual? Nu l-a vrut nimeni? E legat de mama lui? Ea îi dictează alegerile sau mai degrabă îl face să nu aleagă pe nimeni?

Tot ce am scris mai sus se poate accepta. Da. Oamenii sunt diferiţi, nu trebuie să-i obligăm să-şi trăiască viaţa la fel. Dar nu căsătoria ar fi cel mai important lucru, ci ideea că un copil trebuie crescut atunci când poţi să-l creşti. Dacă ai bani şi vrei să-l creşti singură este o problemă. Dacă te poţi înţelege să-l creşti împreună cu cel cu care l-ai făcut este mai bine. Dacă vrei să adopţi, trebuie să arăţi că poţi să-l creşti. Dar dacă-l donezi societăţii – fie lumii, fie unei instituţii, ştim noi cum sunt ele! – şi el creşte sălbăticit, singur, cu mama plecată să spele rufe cuiva în străinătate, care-l lasă unor bunici vai de capul lor, care nu a înţeles că un copil are nevoie de părinţi, nu de societatea abstractă, atunci lucrurile se schimbă. Şi cred că doar educaţia te face să nu te înmulţeşti fără să te gândeşti ce înseamnă o viaţă pe care o aduci pe lume şi ce-i oferi tu, cel care ai adus-o pe lume. Este foarte adevărat că sărăcia, ignoranţa se reproduc. Aceşti copii fac ce fac părinţii lor. Puzderia de copii minori abandonaţi de părinţi care intră în bandele de tineri, excluşi din societate, trăind ca şobolanii, ameninţaţi de alţii, din altă bandă, care şi ea luptă pentru supravieţuire, care trăiesc în zone unde şi poliţiştilor le e frică să intre, pentru care viaţa este o luptă nu este oare şi vina părinţilor? Sau poate că e a noastră, a tuturor? A noastră pentru că nu-i obligăm să înveţe ceva, să fie educaţi, să nu părăsească şcoala, aşa cum este ea? Asta este o discuţie în care se confruntă cei care văd mediul, societatea ca vinovată şi cei care văd părinţii ca vinovaţi. Iar alţii spun că adevărul este la mijloc.

Femeie sau mamă?

> Atunci când copiii nu vor fi întru totul de dorit, femeile nu vor mai fi întru totul necesare.
>
> John Langdon Davies

> Putem spune şi aşa: atunci când copiii nu vor fi întru totul de dorit, bărbaţii nu vor mai fi întru totul necesari. Depinde cine vorbeşte, un bărbat sau o femeie (n.m.).

Mi s-a întâmplat să vorbesc cu o femeie, prietenă bună, despre copii, despre faptul că se poate ca maternitatea să te facă să gândeşti viaţa mai complicat. Acea femeie îmi spunea că relaţia dintre o femeie şi un bărbat devine mai dificilă dacă ea nu este numai femeie, ci este şi mamă. Mai precis, că la „eticheta“ ei de femeie se mai adaugă o „etichetă“. Cea de mamă. Şi nu era vorba despre un bărbat care era tatăl copilului, ci doar despre un bărbat. Ca să mă convingă că uneori între ceea ce gândeşte şi ceea ce simte o femeie pot apărea tensiuni sau conflicte, care se petrec în adâncul ei, ea mi-a povestit ceva ce tocmai citise.

Era vorba despre o femeie care avea un copil pe care-l iubea mult, dar care se despărţise de tatăl copilului. Ca mamă, totul se petrecea simplu. Se ocupa mult de copil şi viaţa ei se scurgea liniştit. S-a întâmplat ca după un timp în ea să se trezească femeia. S-a îndrăgostit de un bărbat. El o plăcea, o căuta, dorea mult să stea cu ea. Ritualul ei de viaţă era bine organizat. Muncea, dar, în afara muncii, timpul ei era dedicat copilului. Erau mereu împreună chiar dacă cineva era în vizită la ea sau dacă ea pleca la prieteni. Seara, copilul, încă mic, era culcat devreme, i se citea sau i se spunea o poveste. Totul era simplu.

Dar, atrasă de acel bărbat, începuse să facă schimbări în acest ritual cotidian. Îşi lăsa copilul cu o prietenă, nu pentru mult timp, prefera ca acel bărbat să vină la ea pentru a sta cu copilul care, evident, se juca sau făcea câte ceva, asigurat de prezenţa ei. Bărbatul însă o vroia singură, vroia să iasă cu ea undeva, să petreacă împreună câteva ore la un restaurant, să fie cu ea la el. El era liber şi nu prea era mulţumit de „slalomul“ ei dificil între a fi cu el şi a fi cu copilul.

Între femeie şi mamă au apărut probleme. Vroia să fie femeie, să

trăiască ceva ce se anunţa a fi iubire, dar se simţea vinovată faţă de copil. Adieri de regret, foarte palide, ale maternităţii îi dădeau târcoale. Cum ar fi fost viaţa ei dacă ar fi fost liberă ca altădată? Dar în nici un caz nu admitea că regretele îşi arătau colţii. Treptat, şi el, bărbatul care o plăcea şi o dorea, începuse să o preseze să fie mai disponibilă. El nu înţelegea dificultatea ei de a face pact între cele două ipostaze. Dacă ieşeau undeva, dorea ca ea să nu fie cu gândul acasă, să nu stea ca pe ace, uitându-se la ceas, să o simtă neîncolţită de ideea că va ajunge acasă când copilul deja doarme. Îşi dorea mult să poată face ceva ca să se simtă bine şi ca mamă, şi ca femeie.

Nu se punea însă problema ca el să-i devină bărbat sau să se mute la ea. Şi chiar dacă s-ar fi mutat, el îşi dorea o viaţă fără îngrădiri sau constrângeri. În fond, un copil te obligă să-ţi schimbi stilul de viaţă, să organizezi altfel timpul liber, să-i aloci timp. El vedea acest lucru, dar nu-şi dorea să intre în jocul ei, să-şi asume nelibertatea pe care ea o avea.

Oricum, pentru a lua o decizie, pentru ca relaţia lor să se consolideze era nevoie de un timp al lor, doar al lor, iar ea avea limite de timp şi nu coopera la acea libertate în doi de care relaţia lor avea nevoie.

Uneori se gândea să se despartă de el, alteori suferea că viaţa ei este „ciuntită“ de maternitate. Copilul devenise o problemă şi acest lucru o măcina, dar nu lua o decizie şi nu deschidea cu acel bărbat o discuţie despre ceea ce simţea ea. Îi era teamă că el va da bir cu fugiţii, avea nevoie şi de el, simţea că e tânără, că-şi doreşte să fie şi femeie, şi mamă. Cum să împace aceste nevoi?

În această stare de confuzie, de indecizie, de frică de a gândi în termeni de alegere, s-a întâmplat să primească un telefon de la cineva care-i era apropiat şi care i-a spus, luând-o pe departe, că ceva rău a avut loc, că doreşte să fie tare, asigurând-o de tot ce numim empatie. Persoana aceea nu îndrăznea să-i spună ce s-a întâmplat, vroia s-o pregătească, amâna să-i spună grozăvenia. Ea a simţit că i se va anunţa o nenorocire şi a ţipat cu disperare întrebătoare: „Copilul?“. Nu, i s-a răspuns, şi a auzit imediat numele bărbatului care-i invadase viaţa cu atâtea trăiri, remuşcări, speranţe, dorinţe, regrete, nevoi… El murise, nu copilul, într-un accident. Toate s-au dus, şterse de vestea că rămâne mamă, că moare doar femeia din ea.

Povestea prietenei mele mi-a rămas în cap, deşi mi-a spus-o demult. Ea nu a vrut să tragă nici o concluzie. A vrut doar să arate că în interiorul nostru există uneori trăiri care cu greu se potrivesc, care ne fac să ne înşelăm, să trăim în doze diferite, adesea nu cele mai corecte, mai exacte. Dar oare trăirile noastre sunt exacte, pot fi cântărite?

Oare dacă s-ar fi înduplecat şi l-ar fi sedus mai mult, aducându-l în casă, ţinându-l „conjugal“ lângă ea, accidentul mortal nu putea fi evitat?

Oare dacă ar fi dat copilul în grija altcuiva, a unei bone bine plătite, sau la un internat bun, situaţia acestui cuplu nu s-ar fi consolidat?

Oare dacă un alt copil ar fi apărut din legătura lor, nu ar fi schimbat ataşamentul ei unic, singular faţă de copilul deja existent?

„Nu există – susţine, cam înverşunat, Virginia Woolf – nici un semn pe perete care să măsoare înălţimea precisă a femeilor. Nu există măsuri ale metrului, împărţite distinct în centimetri, cu care să poţi aprecia calităţile unei bune mame, devotamentul unei fiice, fidelitatea unei surori sau vrednicia unei gospodine.“

Amurgul minţii: spaima te năuceşte

> Când vieţile ne sunt ameninţate, începem să trăim.
>
> Henry Miller

> Romanciera Margaret Atwood a întrebat femeile care este cea mai mare frică a lor când se gândesc la bărbaţi. Cel mai frecvent răspuns: un bărbat le poate omorî sau viola. Când ea le-a cerut bărbaţilor să-i spună care este cea mai mare frică pe care o au când se gândesc la femei, răspunsul lor cel mai frecvent a fost: o femeie poate râde de noi.
>
> Leonard Shlain, *Sex, time and power*

O bună prietenă îmi spunea cât de tare a fost impresionată de cineva apropiat ei care, pierzând contactul cu viaţa, aşa cum li se întâmplă celor care se deteriorează la bătrâneţe – nu spun Alzheimer, pentru că sunt atâtea nuanţe ale acestei tulburări mentale –, a constatat că raportul acestei persoane cu timpul era cu totul stricat. Nu mai era un timp cu intervale, cu momente fixe, cum ar fi orele, ci un timp fluid, difuz, care curgea fără nici o legătură cu viaţa. Paralel cu viaţa. Nu mai erau zilele marcate de nume, dar, spunea ea, nici orele, nici momentele de schimbare a lor. Acea persoană rătăcită în timp nu mai ştia când zăboveşte lumina de zi sau când lumina de noapte se insinuează în cea de zi, ca un hoţ care se strecoară. Ca un furtişag. Un hoţ prins, totuşi, din moment ce spunem că „se crapă de ziuă“.

Există unele momente ale zilei, desigur, influenţate de anotimp, care apar sigur în decursul unei zile şi nopţi. Există acele momente când lumina scade şi se trece spre întuneric sau întunericul dispare treptat şi vine lumina. Avem cuvintele „amurg“ pentru primul caz şi „zori de zi“ pentru cel de-al doilea. Dar în unele situaţii, când o persoană cu mintea tulburată nu-şi dă seama, ea nu ştie dacă vine noaptea sau ziua. Trist, îmi spunea ea. Mie, mi-am amintit eu, mi s-a întâmplat să nu mai am contact cu lumea nu pentru că aveam mintea tulburată, ci pentru că dormisem. Poate prea adânc. Stările seamănă, dar dacă mă refer la somn, pot spune că trecerea de la somn la veghe există la un om normal. O recunoşti până la urmă. Ea însă nu pare să existe la cineva cu mintea tulburată, care

rătăceşte în lumea timpului, parcă orbecăind.

Am înţeles mai bine ce vroia să spună prietena mea când, într-o după-amiază de toamnă târzie, m-am culcat şi mi s-a întâmplat ceva ciudat. Eram tare obosită şi am dormit adânc, buştean, cum se spune. Era după „Meditaţia Transcendentală“, după ce lucrasem ca muncitor necalificat la fabrica „Suveica“ şi după ce lucrasem la o bibliotecă. Aş putea spune că era mai bine, deşi nu aveam voie să lucrez în cercetare sau în învăţământul, să zic, normal. Lucram cu copii cu deficienţe de auz. Eram obligaţi să semnăm un angajament prin care ne asumam răspunderea privind siguranţa lor, viaţa lor. Nu conta ce făceam cu ei, important era să fim gardieni vigilenţi, să-i păzim să nu păţească ceva. Cu câteva zile înainte, două întâmplări mă tulburaseră mult. Mai întâi, un copil nu venise la masă şi nu-l găseam nicăieri, nu am observat ce făcuse când i-am încolonat să-i duc la masă. Şi l-am căutat disperată. Până la urmă l-am găsit după un dulap, pe care-l trăsese doar atât cât să se strecoare şi să stea singur acolo. Era slăbuţ, avea şapte ani. Nu m-am obosit să-l înţeleg, deşi l-am certat, pentru că majoritatea aveau şi un intelect precar, limitat, nu înţelegeau convenţiile, regulile. Mintea lor era prea liberă, nu se lăsa disciplinată. A doua oară, tot un copil mic s-a făcut colegilor că poate merge pe marginea ferestrei, pe pervaz, strecurându-se printre gratii. Eram la etaj, iar curtea era de ciment, putea cădea oricând. A fost exact ca atunci când apelăm la un înger ca să trecem peste un pericol. Dificilă şi plină de diplomaţie, rugămintea mea de a intra din nou printre gratii, pe pervazul interior, în clasă, a dat rezultate. A mers. Am răsuflat uşurată, dar încordarea îmi lăsase urme de spaimă şi îmi întărea ideea că trebuie să fiu extrem de atentă la ce-i duce mintea şi ce fac acei copii.

De aceea eram obosită când m-am culcat şi am adormit adânc. La un moment dat, fiul meu, din plictiseală sau din nu ştiu ce imbold, mă trezeşte şi-mi spune cu o voce gravă: „Scoală-te, scoală-te repede! E târziu, întârzii la şcoală, du-te repede!“. Brusc, m-am sculat şi m-am apucat să mă îmbrac, cât mai repede, nu mai conta cu ce, doar să fiu îmbrăcată şi să fug la şcoală, unde programul meu începea la ora opt. Nu m-am uitat la ceas, mi-am luat geanta şi m-am repezit în vestibul s-o întind cât mai repede. Afară se îngâna timpul, dar momentul era absolut ambiguu, nici spre zi, nici spre noapte. Era un timp Alzheimer, aş zice. Momentul era pervers de bine ales. Atunci, el, cu o voce de copil care face şotii ca să se amuze, mi-a spus: „Te-am păcălit, e seară, culcă-te la loc“. Dar mă lăsase să mă îmbrac ca să ies din casă, să mă precipit dezordonat ca omul năucit de spaimă. Momentul era ca în testul „pisică

spre câine“ exact la mijloc. Testul acela cu poze, cu imagini care apar pe un ecran. Una după alta. Se începe cu o pisică, foarte clar pisică, şi se termină cu un câine, foarte clar câine. Este un test de percepţie, de abilitate perceptuală de a discrimina imaginile, astfel încât se vede cum oamenii sunt diferiţi. Unii văd mai repede că apare un câine, alţii mult mai târziu. Eu, când mă îmbrăcam, eram ca în momentul în care puteai percepe şi pisica, şi câinele. Dar celui căruia i se dădea testul nu i se sugera că poate da un asemenea răspuns.

În aceste situaţii de ambiguitate, mintea noastră se sminteşte şi gesturile, mişcările nu au noimă. Aşa că, atunci când mă îmbrăcam tare grăbită, pentru prima dată în viaţa mea nu am nimerit să-mi bag un picior în gaura de la chiloţi. Mişcarea mea era ca a unui om care are boala aceea care face să nu nimereşti, de pildă, să torni ceva într-o cană. Fie că torni în faţa cănii, fie că torni după cană, deci, în ambele cazuri, torni lichidul pe masă.

Am mai păţit o dată exact acelaşi lucru, cu chiloţii. Eram la mare, spre vară, dar era foarte cald. Înăbuşitor de cald. Mă dusesem cu o prietenă la Neptun, unde nu era lumea de astăzi, era mai sălbatic. Ne-am decis să ne răsfăţăm şi să facem nudism. Ne-am cumpărat struguri foarte buni, ne-am luat apă şi zahăr să ne facem un nescafé, ne-am cumpărat ţigări Kent şi ne-am luat cărţi de citit. Bine alese. Regia plăcerilor era completă. Şi soarele era în flăcări, ne aprindea inimile şi ne magnetiza sufletele. Eram în culmea fericirii, urma să ne lăsăm pradă plăcerilor. Plaja era goală, doar în depărtare se vedeau două persoane. Faleza era înaltă cam de cinci-şase metri şi ducea spre câmp, un câmp şi el plin de buruieni şi scaieţi, necultivat, pârjolit de soare. Am mers pe plaja pustie şi ne-am aşezat la o distanţă foarte mare faţă de cele două persoane. Era un cuplu, el şi ea, care făceau nudism. Ne-am spus că este bine, suntem şi singure, dar mai sunt şi doi oameni. Ne-am întins cearşaful pe plajă şi am căutat pietre mai mari pe care să le punem pe marginea lui, nu atât ca să nu-l ia vântul, nici nu era vânt, cât ca să ne marcăm teritoriul. Totul era gospodăreşte aranjat. Ne-am dezbrăcat şi ne-am aşezat în soarele atât de învăluitor. Ne simţeam într-un dezmăţ al plăcerii. Totul era făcut ca să ne bucurăm de viaţă. Stăteam pe burtă, cu coatele înfipte în cearşaf, simţind nisipul care ne făcea loc coatelor, atât de ospitalier, doritor de contactul cu corpul, chiar mijlocit de cearşaf, convinse că ne va fi minunat. Şi, cum citeam absorbite şi pipăiam strugurii cu mâna liberă pentru a ciuguli boabele, atente la cărţi, se aude un zgomot ca de vijelie. Un tropăit zgomotos, din ce în ce mai asurzitor, un vârtej de praf veneau dinspre câmp spre faleza sub care stăteam noi. Ne-am ridicat să vedem

ce se întâmplă, i-am văzut şi pe cei doi de pe plajă ridicându-se de pe nisip. Şi ce am văzut ne-a îngrozit, ne-a umplut de spaimă. Vreo treizeci de soldaţi, poate mai mulţi, în uniforme, cu bocanci şi un fel de raniţe, pe care le aruncau pe jos din fugă, năvăleau în chiote şi urlete, fericiţi, asudaţi, ca scăpaţi din iad, spre marginea falezei, căutând marea, apa, cu nesaţ. Unii se dezbrăcau din fugă, alţii îşi aruncau doar raniţele, alţii păreau că în nebunia lor o să sară în mare aşa cum erau. Ajunşi repede la buza falezei, ne-au văzut. Două femei tinere, goale puşcă, parcă ieşite din nisip. Au rămas doar o fracţiune de secundă nemişcaţi, uluiţi, după care chiotele şi entuziasmul lor au atins forme paroxistice.

Cineva ţipa la ei, cu o voce ca a unui scos din minţi, probabil cel care-i avea sub ordine, spunându-le să se dezbrace şi să facă baie în mare, doar atât, spunea el, şi repede. Părea că dorea ca ei să înţeleagă că le făcuse o favoare să-i aducă la mare, să-i lase să facă baie. Dar ei păreau că nu mai erau legaţi de şef, erau liberi, de capul lor, se întreceau într-o brutalitate a limbajului care ne-a făcut şi pe noi să amuţim şi să rămânem nemişcate, tot o fracţiune de secundă. Fracţiunea noastră de secundă. Eul fiecăreia din noi, cele două fericite pe plajă, care de obicei prelua frâiele, era amorţit brusc. Surpriza seamănă cu spaima. Ambele se leagă de necunoscut. Apoi ne-am strâns lucrurile, le-am aruncat în cearşaful făcut boccea, dar eu nu nimeream să-mi pun chiloţii, nu nimeream să-mi bag piciorul în gaură. În acest timp, reacţia bărbatului din acel cuplu, vecin cu noi, dar la distanţă, a fost să strige ceva la ei. Noi n-am auzit, pe când ne chinuiam să strângem cât mai grabnic lucrurile de pe cearşaf, decât urletul unui soldat: „Ce, bă, cur roşu, ia vezi că venim la tine!“. E adevărat că noi nu-i vedeam corpul de la distanţă, dar soldatul care-i strigase aceste vorbe era pe faleză, aproape de ei, şi vedea foarte bine. Soldaţii se răsfiraseră, nu mai era nici un rând, nici o coloană. Nu atât vorbele acelea urlate ne-au întărit spaima, cât precipitarea cuplului de a fugi de pe plajă.

Spaima te face să ai reacţii nesimţite, negândite. Cum să gândeşti? Parcă frica are o viteză mai mare decât gândul. Ea este cu cel speriat într-un raport care seamănă cu reacţia câinelui lui Pavlov. Se zice că Pavlov le arăta câinilor imaginea unui cerc. Apoi, după această imagine, le dădea mâncare, probabil carne. Imaginea se modifica treptat, devenind o elipsă. Câinele se condiţiona la asocierea imaginii cercului cu carnea. El vedea un cerc şi ştia că vine carnea. Pe măsură ce cercul devenea elipsă, când încă părea mai degrabă cerc, câinele reacţiona normal. Aştepta carnea. În momentul în care cercul era parcă cerc, parcă elipsă, deci când ambiguitatea imaginii era perfectă, şi doar în acest

moment, câinele devenea smintit. Era agitat, nu ştia ce se va întâmpla, vine sau nu vine carnea. El făcea ceea cePavlov numea nevroză experimentală. În viaţă rareori avem situaţii atât de ambigue. De aceea Pavlov le făcea în laborator.

Asemenea câinelui lui Pavlov, aşteptările mele erau bulversate. Şi deci mă lovea o stare nevrotică, pentru că nu ştiam ce se va întâmpla în imediatul meu.

Dar ceea ce este ciudat este faptul că nu înţeleg de ce trebuia să-mi pun chiloţii, gest care lua ceva timp. De ce nu fugeam fără chiloţi? De ce nu puneam chiloţii la un loc cu celelalte haine, cu strugurii, cu cărţile, cu ţigările, cu nescafé-ul în cearşaf şi nu plecam din acel loc? De ce n-am fugit aşadar goală, cu bocceaua cu lucruri şi haine? Să fie oare chiloţii gândiţi, în subconştient, ca un obstacol, haina fiind o invenţie, o construcţie a socialului, deci să ne fi pus chiloţii ca pe ceva care să anuleze pornirile biologice, pulsiunile soldaţilor? Să fi fost pusul chiloţilor mesajul nostru către soldaţi: „Hei, suntem oameni în pielea goală, nu animale!“. Este adevărat, oare, că în visele noastre, ale oamenilor, deci ale speciei căreia îi aparţinem, se întâmplă să ne aflăm goi pe stradă, în spaţii publice, rătăciţi de lume, speriaţi şi plini de teamă, vulnerabili, oare la ce? Să fie oare aceste coşmaruri generate de faptul că alţii contează, că suntem dependenţi de privirea altora? Că nu suntem niciodată cu adevărat singuri, ci că ne privim într-o oglindă, care este lumea, adică semenii noştri? Unele părţi ale corpului nostru le ascundem. Şi la unele triburi îi vedem pe bărbaţi acoperindu-şi organele sexuale. Nu se acoperă sânii, pentru că maternitatea este altceva, este ceva care transcende sexul.

Goana animalică, de turmă înnebunită, înfierbântată a soldaţilor spre mare, surpriza lor de a găsi pe mal două femei goale, căldura cotropitoare, marea îmbietoare, toate acestea păreau ca dintr-un început de lume. Un spectacol de tip Animal Planet, în care nu sunt oameni, ci doar animale. Frica noastră, a femeilor, care, atât de neaşteptat, ne-am găsit într-o situaţie incredibilă, faptul că ne-am luat tălpăşiţa ca şi cum am fi încălcat un spaţiu care nu ne era permis, graba noastră, şi mai mult a mea, m-au făcut ca din acea fugă, cum era şi firesc, să întorc capul ca să văd dacă mă depărtez destul de pericol. Şi atunci am văzut cum acei soldaţi încălziţi au năvălit în mare, cuprinşi de dorinţa de a se răcori, câştigaţi cu totul, fără minte, de ademenirea ei, aruncându-se în apă cu nesaţ, sforăind ca bivolii, abandonându-se mării care le înţelegea dorinţa. Părea că între dorinţa de femeie şi dorinţa de mare câştigase marea. Dar poate că dorinţa de mare nu era numai mare, ci şi lipsită de reacţie.

Marea se lăsa, noi, sigur că nu. Da, mi-am spus odată ce, părăsind locul, m-am simţit în afara oricărui pericol, scena în care fuseserăm era una în care două femele s-au trezit deranjate de o trupă de masculi.

Până la urmă, indiferent de context, trebuie să gândim relaţia complicată dintre ambiguitate, spaimă şi surpriză, care ne face să avem reacţii nu doar diferite, dar şi atât de nuanţate.

În literatura psihologică citim că un individ cu un potenţial înalt de creativitate are, printre altele, două particularităţi ale personalităţii: tolerează ambiguitatea şi are preferinţă sau, cel puţin, tolerează asimetria. Dacă prima este dificil de înţeles – poate această toleranţă se învecinează cu refuzul rigidităţii, cu atracţia către algoritmi, cu reguli bătute în cuie, realităţi asociate cu conformismul şi conservatorismul –, cea de-a doua este mai uşor de înţeles. Aţi văzut că oamenii mai simpli, fără cultură estetică sunt atraşi de simetrie, pun lucrurile astfel încât acestea să fie într-un raport de simetrie? Aşa susţin psihologii când vorbesc despre percepţie. O poză şi altă poză, cam de aceeaşi dimensiune, dar între ele, neapărat, se află un alt obiect. Dacă pe masă se află două farfurii asemănătoare, indiferent ce conţin, între ele se pune un vas cu flori sau o solniţă sau cine ştie ce. Dar, deşi aceste lucruri sunt admise de psihologi – iar cei care studiază creativitatea valorizează mult flexibilitatea –, ele sunt mult determinate cultural, prin influenţa mediului.